

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL YAPI VE SOSYAL DEĞİŞME BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

**TASARRUF EĞİLİMİNİ ETKİLEYEN
SOSYOLOJİK FAKTÖRLER**

Hazırlayan: SEVDA ERGENEKON

5685

Tez Danışmanı: Prof. Dr. ENİS ÖKSÜZ

İSTANBUL-1996

ÖNSÖZ

Bir doktora öğrencisinin karşılaştığı en büyük güçlük, tez konusunun seçimidir.

Bu seçimde önümüzde pek çok seçenek varken ısrarla tasarruf konusu üzerinde durmamız sebepsiz değildir.

Şöyle ki, bu güne kadar iktisatçılar ve sosyologlar tasarruf konusuna da yer verdikleri pek çok eser ortaya koymuşlardır. Fakat bu eserleri incelediğimizde tasarruf eğilimini etkileyen faktörlerin bir kaç sayfa ile geçiştirildiğini ve genellikle aynı görüşlerin tekrar edildiğini görürüz. Konuya sosyolojik açıdan yaklaşıldığında yeni ipuçları elde edebilmek için çok dikkatli ve titiz çalışılması gereken uzun bir zamana ihtiyaç vardır.

Bu konuda karşılaşılan en önemli güçlük, eldeki kaynakların çok az ve dağınık olmasından ileri geldiği gibi, teori ile pratiğin birbirinden tamamen farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeble bir alan araştırması yapılması gereği doğmuştur.

Tasarruf meyili konusundaki bu tez, aile harcamaları daha ziyade kadının elinde olduğu için kadın deneklerimiz üzerinde yapılmış bir araştırmayı kapsamaktadır.

Ancak alan araştırmasına girmezden önce milli ekonomi düzeyinde ve aile çapında tasarruf meyili ile ilgili bütün meseleler nazari bir çerçeve içinde ele alınmıştır.

Böylece, dört bölümden oluşan tezimizin ilk üç bölümü nazari konulara ve dördüncü bölüm alan araştırmamızın sonuçlarına tahsis edilmiştir. Birinci bölümde, tasarrufun tarifi, önemi ve tasarruf faktörleri ele alınmış, ikinci ve üçüncü bölümlerde ise aile çevresi ve aile dışı çevre faktörlerinin ferdin tasarruf eğilimi üzerindeki etkisi ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir.

Tasarruf eğilimim etkileyen sosyolojik faktörleri ele alırken ferdin aile dışında düşünülebilmesi mümkün değildir. Çocuğun yetişkinlik döneminde,

onun tasarruf eğilimi aileden aldığı etkilere tabidir. Yetişkin fert ise, kendi yuvasını kurduğu zaman yine bir aile içinde yaşar. Tasarruf, ancak ailenin zaruri masrafları çıktıktan sonra kalan meblağ ile yapılabilir.

Bizim de araştırmamızda aileyi dikkate almaksızın konuyu işleyebilmemiz mümkün değildi. Aile içinde kadının ve erkeğin birbirlerine olan etkileri, ebeveynin çocuklar üzerinde olan tesirleri dikkate alınması gerektiği gibi aile dışı, kültür, eğitim, gelenek, din ... gibi faktörlerin de dikkate alınmalarına ihtiyaç vardır.

Tatbiki nitelikteki dördüncü bölümde ise 100 kadın denek üzerinde araştırma yapılmıştır. Bunlardan 50'si ev kadını olup müştak gelir elde etmektedirler. Çalışan kadın durumundaki diğer 50 deneğimiz ise asli gelir elde etmektedir. Bu iki kategoriye ait bulgular birbirinden ayrı olarak tespit edilmiş ve değerlendirilmiştir. Tezin son bölümünde, söz konusu iki kategoriye ait bulguların karşılaştırılmasından bazı neticeler çıkarılmış ve tasarruf meyili ile ilgili bazı hükümlere ulaşılmıştır.

Maddi imkanlarımızın elverişsizliği yüzünden daha kapsamlı bir örneklem kitlesi üzerinde çalışma yapamamış olmanın üzüntüsünü hissediyoruz. Bizi teselli eden tek husus örneklem hacmimizin küçüklüğüne rağmen yorumlanması mümkün, anlamlı sonuçlara varabilmiş olmamızdır.

Sonuç olarak diyebilirim ki, bu önemli konuyu elimden geldiğince hakkını vererek hazırlamaya gayret ettim ve şimdi tezimi bu alanda çalışanların dikkatine ve tenkidine sunmaktan zevk duyuyorum. Şimdi sıra bu tezin hazırlanmasında büyük yardımlarım gördüğüm insanlara teşekkür etmeye geldi. Çalışmalarım süresince maddi ve manevi her türlü desteği sağlayan aileme, böylesine mühim bir konuda bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım hocalarım Prof.Dr.Enis Öksüz ve Prof.Dr.Mustafa Erkal'a, yalnız kendilerinin bildiği özel sebeplerden dolayı Gonca Karaoğlan'a, Fatma Yılmaz'a, İnci Güveş'e ve hakkını hiç bir zaman ödeyemeyeceğim hocam Prof.Dr.Amiran Kurtkan Bilgiseven'e şükranlarımı arz ederim.

Sevda Ergenekon

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

BİRİNCİ BÖLÜM TASARRUFUN TARİFİ VE TASARRUF FAKTÖRLERİ

I. TASARRUFUN TARİFİ VE ÖNEMİ	1
II. TASARRUF FAKTÖRLERİ	4
A. EKONOMİK FAYDA FAKTÖRÜ	4
B. EMNİYET FAKTÖRÜ	6
C. İÇ GÜDÜ FAKTÖRÜ	8
D. İTİBAR FAKTÖRÜ	10
E. FAİZ GELİRİ FAKTÖRÜ	11
F. DOĞAL KAYNAKLAR, TOPRAK BÜYÜKLÜĞÜ VE ZENGİNLİĞİ FAKTÖRÜ	12
G. LİKİDİTE FAKTÖRÜ	13
H. KALKINMA İSTEĞİ İLE İLGİLİ PSİKOLOJİK FAKTÖR	15
İ. KÜLTÜREL YAPI FAKTÖRÜ	16

İKİNCİ BÖLÜM AİLE ÇEVRESİ FAKTÖRLERİNİN FERDİN TASARRUF EĞİLİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

I. AİLE TİPİ VE TASARRUF	18
A. BUGÜNKÜ TÜRKİYE'DE AİLE HACMİ KRİTERİ AÇISINDAN MEVCUT AİLE TİPLERİ	20
1- Tek Kişilik Aile	20
2- Çocuksuz Karı Koca Ailesi	21
3- Çocuklu Karı Koca Ailesi	21
4- Çocuklar, Eşler ve Büyük Ebeveynlerden Oluşan Aile	22
5- "Daha Büyük Aile"	22
6- Tek Eş ve Çocuklardan Oluşan Aile	22
B. BUGÜNKÜ TÜRKİYE'DE FERDİYET GÜCÜ KRİTERİ AÇISINDAN MEVCUT AİLE TİPLERİ	23
1- Demokratik Nitelikli Aile	23
2- Demokratik Nitelikli Olmayan Aile	25

II. FERDİN TASARRUF EĞİLİMİNİ ETKİLEYEN KÜLTÜREL FAKTÖRLER	26
A. AİLENİN ÇOCUĞU EĞİTMESİ VE TASARRUF	26
B. KADININ STATÜSÜ VE TASARRUF MEYİLİ	28
C. GELİR DAĞILIMI AÇISINDAN AİLENİN PİRAMİTTEKİ YERİ VE FERDİN TASARRUF MEYİLİ	32
D. ZİYNET EŞYASINA SAHİPLİK HAKKI VE TASARRUF MEYİLİ	33
E. AİLEDE FERTLERİN EKONOMİK ÖZGÜRLÜĞÜ VE TASARRUF MEYİLİ	33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AİLE DIŞINDAKİ ÇEVRE FAKTÖRLERİNİN GENEL OLARAK FERDİN TASARRUF EĞİLİMİNE ETKİLERİ

I. TARİHİ ŞARTLAR AÇISINDAN TASARRUF	36
A. KÜLTÜRÜN TASARRUFU TEŞVİK ETMESİ	38
B. TİCARİ SİRKÜLASYONUN YÜKSEKLİĞİ	40
C. TÜRKLERDE AİLE YAPISINDA FERDİYETÇİ KARAKTERİN VARLIĞI	42
II. BUGÜNKÜ ŞARTLAR AÇISINDAN TASARRUF	43
A. EĞİTİM VE TASARRUF	44
1- Okul Döneminde Yeni Nesillerin Tasarrufa Yönlendirilmeyişi	44
2- Yanlış Bir Eğitim Politikasının Uygulanması	44
3- Yeni Teknoloji İthalı ve Bunların Öğretilmesinin Yetersizliği	46
4- Kabiliyet Potansiyelimizin Ziyan Edilmesi	47
5- Kızların Okullaşma Oranının Düşüklüğü	48
B. LÜKS TÜKETİM VE İSRAF	48
1- Lüks Tüketim ve İsraf Faktörünün Etkisi	49
2- İç Hedeflere Yönelme Terbiyesinin Yokluğu	50
C. GELENEK, ZİHNİYET VE TASARRUF	52
D. DİN VE TASARRUF	54
E. BOŞ ZAMANLARI DEĞERLENDİRME ALIŞKANLIĞI VE TASARRUF	57
F. ÇOCUK TERBİYESİ VE TASARRUF	57

1- Yerli Malı ve Tasarruf Haftasının Etkisi	59
2- Kumbara Kullanma Alışkanlığının Etkisi	61
G. KÜLTÜR TİPİ VE TASARRUF	63
H. TÖREDEN KAYNAKLANAN ATASÖZLERİNİN KÜLTÜR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ VE TASARRUF	65

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM TASARRUF EĞİLİMİ ALAN ARAŞTIRMASI

I. METOD VE ÖRNEKLEM	68
II. FARAZİYELER	70
III. ÇALIŞAN DENEKLERİMİZE AİT BULGULAR	73
IV. EV KADINI DENEKLERİMİZE AİT BULGULAR	93
V. EV KADINI VE ÇALIŞAN DENEKLERE AİT BULGULARIN MUKAYESESİ	115
VI. NETİCE	121
KAYNAKÇA	124
EK 1. ANKET	

BİRİNCİ BÖLÜM

TASARRUFUN TARİFİ VE TASARRUF FAKTÖRLERİ

Ekonomik büyüme ve gelişme açısından milli gelirdeki devamlı büyümenin taşıdığı önem tartışılmaz. Milli gelirin, dış yardım, dış hibeler gibi külfetsizce elde edilen fakat gelip geçici olan faktörlerle büyümesinin ise sağlam bir yol olmadığı ifade edilebilir. Çünkü böyle bir büyümede devamlılık unsuru yoktur. Büyümenin devamlı olabilmesi için milli gelirin de devamlı olarak artması, önemli bir kısmının yatırımlara yönlendirilmesi ve bunun için de tasarruf alışkanlığının milletçe benimsenmesi önem taşımaktadır. Şüphesiz tasarruf eğilimi gelir düzeyine göre değişir. Diğer şartlar aynı kaldığı takdirde ferdin gelir düzeyi yükseldikçe tasarruf eğilimi artar. Çünkü yüksek gelirlerde tüketim eğilimini büyüten hayati ihtiyaçların önemi azalır.

Fakat gelir düzeyi aynı kaldığı takdirde dahi (itibar sağlama, gösteriş tüketimi gibi) bir çok faktör tasarruf eğilimini düşürebilir. Aynı şekilde tasarruf eğiliminin artmasında da gelir düzeyinden başka faktörlerin önemli bir rol oynayabildikleri bilinmektedir. Bu bölümde bu faktörleri ayrıntılı bir şekilde ele almak istiyoruz. Ancak bu ayrıntılara girmezden önce tasarrufun tarifim yapmamızda fayda vardır.

I. TASARRUFUN TARİFİ VE ÖNEMİ

Çeşitli kriterlere göre tasarrufun (ferdi tasarruf-milli tasarruf, zorunlu tasarruf-gönüllü tasarruf, pozitif tasarruf-negatif tasarruf, ithal edilmiş tasarruf-yerli tasarruf gibi) sınıflamaları yapılabilmekle beraber genel anlamda bir tasarruf tarifi verebilmek de mümkündür.

Genel ve basit anlamı ile tasarruf "Gelirin tüketime harcanmayan kısmıdır"¹. Bu harcanmayan kısmı fertler açısından söz konusu edecek olursak, (Kar + ücret + faiz + rant) gibi faktör gelirleri toplamından vasıtasız vergiler çıktıktan sonra kalan "kullanılabilir gelir"den özel tüketim harcamaları da çıktıktan sonra kalan kısım tasarruftur.

Tasarrufun kamu açısından dikkate alınması halinde ise "vasıtalı ve vasıtasız vergilerden meydana gelen kamu gelirlerinden kamu cari harcamalarını çıkardığımız zaman geriye kalan tutar **kamu tasarruflarıdır**. Kamu ve özel tasarrufların toplamı ise ekonomideki toplam tasarrufları verir".² Tasarrufun tarifinde gönüllü ve cebri olma karakterini dikkate aldığımız takdirde yukarıda tarifini verdiğimiz tasarrufların vergi yolu ile sağlanan zorlayıcı nitelikte olanlarına **cebri tasarruf** ve ferdin isteyerek yaptığı tasarruflara ise **gönüllü tasarruf** diyebiliriz. Gönüllü tasarruf: "Gelecekte kullanılmak üzere cari gelirin bir kısmını alıkoymaktır. Finansal ya da elle tutulur mevcutlar şeklinde muhafaza edilmekte ve bunların birikimi şeklinde gözükmetedir. Geçmiş dönemlerde biriken miktarlar tasarrufu oluşturmaktadırlar".³

Bütün bu tasarruflar **pozitif tasarruf** kapsamına girerler. Çünkü bu tasarrufların söz konusu olduğu hallerde cari harcamalar cari gelirden düşüktür. Cari harcamaların cari gelirden fazla olduğu hallerde ise **negatif tasarruf** söz konusudur. Negatif tasarruf tehlikeli bir ekonomik darboğaza yol açabilir. "İster makro ister mikro düzeyde ele alınsın bir hesap dönemi içinde toplanan kaynakların üstünde bir harcama yapılabilmesi için 2 yol vardır: Birincisi, önceki dönemlerde yapılmış, menkul ya da gayri menkul olarak saklanan tasarrufların kullanılması; ikincisi ise yabancı kaynağa başvurmak yani borçlanma yoluna gitmektir. Böylece anılan hesap yılındaki tasarruf "negatif" değer almış olur. İlke olarak yatırımları besleyen, pozitif tasarruflardır. Fakat bazı geri kalmış ülke ya da

¹ MANİSALI,E.: İktisada Giriş, İ.D. Yayın no:2698, İktisat Fakültesi Yayın no:455, Gülyay Matbaası, İstanbul 1980, sh.17-1.

² MANİSALI,E.: Aynı eser, sh.171.

³ DEMİRGİL,D.: "Gönüllü Tasarruf", Ekonomi Ansiklopedisi (2), Paymaş Yayınları, İstanbul 1983, sh.530.

firmalar belli yatırımları gerçekleştirmek için sürekli negatif tasarruf yoluna, yani dış kaynağa başvurmaktadırlar. Her iki durumda tasarruf açığı, dış (negatif) tasarruflarla kapatılmaktadır".⁴

Bir diğer açıdan tasarrufları ithal edilmiş tasarruf ve yerli tasarruf olarak tarif etmekte mümkündür. Milli gelir teşekkülüne katkıda bulunan yerli firmaların ve fertlerin tasarrufları **yerli tasarruf** kapsamına girer. Halbuki işçi dövizleri, yabancı sermaye yatırımları, dış krediler ve dış yardımlar **ithal edilmiş tasarruflardır**. Bu tasarrufların yerli firma ve fertler tarafından yapılmış olmaması onların tasarruf olma özelliğini ortadan kaldırmaz. Fakat milli ekonomi içinde meydana getirilmiş olmadıkları için bunlara ithal edilmiş tasarruflar diyoruz. "Türk ekonomisi kalkınma hızını büyütmek için ithal edilmiş tasarrufları büyük ölçüde kullanmış bir ülke sayılamaz. Ulusal tasarrufla, ithal edilmiş tasarruf toplam tasarruf arzını oluşturmak bakımından, bir arada mütalaa edilmekle beraber, tesirleri itibariyle aralarında büyük farklar vardır. İç tasarrufun Türk ekonomisi için önemli yönleri şunlardır:

1- Tasarruf, yatırımların en sağlıklı finansman kaynağıdır. Yatırımların emisyonu artırarak finanse edilmesini önler.

2- Her birim tasarruf tüketime yönelmeyen bir güçtür.

İç tasarruf, iç tasarruf açığını (iç yatırımla, iç tasarruf arasındaki farkı) kapadığı derecede enflasyonu önler, ithal edilmiş tasarruf iç tasarrufun antienflasyonist tesirine sahip değildir. Buna karşılık ithal edilmiş tasarruf genel tasarruf açığını kaparken "döviz açığı"nın da kapama yolunda rol oynar. Zira ithal edilmiş tasarruf aynı zamanda, "döviz arzını" dolaylı veya direkt olarak artırır".⁵

Çeşitli kriterlere göre belli tasarruf tipleri için vermiş olduğumuz tariflerden hiç biri tasarrufun genel ve basit tarifinin dışında kalmamaktadır. Yani negatif ve dış tasarruflar aslında milli ekonomimize ait tasarruflar değildir ve genel olarak tasarruf, bir ekonomideki cari harcamaların cari gelirlerin gerisinde tutulmasıyla sağlanabilir.

⁴ TOKGÖZ.E.: "Negatif Tasarruf", Ekonomi Ansiklopedisi (3), Paymaş Yayınları, İstanbul 1983, sh.986.

⁵ KILIÇBAY,A.: Türk Ekonomisi (Modeller, Politikalar, Stratejiler), (4. Baskı), Türkiye İş Bankası Yayınları :263, Ankara 1992, sh.206.

Böylece tasarrufun tarifini genel ve spesifik anlamlarda verdikten sonra şimdi tasarruf faktörleri üzerinde durabiliriz.

II. TASARRUF FAKTÖRLERİ

Gerek dış tasarruflar gerek negatif tasarruflar için vermiş olduğumuz tariflerden de anlaşılacağı gibi bir milli ekonomide faal olan fertlerin ve firmaların tasarruf alışkanlığının zayıf olması halinde bazı sakıncalı sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Bundan ötürü fertleri ve firmaları tasarrufa (dolayısıyla yatırıma) sevk eden faktörler son derece önemlidir. Şimdi bu faktörlerin en önemlileri üzerinde durabiliriz.

A. EKONOMİK FAYDA FAKTÖRÜ

Ekonomik fayda gerek faiz ve kira gibi gelir unsurlarını sağlaması açısından fertler için gerek mevduat artışını sağlamak açısından bankalar ve teknik teçhizatın yenilemek bakımından üretici firmalar için söz konusu edilebilecek önemli bir faktördür.

Tasarruf sadece belli sosyal sınıflar için değil fakat milletin bütün fertleri için gereklidir. Bundan ötürü tasarrufun bütün sosyal sınıflara yaygınlaşması hem orta sınıflaşmış bir sosyal piramidin teşekkülüne yol açabilir hem de böyle bir piramidin varlığından kuvvet alabilir. Bir ülkede yukarı ve orta tabakadaki fertler gösteriş tüketimine meyilli oldukları takdirde kalabalık alt tabakaların tasarruf meyilinin arttırılması büyük bir önem kazanır. Halbuki alt tabakalar sayıca kalabalık olmakla beraber tüketim meyili yüksek olan fertlerden oluşmaktadır. Çünkü gelir düzeyleri düşüktür ve gelirlerinin % 100'e yakın bir kısmı hayati ihtiyaç maddelerinin tüketimine harcanmaktadır. İşte bundan ötürü az gelişmiş ülkelerin kalabalık alt tabakalarının tasarruf eğilimini arttırmada tüketim kooperatifçiliği gibi dolaylı tedbirler son derece büyük bir önem taşır. Çünkü tüketim kooperatifleri ailenin nominal gelirini yani satın alma gücünü arttırır. Böylece tasarruf edilebilecek bir meblağ açığa çıkar. Bu meblağ ne kadar az olsa da alt tabakanın kalabalıklığı dikkate alınırsa büyük önem taşır.

O halde alt tabakadaki fertlerin tasarruf meyilini arttırabilmek için insanları tasarrufa sevk eden faktörlerin önemini onlara idrak ettirebilmek gerekir. Adam Smith'in fikirlerine dayanan bazı düşünörlere göre "bizi tasarrufa sevk eden prensip, geleceğimizi iyileştirmek arzusudur. Bu arzu hakikatte sakin ve hırssız olup bizimle beraber doğar mezarımıza kadar bizi takip eder. **Willfredo Pareto** ve **Pascal Boninsegni**'ye göre bu faktörler 3 tanedir:

- 1- Tasarruf edenlerin tasarruflarını kiraya vermek, ödünç vermek suretiyle alacakları kira veya faiz,
- 2- Müstakbel (gelecekteki) ihtiyaçları göz önünde tutturun "ihtiyat ve basiret",
- 3- İç güdü'dür.

Lozan ekonomik mektebi ekonomistlerinin saydıkları bu üç başlıca faktör haricinde, tasarrufun teşekkül ve inkişafında tesirleri olan diğere sebepleri ayrı bir grupta toplayabiliriz:

- 4- Diğere sebepler, ki bunlar da memleket dahilinde sükun ve asayiş, harici emniyet, hükümet ve rejim ile devlet maliyesinde istikrar, ulusal para kıymetinde istikrar, yurt dahilinde kültür seviyesi, ulusal endüstrinin inkişaf derecesi, milli bankalar ve tasarruf müesseselerinin inkişaf derece ve faaliyetleri ve diğere bazı sosyal ve psikolojik faktörlerden ibarettirler".⁶

Bu faktörler içinde emniyet faktörünü ayrıca ele alma lüzumunu hissediyoruz. Çünkü son zamanlarda ölkemizde anarşi yüzünden bir emniyetsizlik atmosferi doğmuştur. Keza sevki tabii faktörünü de hayvanlarda dahi geleceğini emniyet altına alma arzusu yaratan bir faktör olması bakımından insanlar için fazlasıyla geçerli bir faktör olarak işlemek istiyoruz. İtibar faktörünü ise özellikle köylerimizde tasarrufun altın, hayvan varlığı gibi itibar sağlayıcı unsurlara biriken parayı yönlendirici bir faktör olması bakımından ele almamızda fayda vardır.

⁶ ÖZBEK,S.E.: TASARRUF (Ekonomi ilmindeki Yeri), Aydınlık Basımevi, İstanbul 1937, sh.106.

B. EMNİYET FAKTÖRÜ

Bilindiği gibi **Maslow** kademeli ihtiyaçlar nazariyesinde en alt seviyeden fakat en önemli ihtiyaçlar olarak **fizyolojik** ihtiyaçları ve daha sonra da emniyet ihtiyacını göstermektedir. Bu iki ihtiyaç herkesi kapsayan ihtiyaçlardır. "Daha üst seviyeden ihtiyaçlar olan **ait olma** ve **sevgi toplama, takdir olunma** ve **kendini gerçekleştirme** (kendi rekorunu kırma) ihtiyaçları daha az sayıda ferdi ilgilendiren ihtiyaçlardır".⁷

Şu halde emniyet ihtiyacı hemen herkes için söz konusu edilebilecek olan bir tasarruf faktörüdür. Bir atasözümüz olan ak akçe karagün içindir sözü de bu faktörün halk arasında ne kadar yaygın bir işleyişe sahip olduğunu göstermektedir.

Ne var ki tasarruf ettiği küçük meblağları bankaya yatırmaya çekinen özellikle kadınlar onları yastık altında biriktirerek atıl tutmaktadırlar. Bunda kadının parasını elinden alan kocaların rolü olduğu gibi enflasyonun ve ülkedeki istikrarsızlığın da rolü vardır. "Bununla beraber, yemek, giymek, mesken, tahsil vb. masraflardan fedakarlık ve mahrumiyetlerle yapılacak tasarruflar iktisat bakımından tasvip olunmazlar. Mesela bir kimsenin, çocuklarına ileride bir servet bırakmak düşüncesiyle onları tahsilden mahrum etmesi doğru olmaz".⁸

Tasarruf herkes için bir vazife ve bir ihtiyaç sayılınca, herkesin ne miktar tasarruf etmesi icap ettiği sorusu ortaya çıkar. Cevap olarak diyebiliriz ki, tasarruf ihtiyacı da diğer ihtiyaçlar gibi nisbidir (görecelidir).

Bir kimsenin meşru ihtiyaçlarını ihmal ederek, yalnız tasarrufu düşünmesi veya tasarruf imkanı mevcut iken bütün gelirini sarfetmeyerek yarın için bir kenara ayırması arzu edilen bir durum değildir. "Gelirin muhtelif ihtiyaçlar arasında dağıtılmasında, insan yalnız hayatını temin edecek kadar masraf etmekle kalmayarak, kazancının verdiği imkanlar nisbetinde bir refah teminini de düşünmeli ve fakat tasarrufa gereken yeri de vermelidir".⁹

⁷ BİLGİSEVEN,Kurtkan,A.: Maliye Bölümü İçin Sosyal Psikoloji Ders Notları (Teksir), sh.71.

⁸ FRANK,A.: Sociology of Development and Underdevelopment of Sociology, Pluto Press, London 1971, sh.34.

⁹ CALDWELL,M.: The VVealth of Some Nations, 2ed Press, London 1977, sh.112.

"Medeniyet ve umumi seviyenin inkişafıyla, maddi ve manevi ihtiyaçlar incelmeye ve bunların yanı sıra daha yüksek ihtiyaçlar belirmeye başlar" ¹⁰

Medeniyet seviyesini yükseltebilmek netice itibariyle tasarruf düzeyine bağlıdır. Çünkü tasarruf olmadan yatırım yapılamaz. Ancak tasarruf edilen değerlerin altın şeklinde yastık altında kalarak ekonomiye katkı yapmaksızın muhafaza edilmesi son derece sakıncalıdır. "Bu gün halkın elinde 4-5 bin ton civarında altın bulunduğu hesaplanıyor. Bu kaynakların ekonomiye kazandırılmasında altın borsasının önemli bir rol oynayacağı şüphe götürmez". ¹¹

Ülkemizde mücevher üretiminde kullanılan altının yeni kurulmuş bulunan altın borsasına intikal etmesi halinde meydana getireceği faydaların anlaşılabilmesi için mücevher imaline sarf edilen altın miktarı hakkında bir fikir vermekte yarar vardır. Dünya altın konseyi araştırmasına göre, mücevher türlerinden en büyük ilgi kolyeye yöneltilmiştir. Dünyada bunu % 30'luk bir oranla yüzük, % 18 oranı ile küpe ve % 12 oranı ile bilezik takip etmektedir. Batıda fazla ilgi gösterilmeyen bileziğe Türkiye'de gösterilen ilgi çok daha yüksektir.

"1990 yılında, yıllık 381 tonla İtalya, 239,6 tonla Hindistan ve 126,6 tonla Amerika'nın ardından, altın mücevher üretiminde 117,6 tonla dördüncü sırada yer aldık. Dünyanın en büyük altın üreticilerinin üye olduğu ve Türkiye'de de temsilciliği bulunan Dünya Altın Konseyi, altın mücevher safın alan kadınların % 68'inin 18-45 yaş grubu ve çalışan kesimlerden oluştuğunu açıkladı". ¹²

Türkiye'de mücevhere gösterilen bu ilgi sadece süs ihtiyacının değil aynı zamanda emniyet ihtiyacının da bir neticesidir. Bu ihtiyaç kadınların kabul günlerini altınlı toplantılar haline getirmelerine yol açmıştır. Bu adete göre belli bir grup hanım belli aralıklarla evlerinde toplantı tertiplemektedirler. Altın günlerinde "herkes ev sahibine çeyrek altın ve yapılan masraflar için para vermektedir. Maddi duruma göre altının gramı ya da cinsi de artabiliyor. Böyle günleri dört gözle bekleyen, bayan bayana eğlenen, dedikodu yapan, yeni örgü modelleri çıkaran hanımlar

¹⁰ ÖZBEK

¹¹ ANONİM: "1994'de Paranızı Nasıl Çoğaltabilirsiniz?", Tempo Dergisi, Ocak 1994, sh.25.

¹² ANONİM: "Altını Çok Seviyoruz", Sabah Gazetesi, 26.10.199, sh.7.

eşlerine kesinlikle yük olmadıklarını mutfak masraflarından ve kendi üst başlarından kısararak biriktirdikleri paralarla altın aldıklarını belirtiyorlar. Sahip oldukları altınları ise yine çocuklarının okul ve çeyiz harcamalarına da kullanıyorlar. Giden para geri geliyor ve yine aynı amaçlar için harcanıyor. Aslında değişen bir şey yok. Bayanlar bu yolla eğlenip psikolojik tatmin sağlıyorlar.¹³

Ne var ki Dünya gazetesi 19.11.1993 tarihli bir yazısında (sayfa 12'de) yastık altındaki altının onda birinin yıllık ihracatın yarısına denk olduğunu belirtmektedir.

"Altın kullanımını konusunda bir çok sosyal bilimci iktisadi gelişme ile altın hırsı arasında tersine bir ilişki bulunduğunu belirtmektedirler".¹⁴ Ancak bankalar yapacakları bazı işlevlerle atıl bırakılan bu değerleri ekonomiye kazandırabilecektir. Nitekim "İsviçre, Amerika, İngiltere gibi bir çok ülkede uygulanan gold lending (altın kiralama) uygulaması, Swiss Bank Corporation, Union Bank of Switzerland, Credit Suisse, Citibank, Republic National Bank of New York gibi dünyaca-ünlü bankalarca yapılmaktadır. Elinde altını olanlara saklama hizmeti verirken, aynı zamanda faiz de ödeyen bankalar, bu altını % 5-6 arasında faizle kuyumculuk işletmelerine kiralamaktadırlar. Böylece tasarrufun altını durduğu yerde artmaktadır".¹⁵

Şu halde altın borsası halkın emniyet ihtiyacı için sakladığı altını daha da büyütürken hem emniyet ihtiyacının daha iyi karşılanmasına hem de milli ekonominin bundan yarar sağlamasına imkan verebilecektir.

C. İÇGÜDÜ FAKTÖRÜ

Tasarrufun iç güdüsel olup olmaması konusundaki fikirler iki zıt kutupta toplanmaktadır. Samuel Smiles'a göre: "idareli ve tutumlu olmak tabii bir içgüdü değil, tecrübenin, örneğin ve basiretin gelişmesidir. Aynı zamanda eğitim ve zekanın bir sonucudur, insanlar sadece akıllı ve düşünceli oldukları zaman

¹³ ANONİM: "Altın Gününüz Var mı?", Hürriyet Gazetesi, 1.12.1991, sh.14.

¹⁴ ERKAL, M.: Sosyoloji (Toplum Bilimi), (İlaveli 5. Baskı), Der Yayınları, İstanbul 1993, sh.257.

¹⁵ KORKUT, A.: "Gold Lending Nedir?", Sabah Gazetesi, 28.10.1991, sh.6.

idareli ve tutumlu olurlar. O halde erkeklerle kadınları düşünceli ve tedbirli yapmanın en iyi yolu onların akıllı olmalarını sağlamaktır. Düşüncesizce para harcamak insanlar için para biriktirmekten çok daha tabiidir. Vahşi insan en büyük müsriftir, çünkü o yarınını düşünmez. Tarihten önceki insanın tasarruf ettiği bir şey yoktur".¹⁶

Kasıt görüşte olan düşünürlere göre ise tasarruf ve tutum eğilimi hem evrensel hem iç güdüselidir. "Çevrenize baktığınız zaman bütün canlıların bir tutum ve tasarruf çabasında olduğunu görürsünüz. Bütün canlıların derken hayvanları da hesaba katın. Örneğin arılara bakalım. Bir arı topluluğu, besin fazlasını petekte depo eder. Kışın, bu depodan yararlanarak geçinir. Arı topluluğunun bal yapması, çiçeksiz mevsimde beslenmesi için başvurulmuş bir tasarruftan başka nedir? Eğer bir karınca yuvasının kesitini görseniz şaşarsınız. Toprak altında ince yollarla birbirine bağlanmış odacıklara, karınca sürüsü, çeşitli tane ve tohumları biriktirir, depo eder. Sonra kış gelince bunları yiyerek yaşamını sürdürür. Demek ki tutumluluk ve tasarruf, hayvanlar dahil, bütün canlılar için doğal bir kuraldır".¹⁷

Meselenin üzerine eğilecek olursak bu iki zıt görünen görüşün aslında birbirleriyle zıtlık arzemediklerini görürüz. Çünkü hayvandan insana kadar bütün canlılarda hem tüketme hem de biriktirme iç güduları vardır. Hayvanlarda biriktirme iç güdüsü olmasaydı bir arının yiyeceğinden çok daha fazla bal yapmasını) neyle izah edebilirdik? Eğer bazı insan toplumlarında tasarruf iç güdüsü fazla gelişmemişse bu, onlarda bu içgüdü'nün hiç mevcut olmadığı anlamına gelmez. Ne varki geleceğini garanti altına alma açısından enflasyon, işsizlik ... gibi cemiyet hayatına has tehlikelerin mevcut olmadığı cemiyet hayatında insanların bu iç güdülerinin etkisine fazla tabi oldukları ifade edilemez. İç güdü'nün açığa çıkması tehlikelerin belirmesiyle at başı yürümüş ve tasarruf fikri böylece gelişmiştir.

Günü gününe bir hayat yaşayan mikro çevre istismarcısı hangi mevsimde nerede tabiatın kendiliğinden yetiştirdiği bitkiler varsa oraya göç eden ve küçük bir

¹⁶ SMILES, S.: Tasarruf Veya Para Biriktirme Sanatı, (Çev: Mustafa Ertem), Akbank Kültür Yayınları, Doğan Kardeş Basımevi, İstanbul 1975, sh.8.

¹⁷ ANONİM: Biriktirmek İçin Kazan ve Kazanmak İçin Biriktir, Türkiye İş Bankası Yayınları, Doğu Matbaası, Ankara (tarihsiz), sh.3.

çevre üzerinde devamlı dolaşan bir insan tipiydi. Çünkü tabiatın kendiliğinden yetiştirdiği bitkiler ve av hayvanları boldu. Fakat doğal afetler veya nüfus artışı ya da her iki faktörün işlerliği sonucunda açlık tehlikesi belirince insanlar tarım hayatına geçmişler ve tarım reformu olmuştur. Böylece tüketim içgüdüsüne ilaveten insanda zaten mevcut olan biriktirme iç güdüsü ortaya çıkmıştır. Çünkü tarım hayatına geçişle birlikte tarım teknolojisi işin içine girmiş ve bu teknolojideki her ilerleme ihtiyaçtan fazla ürün elde edilmesine yol açarak bu ürünün biriktirilmesine imkan vermiştir. Böylece insanlar bir sonraki yılın ürününü yani açlığa karşı emniyet ihtiyacını tatmin ettikten sonra boş vakitleri olduğu için tarımdan başka mesleklere yönelebilmişler ve böylece iş bölümü, sosyal tabakalaşma ve şehir hayatı başlamıştır. Şehir hayatı ile birlikte ortaya çıkan sanayileşme ise sınıai teknolojideki her gelişme ile birlikte insanın tasarruf iç güdüsünü daha da iyi tatmin edebileceği bir ortam hazırlamıştır.

Netice itibariyle insanda hem tüketim hem tasarruf iç güdülerinin olduğunu iddia edebiliriz. Bu iç güdülerin akıl, ilim ve kabiliyetle at başı giden bir tasarruf politikasından etkilenebilmesi medeniyetin ilerlemesi ile mümkün olmuştur.

D. İTİBAR FAKTÖRÜ

İtibar faktörünün etkisi altında tasarrufa geçiş, en basit hayat şeklinden en gelişmiş hayat şekline kadar bütün medeniyet seviyeleri için geçerlidir. Kapalı köy cemaatinde köylü, hayvan sayısı, mülk büyüklüğü, zinet eşyası gibi ekonomik değerleri rasyonel olmayan bir şekilde itibar vasıtası olarak kullanılır. Dev sanayi işletmelerinin mevcut olduğu, büyük sanayicilerin göze çarptığı gelişmiş şehirlerde de gelir vergilerinin progresif oranlarıyla artık gelirin % 100'e yakın bir kısmının gelir vergisi ile tırpanlandığını da bildikleri halde krallıklarını devam ettirmeye hatta genişletmeye çalışan bu müteşebbisler bir çok ailenin ekmek vereni olmak gibi bir iffiharın, bir itibar faktörünün muhakkak ki etkisi altındadırlar.

Şu halde itibar faktörü, rasyonel zihniyetin hakim olduğu şehir ve sanayi hayatında olumlu yönde bir işlerliğe sahiptir. Kapalı köy cemaatinde ise itibar faktörünün rasyonel bir işlerliğe sahip olduğu söylenemez. Az gelişmiş bir ülkenin herhangi bir köyünde oğlu evlenmek üzere olan bir babanın 5 tane semiz inek

yerine 25 tane cılız ineğe sahip olmakla itibarının artacağı muhakkaktır. Halbuki 5 semiz inek 25 cılız inekten daha ekonomiktir. Çünkü ineğe verilen gıdanın önemli bir kısmı vücut varlığının devam ettirilmesi için harcanır geri kalanı et veya süt verimine gider. 25 cılız inekte yaşamlarını devam ettirebilmeleri için harcanan yem payı 5 semiz ineğe harcanandan daha fazladır et veya süt üretimi daha azdır.

Şu halde itibar faktörü her medeniyet seviyesinde göze çarpmakta ancak rasyonellik dereceleri farklı olmaktadır.

E. FAİZ GELİRİ FAKTÖRÜ

Faiz geliri, bankada mevduatı olan fertlerin bu mevduatın enflasyon karşısındaki değer kaybını önlemek üzere onu eklenen faizlerle büyütme imkanına dahi sahip olmadığı hallerde faizi çekip yemesi anlamına gelir. Bu durumda böyle bir şahsın banka mevduatı tasarruf rolünü oynamamaktadır. Çünkü "tasarruf, birey ve toplum yaşamında farklı şeylerdir. Bir kişi gelirini harcamaz da bir kenara ayırırsa onun açısından tasarruf işlemi tamamdır. Ama toplum açısından değil. O yurttaşın bir kenara ayırdığı parayı izlemek gerekir. O para diyelim bankaya yattı. Banka, o yatan paraları topladı, fabrikasını çalıştırmakta sıkıntı çeken bir sanayiciye verdi. O zaman bütün o birikimler ulusal açıdan ya da teknik deyimleriyle makro-ekonomik açıdan tasarruf olmaktan çıkar, tüketim olur. Peki tasarruf olması için ne gerekir?

- Ya o paralarla bir girişimci üretimi artıracak yatırım malları almalı.
- Ya da makine ve tesislerim daha verimli kullanacak bazı harcamalar yapmalı,
- Ya da makine ve tesisleri daha çok çalıştırma maksadıyla "döner sermayesini" arttırmalı,

Bunlar olmadıkça yurttaşın dişini sıkması, yılda iki palto alırken bir palto almaşı ya da pantolonunu yamayıp elbise almaktan vazgeçmesi bir anlam taşımaz. Hangi açıdan taşımaz? Ulusal tasarruf açısından... Öyle şeyler olur ki, ilk bakışta

tüketimdir, ama sonu ulusal plan da tasarruf olur. Bunu herkes karıştırır".¹⁸ Şu halde faiz gelirini çekip yiyen vatandaş açısından faiz, enflasyonun etkisi altında tasarrufu eritici bir fonksiyona sahip olduğu gibi milli ekonomi açısından da her hal ve şartta mevduatın tasarruf sayılmasına imkan vermemektedir.

Bundan dolayı genelde mevduat miktarının faiz haddine göre çoğalıp inmesi durumunun varlığı söz konusu edilmekle beraber "tasarruf miktarlarının, faiz fiyatlarının her değiştiğinde onunla beraber değişmesi muhakkak değildir. Yani, fiili faizin her yükselmesinin piyasadaki tasarruf miktarını arttırması ve sırf bu yükselme dolayısıyla tasarruf yapanların yeni yeni tasarruflarda bulunmaları icap etmez. Faiz fiyatı diğer ekonomik, sosyal ve psikik faktörlerle birlikte ve piyasadaki tasarruf miktar ve şartlarını tayin eder. Kaldı ki faiz ve fiyatı, memlekette tasarrufların teşekkül ve para ve sermaye piyasalarında muhtelif şekillerdeki plasmanlara arz edilmeleri için muhakkak bir asli ve esasi şart değildir".¹⁹

E. DOĞAL KAYNAKLAR, TOPRAK BÜYÜKLÜĞÜ VE ZENGİNLİĞİ FAKTÖRÜ

Bir ülkede toprak büyüklüğü, su kaynakları, yeraltı zenginliği ne kadar fazla ise insanların bu kaynaklardan yararlanma arzuları da o kadar büyük olur. Şu halde nüfusun rasyonel dağılımı ve gelirin adil bölüşümü gerçekleştirilebildiği ölçüde artan tasarruflar yatırım haline geçebilecek demektir. "Bu imkanın gerçekleşebilmesi için nüfus artış hızı, eğitim politikası, vergi politikası ve ekonomik politika tedbirleri birbirini tamamlayıcı nitelikte olmalıdır".²⁰ Çünkü nüfus artışı tabii kaynakların işlenmesi açısından bir bakıma avantaj diğer bakıma dezavantaj durumundadır. Dezavantajdır; çünkü nüfus arttıkça tüketim ihtiyaçları arttığından tasarruflar azalır. Bu da tasarrufların fert başına düşen payını azalttığı için fert başına milli gelir düşer. Fakat nüfus artışı iyi bir eğitim politikası ve vergi politikası ile yürütülürse avantaj haline gelir. Çünkü iyi bir eğitim politikası genç neslin süper

¹⁸ KAFAOĞLU.A.B.: Bankerler ve Kastelli Olayı, (2.Baskı), Alan Yayıncılık, İstanbul 1982, sh.43.

¹⁹ ÖZBEK,S.E.: Aynı Eser, sh.33.

²⁰ BUCHANAN,K.: Reflections On Education in the Third World, Spokesman Books, Nottingham 1975, sh.54.

zeka durumundaki % 2'lerini elit eğitimine, vasat zekaları ise ara insan gücüne sevk eder. Aksini yapmak nüfus artışını mahsurlu hale getirir. Süper zekalar tabiatı yeniden yorumlayabilen ve bu yorumlarıyla işe yaramaz zannedilen kaynakların değerli hale gelmesine yol açan entelektüel güçlerdir.

Herkesi elit eğitimine sevk eden bir eğitim politikasının uygulanması halinde süper zekalar ziyan olur gider. Buna karşılık vasat zekaların eline elit diploması verildiğinden onlar iş bulamadıkları için işsizler kategorisine girerler. Bunların ara insan gücüne katılması için sanat ve meslek okullarının açılması çok pahalıdır. Bu masrafın altından kalkabilmek ise iyi bir vergi politikasının uygulanması ile mümkün olabilir.

Şu halde bir ülkenin doğal kaynaklarının zenginliğinin ortaya çıkarılması için ilk bakışta tasarrufu engelliyor gibi görünen nüfus artışı elit eğitimini ve ara insan gücü yetiştirilmesini sağlayan bir eğitim politikası ve vergi politikası ile gerçekleştirildiği takdirde ülke zenginliğinin işlerlik kazanmasına ve tasarrufun artmasına imkan dahi verebilir.

G. LİKİDİTE FAKTÖRÜ

Felaket anlarında veya ihtiyaç zamanlarında muhtaç oldukları yardımı elde edebilecekleri müesseselerin gelişmiş olmadığı ülkeler, fertlerin elde para tutma ihtiyacını şiddetle hissettiği ülkelerdir. Bu durum tasarrufu teşvik eden bir faktör niteliğini teşkil etmektedir. "Nitekim Anadolu'da özellikle kasabalarda ziraatle işgal eden kimselerde nakde sahip olma hevesine sık sık rastlıyoruz. Bilhassa eski ailelerde, rantiyelerde, gayrimenkul iradı ile geçinenlerde bir itibar vesilesi olarak elde para tutma alışkanlığı mevcuttur.²¹

Eskiden çıkınlanan bu para faiz hadlerinin yüksekliği sebebi ile bankalara yönelmektedir. Mamafih daha eski tarihlerde faiz cazibesi mevcut olmadığından veya faizin haramlığı fikri daha yaygın bir biçimde itibar gördüğünden biriktirilen para gömülerek elde tutuluyor ve ekonomik durgunluğa yol açıyordu. Hemen ilave

²¹ HATİBOĞLU,Z.: "Türkiye Ekonomisinde Bankacılığın Yeri ve Problemleri", Türkiye Bankacılığının Başlıca Sorunları Semineri, Başnur Matbaası, Ankara 1969, sh.18.

edelim ki, "para gömme bu durgunluğun sadece bir cephesi değil, onun aynı zamanda sebeplerinden biridir de! İktisadi hayatta her kıvılcıkta, daha ilk adımlarını denerken, kese ve çıkın sertliğine gelip dayanıyor. Yalnız bizde değil, diğer şark memleketlerinde -Mesela Hindistan'da da ticaretin en parlak ve bereketli zamanlarında sel gibi akıp gelen altın tedavüle çıkacak yerde zengin, imtiyazlı bir azlık elinde hemen çıkınlara gömüldüğü için, kapitalist inkişaf daha başlangıcında akamete uğramıştı. Müslüman şarkın akıbeti de başka türlü değildir".²²

Halbuki "birikmiş para, günün birinde ihtiyaç duyulacak diye küflü sandıklarda, küplere gömülüp toprak altında saklanmalı mıdır? Gerçi eskiden büyük dedelerimiz zamanında böyle yapılmıştır. Ama o zaman, paranın gücü yeteri kadar bilinmiyordu. Toplumda satın alma ölçüsü ve değeri olarak parayı bir yere gömmek ya da saklamakla, işe yarar durumda, sağlıklı bir insanı bir odaya kapayıp oturmaya zorlamak arasında, hiç fark yoktur. Nasıl o insan, serbest bırakılıp bir işe girdiği zaman üretime katkıda bulunur, emek verdiği konuda yoktan yeni değerler ortaya çıkarır, mal yapar, toprak işler, ürün alırsa, sandıkta gömülü olmaktan kurtarılan para da, toplum içinde canlı bir değer halinde yaşamasına devam eder, yeni değerler doğurur, ürer, büyür, artar ve gelişir".²³

Birikmiş paranın ilk faydaşı, üreme ve çoğalmadır. Paranın üremesi, bir bankaya yatırılarak iş hayatında boyuna el değiştirmesinden doğar. "Bu şekilde ihtiyacımız olan malların yapımında kullanılan paramıza bu hizmetin karşılığında bir miktar para daha ilave edilir. Bu ilave edilen paraya banka faizi derler. İnsana, para "durduğu yerde" artıyormuş gibi gelir. Oysa o para, çeşitli işlerde safın alma gücü olarak kullanılmış, el değiştirmiş ve kendisi, kendisini arttırmıştır".²⁴

Şu halde bankacılığın gelişmesi para çıkınlama temayülünü azaltarak paranın bankalarda toplanmasını sağlamak suretiyle fertlere, bir taraftan likidite ihtiyaçlarını temin ederken diğer taraftan ekonomik kalkınmaya katkıda bulunma imkanım da vermiştir. Bu gelişme önce batı ülkelerinde gerçekleşmiştir. Samuel

²² ÜLGNER.S.F.: İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası, (Genişletilmiş 2. Baskı), Der Yayınları, İstanbul 1981, sh.175.

²³ HELLER,W.: Savings in the Modern Economy, Published by the University of Minnesota Press, Minneapolis 1953, sh.94.

²⁴ HARGREAVES.D.H.: interpersonal Relations and Savings, Routledge & Kegan Paul, London 1972, sh.157.

Smiles'a göre "binlerce insan vardır ki daha önce bankaya bir peni bile yatırmayı belki akıllarından geçirmiş değillerdir. Ama paranın bankada saklanması kolaylığı onları bu yola sevk etmiştir. Gardıropta saklanan para insan elinin altındadır, çoğalmadan harcanması mümkündür. Ama bir şilin kadar az bir paranın bile saklanabileceği bir yerin bulunduğunu öğrenen halk bundan yararlanmak istemiştir".²⁵

H. KALKINMA İSTEĞİ İLE İLGİLİ PSİKOLOJİK FAKTÖR

Kalkınma, çağımızda yeterli sermaye birikimine ihtiyaç hissettiren bir olgudur. Bir ülkede tasarruf ve yatırım eğilimi yüksek değilse yeterli sermaye birikimi de gerçekleşemez. Japonya ve Almanya gibi bazı ülkelerin hızlı kalkınmalarında, milli kalkınmayı arzu eden ve bu gaye ile ilime, tasarrufa ve yatırıma yönelme arzusu ile yüklü olan bir halkın varlığına temel olgu olarak işaret eden düşünürler vardır.

Japonya'nın hızlı kalkınmadaki başarısının 10 nedeni Metin Ülgüray tarafından şöyle tespit edilmiştir:

- 1- Genelleştirilmiş ve rasyonel eğitim
- 2- Yüksek tasarruf ve yatırım eğilimi,
- 3- Yeterli sermaye birikimi,
- 4- Atılgan, cesur ve dürüst iş adamları,
- 5- Çalışma, ilerleme ve başarıların yurdunun ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmak amacıyla ve övgü beklemezsizin yönlendiren, sadık, alçak gönüllü, coşkulu işçiler,
- 6- Yüksek moralle ekonomik büyümeye katkıda bulunabilmek ve Batıyı geride bırakabilme tutkusunu,

²⁵ SMILES,S.: Aynı eser, sh.68.

7- Gereken düzeltmeler ve fedakarlıkları yerine getirmedeki isteklilik, takipçilik ve birlik,

8- Ekonomi ve teknolojiyi yönetmede, daima ulusal yetkinliği sağlamak,

9- İhtiyaç fazlası kaynakların düşük ekonomik verimlilikteki tüketim alanlarına kaymasına sebep olan kamu baskısının hafifliği,

10- Teknolojik araştırma ve geliştirme faaliyetlerine karşı duyulan inanç ve saygı.²⁶

Ancak milli kalkınma ideali ile yürekleri dolu gençlerin yabancı ülkelerden memleketlerine döndükleri zaman uzmanlaştıkları alanlarda çalıştırılmaları gerekmektedir. O halde halkın ve özellikle gençliğin kalkınma ideali ile yüklü olmaları yetmez. Bu idealin ve arzunun gerçekleşmesi için ülke içinde tasarruf ve yatırım politikasından eğitim politikasına kadar çeşitli alanlara ait politikaları bir bütün teşkil eden bir organizasyon ağı kurabilecek şekilde gerçekleştiren bir idare mekanizmasına da ihtiyaç vardır. Aksi takdirde kalkınma ideali zayıf kalır ve tasarruf politikasını besleyemez.

İ. KÜLTÜREL YAPI FAKTÖRÜ

Kültürel yapı çeşitli unsurlardan oluşur. "Bunlar bir toplumdaki: Bilim, teknoloji, sosyal tabakalaşma; fertlerin zihni ve ahlaki yetenekleri ile din, politika, başarı anlayışları; onların becerileri, daha iyiyi elde etme hırsları ve cesaretlerini içeren unsurlardır. Kalkınmanın gereğini ve nimetlerini bilmeyen ve daha iyiyi elde etmenin yollarını benimsemeyen, kısaca, kalkınmanın amaçlarıyla şartlandırılmayan bir toplumda yapılan bütün politik ve ekonomik girişimler, her an yıkılmağa eğilimli bir düzeyde kalmaktadır. Ülkemizde, sanayileşmek için gerekli alt yapı tesisleri veya sermaye bolluğu yaratılması için yapılan bütün planlar, teşvikler ve yatırımlar halka inememekte, ulusça benimsenen kalkınma halka maledilen genel bir düzeyde değil, belli grupların tekelinde kalmaktadır. Bu ise ülkede büyük bir sosyo-ekonomik farklılık yaratarak, ülkenin ekonomik ve politik düzenini her an sarsmaktadır.

²⁶ ÜLGÜRAY.M.: Teknoloji Çağında Kalkınma Sorunu, Varlık Yayınevi, İstanbul 1974, sh.42.

Kalkınmada toplumun kültürel yapısının önemini, Türkiye ile aynı dönemde kalkınma hamlelerine başlayan Japon sanayileşmesinde görüyoruz. Memleketimizin yarısı büyüklüğünde bir adalar dizisi üzerinde, Türkiye'nin üç katı nüfus barındırması ve sanayi için gerekli hammaddenin tümünü yabancı kaynaklardan temin etmesine rağmen, Japonya, sadece son on yılda gayri safi milli gelirini beş kat çoğaltmış ve dünyanın üçüncü ekonomik gücü haline gelmiştir".²⁷

Bu durum Japonya'nın kültüründe manevi değerlerin taşıdığı önem derecesinin büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. Manevi temel, maddi ayrıntıların alt yapısıdır. Çünkü işletmelerde dahi manevi değerler verilerek sağlam bir çalışma ahlakı yaratılmaktadır. Böyle bir madde mana ilişkisi batı kültürüne ters gelir. Çünkü batıda manevi değerler sistemi kültürün yalnızca bir unsurudur. Diğer unsurların yanında yer alır, temelinde yer almaz. Halbuki Japonya'da temelinde yer almaktadır. Böylece çalışma, ilim yapma, tasarruf etme, tasarrufu yatırıma döndürme ... gibi çeşitli faaliyetler hep Japonya'nın kalkınmasını sağlayacak manevi değerler temeline oturtulmuş üst yapı unsuru olmaktadır.

Osmanlı imparatorluğu yükselme devrinde de böyle olmuştur. Yani din ve dinden kaynaklanan manevi değerlerin çarpıtılmadığı yükselme döneminde fert ve cemiyet, hukuk ve ahlak, madde ve mana arasında ahenk kurması itibarıyla kalkınmanın ilmi şartlarına da uygun düşen bir ortam yaratan dinimiz diğer kültür unsurları arasında değil onların temelinde yer alabilmiş ve bundan hayırlı neticeler doğmuştur.

²⁷ ÜLGÜRAY, M.: Aynı eser, sh.51.

İKİNCİ BÖLÜM

AİLE ÇEVRESİ FAKTÖRLERİNİN FERDİ TASARRUF EĞİLİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

I. AİLE TİPİ VE TASARRUF

Ailenin genel bir tarifini yapabilmek mümkün değildir. Çünkü zaman içerisinde aile hem büyüklüğü hem fonksiyonları hem de bu fonksiyonlara bağlı olarak yapısı itibariyle değişiklikler arz etmiştir. Başlangıçta klan aile bir cemaatten ibaretti ve aile ile klanı birbirinden ayırabilmek imkansızdı. Bundan ötürü ailenin dışında başka bir siyasi topluluk mevcut değildi. Bu günkü toplumlarda ailenin fonksiyonu olmaktan çıkmış ve cemiyet tarafından üstlenilmiş bir çok fonksiyonlar klan ailenin bizzat üstlendiği fonksiyonlardı. Mesela eğitim, iş yeri ... vb. faaliyetleri klanda hep ailenin içinde gerçekleştiriyordu.

Zamanla aile boyutları itibariyle küçülürken fonksiyonlarında da bir azalma meydana gelmiştir. Çünkü ailenin dışında siyasi bir otorite olarak cemiyetin varlığı ortaya çıkmıştır. O kadar ki kadının ve erkeğin birlikteliği cemiyet tarafından resmen tasdik edilmedikçe zamanımızda ailenin, aile olarak tanımlanabilmesi de mümkün değildir. Bundan ötürü aile hayatına benzer bir hayat yaşayan hayvan türlerinde ailenin varlığı söz konusu edilemez. İnsan ailesi cemiyetin ve hukukun tasdik ettiği bir beraber yaşama şeklidir. Zamanımızda ailenin hala devam eden fonksiyonları nüfusu yenileme, biyolojik ve psikolojik tatmin ve milli kültürü taşıyıp çocuklara naklederek onları sosyalleştirme fonksiyonlarıdır.²⁸

²⁸ ERKAL.M.: Aynı eser, sh.68.

Bu fonksiyonlarını dikkate alarak aileyi şöyle tarif edebiliriz: Aile, kadının ve erkeğin nüfusu yenileme, biyolojik ve psikolojik tatmin sağlama ve çocukları sosyalleştirme gayesi ile cemiyet tarafından tasdik edilerek kurdukları bir menfaat birliğidir. Bu tarife bakarak ailenin yalnızca menfaat birliği olduğunu söylemekte mümkün değildir. Aile çocuklar için bir cemaattir. Çünkü, çocuk, aile içinde doğar ve aile onu büyüyünceye kadar şahsiyetinin bütün yönleri ile çevreler. Bundan ötürü **Mc Iver** ve **Page** aileyi "Menfaat birliği" ve "cemaat" denilen sosyal şekillerin sınır çizgisi üzerinde yer alan bir sosyal birim olarak görmektedirler.²⁹

Aile cemiyet içerisinde çeşitli değişmelere uğramıştır. "Klan aileden çekirdek aileye doğru vuku bulan sosyal değişimde aile tipi değişiyorken fertlerin karşılıklı hakları ve sosyal münasebetleri de değişmiştir. Böylece ailenin vazifelerinin ve otoritesinin gittikçe azaldığı, aile dışındaki cemiyetin otoritesinin ve ferdi hürriyetin ise arttığı göze çarpar.³⁰

Demokratlaşma temayülünün arttığı dönemlerde ortaya çıkan çekirdek ailede kadının çalışma ve kazancının bir kısmını kendine ayırma hakkı da ortaya çıkmıştır. Bu değişme özellikle kadının tasarruf eğilimine etkisi açısından önemli sayılması gereken bir değişmedir.

Tarihi açıdan ailenin geçirdiği değişiklikler tasarrufla aile arasındaki ilişki açısından pek fazla önem taşımamaktadır. Çünkü tasarrufu en fazla etkileyen ve teşvik eden aile tipi çekirdek ailedir. Bunun dışında kalan **destekli çekirdek aile**, yakınları da koruma amacına yönelik olması itibarıyla tasarrufa pek elverişli olmayan bir aile tipidir. Yine çekirdek ailenin dışında kalan ve evli çocuklarla torunların birlikte oturdukları **geleneksel geniş aile**, **parçalanmış aile** ve medeni nikahın söz konusu olmadığı hallerde göze çarpan **tamamlanmamış aile** tipleri de tasarrufu teşvik açısından elverişli olmayan özelliklere sahip tiplerdir.

²⁹ MAÇ İVER & PAGE: Cemiyet, (Çev: Amiran Kurtkan), MEB Yayını, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul (tarihsiz), sh.14.

³⁰ KURTKAN, A.: Sosyoloji, (3. Baskı), MEB Yayını, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1980, sh.108-109.

Buraya kadar üzerinde durduğumuz aile tipleri ailenin tasarruf eğilimi ile ilişkili tipler olmakla beraber biz bundan sonraki izahlarımızda halen Türkiye'de mevcut ailelerin tasarruf eğilimi ile ilişkisini aile hacmi kriteri açısından daha ayrıntılı bir biçimde ele almayı uygun görüyoruz. Bu arada mevcut aile tiplerini tasarruf eğilimi üzerinde özellikle etkili olan ferdiyet gücü kriteri açısından da incelemenin gerekli olduğu kanısındayız.

A. BUGÜNKÜ TÜRKİYE'DE AİLE HACMİ KRİTERİ AÇISINDAN MEVCUT AİLE TİPLERİ

Halen ülkemizde mevcut aile tiplerini 6 kategoride ele alabiliriz.

1- Tek Kişilik Aile

Tek kişilik ailenin bizim toplumumuzda daha ziyade şehirlerdeki çalışan yalnız kalmış dullardan oluştuğu ileri sürülebilir. Çalışmayan kadınlar şehirde dahi anne, baba, kardeş gibi bir yakınının yanına sığınmak mecburiyetindedir. Avrupa'da göze çarpan ebeveyninden ayrılıp tek başına yaşayan genç kız ve genç erkeklerden oluşan tek kişilik aile tipi, Türkiye'de henüz yaygınlaşmış bir tip değildir.

Bu tek kişilik aile tiplerinde ferdin tasarruf eğilimi, aile gelirinün müştak gelir (başka bir fertten naklen elde edilen gelir) olmaktan çıkması dolayısıyla gelirin tipinden etkilenmektedir. Bilindiği gibi ferdin kendine ait olan gelire **asli gelir**, başkasından naklen elde edilen gelire de müştak gelir denilmektedir. Yine bilindiği gibi **müştak gelir** sahiplerinin harcama meyli yüksektir. Asli gelir sahiplerinde ise (gelir düzeyi gibi diğer faktörler aynı kalmak kaydıyla) tasarruf meylinin daha yüksek olduğu bilinmektedir. Şu halde ülkemizde genellikle şehirde yaşayan, çalışan ve muhtemelen dul durumda olan fertlerin meydana getirdiği tek kişilik ailelerde bu fert bir kadın dahi olsa ayrı yaşamasına imkan verecek bir asli gelire sahip olduğu için asli gelire sahiplik durumu tasarruf meylini teşvik eden bir faktör olarak rol oynamaktadır.

Buna karşılık tek kişilik ailede tasarruf meylini kısıtlayan en önemli faktör ailenin fert sayısına göre değişmeyen (elektrik, yakacak ... gibi) sabit masrafların kişi başına düşen oranının % 100 gibi yüksek bir oran olmasıdır.

2- Çocuksuz Karı Koca Ailesi

Çocuksuz karı koca aileleri ya çocuğu olmamış fertlerden ya da çocukları (evlenme, askerlik, başka ilde çalışma gibi faktörlerden ileri gelmek üzere) aileden ayrılmış olan fertlerden oluşmaktadır. Bu tip ailelerde tasarruf meyilini kısıtlayan faktör çocuklara ait masrafları karşılamak üzere aile gelirinun bir kısmını tasarruf etme zorunluluğunun mevcut olmamasıdır. Çocuksuz ailelerde tasarruf meyilini teşvik eden faktör ihtiyarlık döneminde kendilerine bakacak evlatlardan mahrum olmaktan doğan istikbalini düşünme faktörüdür. Hatta halk arasında yaygınlaşmış bir söz vardır. "Para cansız evlattır".

3- ocuklu Karı Koca Ailesi

ocuklu karı koca ailesi evli olmayan çocuklar ile anne ve babanın meydana getirdiği aile tipidir. Ülkemizde en kalabalık aile tipi bu aile tipidir. Bu tip ailede çocukların masrafları tasarruf meyilini azaltma yolunda etkinlik gösteren bir faktördür. Diğer taraftan çocukların istikbalini düşünme endişesi de tasarruf meyilini teşvik etmektedir. Ancak kırsal alanda çocukların istikbalini düşünme faktörü anne açısından daha ziyade onların evlilik masraflarını karşılama isteğinden kaynaklanmaktadır. Böylece kadın altın eşya biriktirerek kız çocuğunu evlendirirken onları çeyiz için bozdurmak, erkek çocuğunu evlendirirken de gelin için gerekli takı eşyası ve başlık parası hazırlamak için bir kenarda toplar.

Bu eğilimlerden hangisinin daha ağır bastığı hususu ailenin bulunduğu çevreye göre değişmektedir. ocuğu okutma imkanlarının kısıtlı olduğu toprağa bağımlılığın yüksek bir etkinlik arz ettiği kırsal alanda anneler genellikle takı ve başlık parası tedarikini düşünerek tasarruf yapmaktadırlar. Toprağa bağımlılığın mevcut olmadığı kent alanlarında ise çocuğun eğitilmesi mevcudiyeti bu tip tasarruflara anneleri sevk eden başlıca faktördür. ocuk sayısı, yiyecek, mesken, eğitim gibi ailenin büyüklüğüne göre değişen masraflar açısından tüketim meyilini arttırıp tasarruf meyilini azaltmaktadır. Mamafih, büyük çocukların ufalmış giyim eşyasını küçüklere giydirme, küçük çocuklar için kreş masrafı yapmadan onları büyük çocuklara baktırma gibi faktörler açısından ise çok ocukluluk bir ölçüde tasarrufu teşvik etmektedir.

4- Çocuklar, Eşler ve Büyük Ebeveynlerden Oluşan Aile

Bu tip ailede küçük çocukların bakımının büyük ebeveyn tarafından üstlenilmesi, kira, yakacak, aydınlatma gibi masrafların iki aile için topluca yapılması tasarruf meyilini artırır. Bu mukayeselerimizi diğer şartlar açısından aynı durumda olan aileler için söz konusu ettiğimiz muhakkaktır. Yoksa büyük ebeveynin hiç bir geliri olmadığı ve ailede bir kişinin çalışması durumunun söz konusu olduğu hallerde bu tip aile tüketim meyilinin yüksek olduğu bir ailedir.

5- "Daha Büyük Aile"

"Daha büyük aile" kavramı ile amca, dayı, hala, teyze gibi akrabalarından birinin veya bir kaçının karı koca ailesiyle birlikte oturduğu haller kastedilmektedir. Yani bu tip ailede büyük ebeveyne ilaveten büyük ebeveynin çocuklarından herhangi biri veya bir kaç aileye katılmıştır.

Eskiden daha ziyade kırsal alanda rastlanan bu tip aileye artık kırsal alanda dahi çok az rastlandığı bilinmektedir. Çünkü kırsal alanda kiralar düşüktür. Kentlerde ise diğer aile tiplerine nazaran düşük bir oran göstermekle beraber kırdaki orandan daha yüksek bir oranla bu aile tipine rastlanılmaktadır. Bu aile tipi daha ziyade ücretlilerin, düşük ücret elde eden ve aynı kiralık evden yararlanmak zorunda olanlar kesiminde rastlanılmaktadır. Çünkü şehirde ücretler düşük fakat kiralar yüksektir.

Kiradan, yakacaktan, aydınlatmadan yapılan tasarruf ailede çalışan sayısı fazla olduğu takdirde her birinin ücret gelirinde tasarruf meyili yükselmesine meydan vermektedir. Ancak sağlıksız koşullarda yaşama mecburiyeti sağlık masraflarını arttırarak tüketim meyilinin yükselmesine neden olmaktadır.

6- Tek Eş ve Çocuklardan Oluşan Aile

Bu tip aile, boşanmış, terk edilmiş veya eşi ölmüş kişilerin çocukları ile birlikte meydana getirdikleri ailedir. Aile reisi erkek ya da kadın olabilir. Bu ikinci halde kadının ücret gelirine veya herhangi başka bir gelire sahip olması gerekmektedir.

Eğer, aile reisi kadın ise ve çalışarak ücret geliri elde ediyorsa ücretinin bir kısmını çocuklara bakacak bir ferde ödemek zorunda kalacağı için bu durum ailedeki tüketim meyilini arttırmaktadır.

Boşanmış ailelerde aile reisi kadın ise nafakanın yetersizliği çocuklara yapılacak harcamaları sınırlandırarak tüketim miktarını azalttığı halde tüketim meyilini yükseltmiş olabilir. Çünkü düşük gelirlilerde en hayati ihtiyaçlara harcanan masrafların tutarı bile küçük olan aile gelirine oranla yüksek bir tüketim meyili arz eder. Boşanmış eşlerden, çocukların sorumluluğunu üzerine alan aile reisi kadın dahi olsa onların istikbaldeki hayatlarını garanti etme sorumluluğunu taşıması harcamalarında hesaplı davranmasına yol açabilir ve böylece tasarruf meyili yükselebilir.

B. BUGÜNKÜ TÜRKİYE'DE FERDİYET GÜCÜ KRİTERİ AÇISINDAN MEVCUT AİLE TİPLERİ

Söz konusu ettiğimiz bu kriter itibariyle mevcut aile tiplerini demokratik olan ve olmayan aileler olmak üzere ikiye ayırmamız mümkündür.

Demokratik aileye en uygun düşen aile tipi çekirdek aile (karı, koca ve evlenmemiş çocuklar ve bazen büyük ebeveynlerden biri veya her ikisini ihtiva eden aile) olmakla beraber çekirdeklik karakteri demokratik aile olma garantisini sağlamaz. Mamafih, yine de demokratik aile karakteristiklerini taşımaya en elverişli aile çekirdek ailedir. Şu halde, çekirdek ailenin demokratik karakteri açısından diğer aile tiplerinden bariz bir biçimde ayrıldığı hususunu dikkate alarak mevcut demokratik olmayan aile tiplerini de ikiye ayırabiliriz: Çekirdek aile tipi ve çekirdek olmayan aile tipi.

Şimdi demokratiklik kriterine göre aile tiplerini tasarruf meyili itibariyle ele alalım:

1- Demokratik Nitelikli Aileler

Bu tip aileler tek kişilik, tek eş ve çocuklardan oluşan ve çekirdek aile niteliği taşıyan ailelerdir. Tek kişilik ailenin demokratiklik karakteri münakaşa dahi edilemez. Tek kişilik ailede ferdin çok geniş bir hareket serbestliği vardır. Konumuz

açısından bizi ilgilendiren husus bu serbestliğin, buna sahip olan ferdi, tasarruf meyilini mi yoksa tüketim meyilini mi arttırmaya teşvik ettiği hususudur. Bu hususu tayin eden karakteristikler ailenin tek kişilik aile olma karakterinden ziyade ferdin hayat üslubu, kültür seviyesi ve ferdiyet gücüdür. Hiç şüphesiz tasarruf meyilinin yüksekliği aile geliri seviyesine geniş ölçüde bağlıdır. Tek başına yaşama ise aynı gelir seviyesindeki fertlerde diğer kriterlerinin etkisine göre ya tasarrufu veya tüketimi daha ziyade artırma neticesini verebilir. Bu diğer kriterlerden en önemlisi, yalnız yaşadığı için başına buyruk gibi gözükene ferdin aslında ferdiyet gücünün noksanlığı yüzünden moda, gösteriş tüketimi, medya baskısı ... gibi faktörlerin etkisiyle pek fazla başına buyruk olamayışı keyfiyetidir. Ferdin ferdiyet gücü ne kadar zayıfsa bu dış faktörler karşısındaki bağımlılığı o kadar yüksek olur bu da onun tüketim meyilini artırır. Fakat tek başına yaşayan ferdin ferdiyet gücü fazla ise tek başına yaşama durumu onu daha ziyade tasarrufa yöneltebilir. Çünkü böyle bir fert, gösteriş tüketiminin kölesi olmayacak kadar güçlü bir ferdiyete sahiptir ve ona şöyle giyin, şunu al, bunu alma baskısını yapacak bir aile içi grubun etkisine de tabi değildir.

Demokratik ailenin ikinci tipi olarak ele alınabilecek olan tek eş ve çocuklardan oluşan ailede ferdin şahsiyeti ne kadar güçlü olursa olsun ailenin demokratiklik özelliği biraz daha zayıftır. Çünkü bu tip aileler genellikle eşlerin müşterek gelirlerinin bölündüğü ailelerdir. Dolayısıyla aile geliri düşüktür. Bundan ötürü harcamalarda veya tasarrufta demokratik davranış gösterebilme açısından fert bazı yükümlülüklerin altına girmiştir. Çocukları mahrum etmemek, diğer eşe nazaran çocuklara daha antipatik gözükmemek gibi endişeler aile reisini demokratik bir davranışla aile menfaatlerini azamiye çıkaracak bir tasarruf ve harcama planı yapabilmekten ve uygulayabilmekten alıkoyar.

Demokratik ailelerin üçüncü tipi olarak ele alınabilecek olan aileler çocuklu veya çocuksuz karı koca ailesi ile bazen büyük ebeveyninden biri veya her ikisini de ihtiva eden ailelerdir. Biz bunlara çekirdek aile diyoruz. Bu tip aileler, cemaat ailesi, büyük aile gibi topluca yaşamın ferdi hürriyetleri kısıtladığı aile tiplerinden daha demokratik gibi gözükmesine rağmen kadının bazı haklardan mahrum olduğu toplumlarda çok defa demokratiklik karakteri zayıflamış birer aile olarak karşımıza çıkabilir.

Halen Türkiye'de bu tip ailelere mensup olup ta çalışan kadınlardan bile kendi ücret gelirine sahip çıkamayanlar vardır. Kazançları ellerinden alınmakta olduğu için gizli tasarruf yoluna müracaat etmektedirler. Bunun en kolay yolu fiyatları olduğundan yüksek göstererek alışveriş tablosunun toplam sayısını şişirmek ve gerçek toplamla aradaki farkı kendi hesabına gizlice harcamaktır. Böylece, harcamalar şişmekte ailenin tasarruf meyili düşmektedir. Bundan ötürü de harcamaları kontrol etmek için bütün gelirleri elinde toplayan aile reisi, ailenin demokratiklik karakterini zedelediği ölçüde toplam aile tasarrufunu da düşürmektedir.

2- Demokratik Nitelikli Olmayan Aileler

Yukarıdaki izahlarımız bazen çekirdek ailenin dahi demokratik nitelikli olamayabildiğini göstermektedir. O halde çağımızda ailenin demokratiklik karakteri aile tipinden ve ailenin genişliğinden ziyade fertlerin zihniyet yapısının etkisini yansıtmaktadır. Çünkü çağımızda her yerde olduğu gibi Türkiye'de de ailelerin çoğu çekirdek aile tipidir. Bunların da demokratiklik karakteri aile fertlerinin zihniyetine bağlıdır. Mamafih oranları çok düşük de olsa çekirdek olmayan bazı aile tipleri de vardır ki bunlarda demokratiklik karakteri ailenin şeklinden kaynaklanarak zayıf kalmaktadır.

Bu tip aileler çağımızda çok az rastlanan cemaat ailesi ve geniş aile tipleridir. Az gelişmiş bazı ülkelerde rastlanan cemaat ailesinde medeni kanundan ziyade ailenin geleneksel hukuku aile fertlerini bağlar. Köy menşeli geniş ailelerde ise köy gelenekleri ailenin demokratiklik geleneğini zayıf bırakır. Kiraların çok yüksek olduğu şehirlerde gecekondu semtlerinde rastlanan geniş ailelerde ise büyük ebeveynin otoritesi ailenin demokratiklik karakterini ve fertlerin tasarruf ve harcama eğilimlerini baskı altına alabilmektedir.

Mamafih, büyük ebeveynin otoritesi bu tip şehir varoşlarındaki büyük ailelerde ekonomik baskıların etkisi altında zayıflayabilmektedir. Çünkü şehir hayatında ailenin geçimini sağlamak üzere, aile bütçesine katkıda bulunmak için çalışmak zorunda kalan gelinler, kaynana ve kayınbirader otoritesinin kısmen dışına çıkabilmektedirler. Böylece bu tip ailelerde kira has geleneksel büyük ebeveyn otoritesi ile şehre has ferdiyetçi yapı özellikleri çatışmakta ve bunlardan hangisinin daha baskın olduğu hususu aileden aileye değişmektedir.

Buna göre ferdin kendi kazancından dilediği gibi tasarruf ve harcama yapabilme etkinliği de bu çatışmada galip gelen faktörlerin etkisini yansıtmaktadır.

II. FERDİN TASARRUF EĞİLİMİNİ ETKİLEYEN KÜLTÜREL FAKTÖRLER

Bundan önceki izahlarımızda tasarruf ve harcama meyilinin aile tipi ile olan ilişkisini ele aldık. Burada ise aile tipinden ziyade cemiyetten gelen kültürel faktörlerin ferdin tasarruf ve harcama eğilimi üzerindeki etkisini incelemek istiyoruz. Her toplumda ailenin çocuğu eğitmesi, kadının statüsü, gelir dağılımı açısından ailenin piramitteki yerinin yarattığı tali kültür farkları, kadının ziynet eşyası ve diğer eşyalara sahiplik hakkı ve aile fertlerinin ekonomik özgürlüğü gibi o türlü faktörler vardır ki bunlar aile tipinden ziyade toplumun kültürünün ferdin tasarruf eğilimi üzerindeki etkisini yansıtır. Şimdi bu faktörleri ayrı ayrı ele alalım.

A. AİLENİN ÇOCUĞU EĞİTMEŞİ VE TASARRUF

Ailenin çocuk üzerindeki eğitim etkisi kadının çalışma durumunu bir ölçüde yansıtmaktadır. "Asli gelir elde eden annelerin tasarruf meyili yüksek ve çocuğa tasarruf sevgisini aşılama gücü kuvvetli olmasına rağmen çocukla meşgul olabildikleri zaman kısıtlıdır".³¹ Mamafih, çalışmadığı halde aile dışında çok fazla zaman harcayabilen üst gelir düzeyindeki ailelere mensup kadınlarda çocuklara ayıracak fazla vakite sahip olamamaktadırlar. Bu ikinci tipe giren kadınlar çocuğa tasarruf meyili aşılama bakımından iyi bir örnek olamamakta çünkü kendileri dahi gösteriş tüketiminin etkisi altında fazla para harcamaktadırlar. Çocukla meşgul olabilecek en fazla zamanı bulabilen ailelerde kadın evde oturan kadın tipine girmektedir. Ama çalışmayan kadınların çoğunun eğitim düzeyi de düşüktür. Tasarruf ve harcama davranışları açısından çocuklarına verebilecekleri doğru dürüst mesajları yoktur. Bundan ötürü aile terbiyesinin yerini televizyon terbiyesi almıştır. Zaten televizyon terbiyesi fazla etkinlik kazanmamış olsaydı bile annenin

³¹ BLAUG.M.: Economics of Education, Penguin Books, Harmondsvorth 1970, sh.21.

çocuğa okuyacağı mesaj veren hikayelerden, şiirlerden oluşan çocuk edebiyatı bakımından da ülkemiz fakirdir. "Bu günkü şartlarda gençler yeteri kadar enerjilerini yerinde kullanamadıkları için, memleketini kalkındıracak, hem de kendilerini mesut edecek bir ideale yükselemiyorlar, kafalarındaki, ellerindeki enerjileri kullanma zevkinden mahrum bulunuyorlar. Oysa laboratuarda, kütüphanede, tarlada, atölyede çalışmak, iktidarına göre memleketine bir şeyler getirmek kadar, hayatı manalandıran bir nesne mevcut olabilir mi? Gereken bütün enerjisini kullandıktan sonra kendi kendine: "memleketim için elimden geleni yaptım" diyebilmek, insana vicdan huzuru verecek en güzel hayat anlayışı değil midir?"³²

Halbuki ülkemizde gençlere bu mesajı verebilecek medya programları yoktur. En etkin vasıta sayılabilecek olan televizyon bu fonksiyonunu ifa edememektedir. Anne babalar da çocukla uğraşacak yerde televizyon seyretmektedirler. TV programlarının ise şiddet eğilimlerine yer veren uygunsuz içeriği çocukları menfi yönde etkilemekte tasarrufa yönelme gibi manevi değerler ve yüksek başarı güdüsü, iletişim araçlarının programlarında gerektiği ölçüde yer almamaktadır.

"Yüksek başarı güdüsü, okumaları için çocukların ellerine verilen yayınların (çocuk hikayeleri vs.) veya çocuklara anlatılan masalların muhtevalarıyla yakından ilgili bulunmuştur. Diğer yandan, kavrayabilecek çağa geldiklerinde makul sınırlar içinde yüksek ahlaki, dini değerler ve fazilet ilkelerinin çocuklara telkin edilmesi de; bu değerleri dışarıdan baskı ve müdahale yoluyla değil kendiliklerinden benimsemelerinin sağlanması durumunda yüksek bir başarı güdüsüne yol açmaktadır".³³

Büyükanne ve büyükbabalarının terbiyeyi etkisine tabi olan çocuklara büyük ebeveynin ne ölçüde müsbet bir etki yapabildikleri de bilinmemektedir. Halbuki şehirlerde çocukların daha ziyade anneanneleri elinde büyüdükleri de bilinen bir husustur. Çalışan kadın endüstriyel toplumda annesine yakın bir evde oturmayı tercih etmekte çocukların bakımı konusunda büyük ebeveyninden yardım

³² ŞERMİN,R.: Gençlerin Psiko-Pedagojik Problemleri, (2. Baskı), i.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını:!" 086, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1973, sh.185-186.

³³ KOZAK,E.i.: İbn haldun'a Göre İnsan - Toplum - İktisat. Pınar Yayınları, İstanbul 1984, sh.128.

görmektedir. "L.Rousell, Çocukların Evlenmesinden Sonra Aile başlığını taşıyan ve bütün Fransa'yı kucaklayan anketinde ebeveynin oturduğu ev ile yeni açılan evin yakınlığı, görüşmelerin sıklığı, yardımların önemi, malların intikal biçimi konularını araştırmıştır. Varılan ilk sonuç, ebeveyn ile evli çocukların evleri arasındaki şaşkırtıcı yakınlıktır. Milli ölçekte, genç evlilerin % 75'i ebeveynin evine 20 km'den daha yakın bir mesafede oturmaktadır. Yani endüstriyel toplumun getirdiği sosyal hareketlilik aileyi coğrafi olarak yok etmemiştir. Elbette, coğrafi yakınlık ebeveyn-çocuk ilişkisinin yoğunluğunu belirlemeye yetmez, ama onu kolaylaştıran bir faktördür. Gençler evlendikten sonra ebeveyne yakın olmayı kendileri seçmektedir. Çünkü orası çocukluklarını geçirdikleri, ilk gençliklerini yaşadıkları yani kültürünü bildikleri ve kendilerini onunla bütünleşmiş hissettikleri eski çevreleridir. Ancak mesafedeki yakınlık genç çiftin bağımsızlık payına saygı gösterildiği ölçüde kullanılmaktadır".³⁴

Batı ülkelerinde aralarındaki fiziki yakınlığa rağmen ebeveyn ve büyük ebeveyn ailelerinin hayat üslubu bağımsızlığı açısından birbirlerinin demokratik haklarına ne derece saygılı kalabildikleri meselesi üzerinde durulabilir. Ülkemizde de çocuğun eğitilmesinde rol üstlenen bu iki nesile mensup ailelerin (ebeveyn ve büyük ebeveyn) aralarında bir nesiller çatışması olması pek tabidir. Çünkü Türkiye süratle değişen bir ülkedir. Bu bakımdan ebeveynin çocuğu tasarrufa teşvik ettiği bir çok hallerde büyük ebeveyn onu memnun etmek için harcamalar yapabilir. Bu durumda çocuk her istediğini yapan büyük ebeveyni tercih etmekte ebeveynini onlara şikayet edebilmekte ve ailenin çocuğu tasarruf terbiyesi açısından eğitilebilmesi durumu tehlikeye girmektedir.

B. KADININ STATÜSÜ VE TASARRUF MEYİLİ

Kadının aile içindeki ve aile dışındaki statüsü birbirinden farklıdır. Türkiye'de kadınlar aile dışı statü bakımından maalesef kocalarının statüsüne bağlıdırlar. Aile içi kadın statüsü ise eş olmaktan kaynaklanan bir statüdür. Fakat İslamiyet'in yanlış yorumlanmasından kaynaklanan poligami eğilimi kadının eşlik statüsünü zedelemektedir. Bu durumdaki kadınlar 1. veya 2. eş olabilme durumlarına göre

³⁴ YAZAN,Ü.M.: "19. Yüzyıldan Günümüze Kadar Avrupa Sosyolojisindeki Değişmeler Üzerine Bir Çalışma", I. Aile şurası Bildirileri, sh.17-20.

farklı harcama meyili göstermektedirler. Poligam ailelerde, kadın genellikle çalışmayan kadındır. Çünkü çalışan kadının üstüne ortak getirilmesine de ortak olarak gitmeye de razı olması pek beklenemez. Çalışmayan kadın ise müştak gelir sahibidir. Bunlardan 1. eş durumunda olanlar çocukların masraflarını bahane ederek kocalarından mümkün olduğu kadar çok para koparmaya çalışırlar. Böylece 2. eş için harcanacak parayı azaltma eğilimine tabi olurlar. Bu durumda 1. eşin ve çocukların harcama meyili artmaktadır. Çünkü bunlar aile reisine büyük bir ihtiyaç harcamaları toplamı gösterirler. 2. kadın ise 1. kadın gibi aile içinde oturmuşluğu olmayan bir ferttir. Onun statüsü cazibesinden kaynaklanan bir statü olacaktır. Bundan ötürü o da cazibesini arttırıcı süs ve giyim masrafları listesini kabarık gösterecektir. Netice itibariyle şunu söyleyebiliriz ki poligam ailelerdeki masraf ve harcama fazlalığı sadece fert sayısının fazlalığından değil kadınların statülerinin farklı temellere oturmuş olmasından kaynaklanan bir fazlalıktır. 1. kadın, çocuk sahipliği ve oturmuşluktan ileri gelen bir statüye dayanarak ve 2. kadın ise daha cazip bulunarak seçilmişlikten kaynaklanan statülere dayanarak harcama eğilimini arttırlar.

Poligam ailelerde kadının ev dışında çalışma isteği de zayıftır. 1. kadın kocasının ikinci bir kadını alacak yerde çalışıp kendisine bakmasını bekler. İkinci kadın da aynı beklenti içindedir. Halbuki "kadınların kabiliyet ve zeka üstünlüğü isteyen işlerde, sırf kadın olmalarından ötürü çalıştırılmayarak eve kapatılmaları son derece mahsurludur. Nüfusun yarışım teşkil eden kadın nüfusumuzun kabiliyet deposunu yok farzetmek ekonomik bir davranış değildir. Buna karşılık aşırı bir zeka ve kabiliyete ihtiyaç duyurmayan işlerde bu durumdaki kızlardan ziyade erkeklerin çalıştırılması, ileride kendi yuvalarını kurabilmeleri bakımından gereklidir. Bu durumdaki kızların ev kadını olmaları daha makul gibi görünmektedir. Mamafî, bütün dünya üzerinde sanayileşmenin, şehirleşmenin ve ihtisaslaşmanın artması ölçüsünde ev kadınlığının da iktisadi önemi azalmaktadır. Çünkü, eskiden ev kadınları tarafından yapılan bir çok işler, gelişmiş ülkelerde o işlerde (konfeksiyon, hazır yemekler, ilaçlar, cam silme gibi tehlikeli ev işleri) ihtisaslaşmış firmalar tarafından ifa edilmektedir. Bu durumda sanayileşme ve şehirleşme eğilimi arttıkça bizde de kadınların ev işleri azalacaktır. Bu seviyeye gelen ülkelerde boş zaman baş belası haline geldiğinden kadınlarımızın mutlaka hiç olmazsa evde yapacakları

el zanaatları kendilerine öğretilmek suretiyle faal hale getirilmeleri gerekecektir. Çünkü kadınlar nüfusumuzun yarısını teşkil eden önemli bir nüfus bölümüdür. Onların atıl bırakılmaları, milli ekonominin de zararına olduğu içindir ki, sosyal hayatta dahi kadınları ikinci sınıf vatandaş olarak görebilmeye imkan yoktur. Zaten Kuran'da da kadınların çalışarak kazandıklarından (bir bölümünü aile bütçesine katmakla beraber) bir kısmım kendilerine ayırma hakkına sahip oldukları belirtilmiştir".³⁵

Şu halde, "İslamiyet, Arap kültürünün kadını yaşama hakkına bile layık görmediği ve kız çocuklarının diri diri toprağa gömüldükleri bir ülkeye (Arabistan'a) tasavvur edilemeyecek kadar ileri seviyede kadın hakları getirmiştir. Eskiden bir erkek öldüğü zaman, oğulları arasında malları taksim edilirken üvey anne dahi terekeye dahil edilir mal muamelesi görürdü. Kur'an kadının bu kadar hor görüldüğü bir ülkede kadına mirastan pay alma, siyasi anlamda oy verme, iş yapabilme, kazandığı paranın bir kısmım kendine ayırabilme haklarını vermiş, poligami'yi (çok kadınla evlilik müessesesini) önlemiştir. Poligaminin önlenmesi adım adım gerçekleşmiştir".³⁶

İslamiyet'in getirdiği bu statü iyi anlaşılacak kadınlara sağlanabilmiş olsaydı monogami düzeni içinde evinin tek kadını olan gerektiğinde çalışarak para kazanabilen kadınların tasarruf meyilinin de yüksek olacağı tahmin edilirdi.

İslamiyet'in yanlış yorumlanmasından kaynaklanan statü düşüklüğü bir dış göç yaşayarak yurt dışında yaşayan kadınları daha az etkilemektedir.

"Dış göç ailede kadınların rol ve statülerinde etkin bir rol oynamaktadır. Dış göç, özellikle uzun bir zaman süresini kapsadığı zaman, etkin bir değişim faktörü olmaktadır. Ayşe Kudat, M.Kıray, Nermin Abadan Unat, yurt dışında kadın işçilerin sadece aile reisi olmakla kalmadıklarını, anayurtlarında benzerine rastlamadığımız bir çok yeni ayrıcalıklara sahip olduklarını ortaya koymuşlardır. Bu yeni haklar arasında işin türünü, tasarruf, yatırım, tüketim miktarını belirlemek, çocukların

³⁵ BİLGİSEVEN,Kurtkan,A.: Türkiye'de Sosyal Çözülme Tehlikeleri, Filiz Kitabevi, İstanbul 1990, sh.53.

³⁶ BİLGİSEVEN,Kurtkan,A.: Aynı eser, sh.48.

eğitimim yönlendirmek, hanelerin hane büyüklüğünün ne kadar olması gerektiğini tespit etmek gibi haklar sayılabilir".³⁷

Dış göç yaşayan kadınların ve buna bağlı olarak tasarruf eğiliminde meydana gelen bu değişiklik sadece geleneksel çevrenin dışına çıkmaktan kaynaklanmamaktadır. Bu değişiklikte kadının çalışıp para kazanmaya başlamasının da rolü vardır. Çünkü para güçtür ve kadınların güçlendirilmeleri para kazanır hale getirilmeleriyle mümkündür. Hatta bu açıdan onların sadece ücretli işlere değil girişimciliğe de yönlendirilmeleri gerekmektedir.³⁸

Halbuki Türkiye'de ücretli bir işte çalışma statüsüne kavuşarak tasarruf yapabilme imkanım elde edebilen kadınların oranı da düşüktür.

Çağdaş sanayi-kent toplumlarında kadınların da ücretli bir işte çalışıyor olması esas alınır. Türkiye'de ise kentlerde de bu yaygınlaşmamıştır. Mesela, Ankara gecekondularında kadınların % 90'ı ev kadınıdır. İstanbul'da kadınların % 97'si çalışmaz, bu geleneksel tutumların sürmesine bağlanır. Yalnız belirtilmelidir ki, bu sonuçlar genellikle gecekondulara aittir. Bu bölgelerde oturanlar genel nüfustan bir çok konuda farklılık gösterir. Kırsal kesimden yakın zamanda gelmişlerdir. Eğitim seviyesi düşüktür. Vasıflı eleman oranı düşüktür. Gecekondularda hiç okur-yazarlığı olmayan oranı her iki bölgede de % 60 civarındadır. Yerleşik kent ailelerinde kadınların çalışma oranı mutlaka daha yüksektir. Bu kadınlar eğitim görmeleri yanında, kent ortamına uyum sağlamışlardır. Kentte uzun süre kalış sonucu eğitim seviyesi artar, modernleşme eğilimleri gelişir, kadının çalışması normal karşılanır. Kırsal kesimden yeni gelmiş nüfusta bu değişimi beklemek zordur. Bir kaç kuşak sonra bu konuda değişim başlayabilir. Nitekim kız çocukların okutulması oranı yükselmektedir. Kent kadınlarının eğitim düzeyi köy kadınlarına göre büyük farklılık göstermekte ve bu aile konusundaki bazı değişimleri körüklemektedir. Kent ailesinde erkeklerin otoritesi de köye oranla zayıflamaktadır. Kadınlar belirli seviyede bağımsızlık ve güç kazanmıştır.

³⁷ MERTER,F.: 1950-1988 Yılları Arasında Köy Ailelerinde Meydana Gelen Değişmeler, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Bilim Serisi:2, Ankara 1990, sh.98.

³⁸ ORAL.Z.: "Akdeniz ve Avrupa Kadın Zirvesi3, Milliyet Gazetesi, 8.6.1994, sh.19.

Genel olarak, kırsal kesimden kente göçen ailelerde hem yapı, hem de fonksiyon açısından netlik görülmüyor denilebilir. Özellikle gecekondü aileleri pek çok açıdan hem köy, hem de kent ailesi özelliği göstermektedir. Yeni sanayi kentlerinde bu geçiş özellikleri daha belirgin görülür. Kentleşme bir birikimi gerektirir. Hem din ve geleneğin etkisi, hem büyük bir topluma gelmenin verdiği güvensizlik geniş aile ve akraba ilişkilerini uzun süre ayakta tutacaktır.

Akraba ilişkileri ise ailelerin mali yükünü arttırarak tasarruf eğiliminin düşmesinde rol oynayabilmektedir. Halbuki, "insan hayatında da tasarruf düzenin temelidir. Bir çok kimselerin aile hayatına mutluluk getiren odur. Ev hayatında düzeni sağlayan kadın olduğu içindir ki toplumun kalkınmasında da ona bel bağlamaktadır. Kadının daha çocuk yaşında iken buna göre yetiştirilmesinde zorunluluk vardır.

Şu halde, ister çalışsın ister çalışmasın, ister asli gelir ister müştak gelir elde etsin bütün bu statülerden ayrı olarak kadının terbiye yolu ile kazandığı bir statü de vardır. Böylece terbiye onu tutumluluk veya tutumsuzluk statüsüne sevk ederken aileyi de refaha veya sefaletе götürebilir. Çünkü kadının yardımı olmadıkça evde ne tasarruf, ne idare, ne de huzur olabilir. Hele bunu yapacak olan bir işçinin karısı olursa. Çünkü o hem evinin işini gören kadın, hem dadı, hem de hizmetçidir. Eğer tutumsuz bir kadınsa kazanılan parayı eline vermek bir kalbura su koymaktan farklı değildir. Eğer tutumlu bir kadınsa hem evini huzura hem kocasını mutluluğa kavuşturmuş olur".³⁹

C. GELİR DAĞILIMI AÇISINDAN AİLENİN PİRAMİTTEKİ YERİ VE FERDİN TASARRUF MEYİLİ

Kabataslak bir ifade ile tasarruf meyilinin gelir düzeyine bağlı olduğunu belirtebiliriz. Böylece tabakalaşma piramidinin zirvesindeki ailelerde harcamaların toplam miktarı ne kadar büyük olsa da aile geliri içindeki yüzde payı düşüktür. Yani harcama eğilimi oranı azdır. Çünkü aile geliri büyüktür. Ne var ki moda, medya araçları vasıtasıyla harcama meyilini devamlı olarak kışkırtmaktadır. Düşük gelirli ailelerin yegane eğlence vasıtası bu medya yayınlarıdır. Onlar bu yayınların etkisi

³⁹ SMILES.S.: Aynı eser, sh.36.

altında gösteriş tüketimine heveslendikleri ölçüde aile gelirini gayrı meşru yollardan büyütme istekleri artmaktadır. Bu yol bir defa açıldıktan sonra da gayrı meşru kazanç harcama meyili ve harcama meyili gayrı meşru kazanç elde etme isteğini kamçılıyarak üretimin karşılamayacağı ölçüde bir tüketim hacmine ulaşılması neticesini vermektedir. Çünkü harcama meyili arttıkça tasarruf meyili düşmekte ve yatırım imkanları tehlikeye girmekte, böylece üretim yeterince artmadığı halde tüketim hacmi şişmektedir.

D. ZİYNET EŞYASINA SAHİPLİK HAKKI VE TASARRUF MEYİLİ

Bizim kültürümüzde kadının İslamiyet'ten kaynaklanan bir hakkı vardır. Bu hak erkeklere yasaklanmış olan ziynet eşyasına sahiplik hakkıdır. Ancak İslamiyet'ten kaynaklanan ziynet eşyasına sahiplik hakkı kadınlar açısından yeterince dile getirildiği halde bu eşyanın değeri üzerinden yine İslamiyet'in emrettiği şekilde zekat ödeme mecburiyetinin pek fazla dile getirildiği söylenemez. Bu durum kadınlarımızı ziynet eşyasına sahip olma eğilimine sevk etmekte ve tasarruf meyilinin kısıtlı kalmasına yol açmaktadır. Böylece atıl bir servet, yatırım haline geçmeden ve üretim hacmini arttırmada etkili olamadan sadece gösteriş ihtiyacını karşılamaktan ibaret bir fonksiyon ifa etmektedir. Kadınların özellikle kırsal kesimde bankada hesap açmaya cesaret edemeyişleri yüzünden de altın alıp gizleme hevesine kapılmalarını tabii karşılamak gerekir.

E. AİLEDE FERTLERİN EKONOMİK ÖZGÜRLÜĞÜ VE TASARRUF MEYİLİ

Ele aldığımız bu son faktör, toplumumuzda halen mevcut yapısal bir karakter olarak İslamiyet'in çarpıtılmasından kaynaklanmış bir etkileşim mekanizmasını gözler önüne sermektedir. Şöyle ki, Nisa süresinin 32. ayetinde İslamiyet, kadınlara çalışma ve kazancının bir kısmını kendine alıkoyma hakkını verdiği halde bu hükmün hiç dikkate alınmadığı bir çok çevrelerde kadının çalışma hakkının İslam dinince yasaklandığı ileri sürülmekte, çalışıp para kazanan kadınların şahsi bütçelerinin tamamı da aile bütçesine katılmaktadır. Bu şekilde davranan erkekler İslamiyet'in ferdiyetçi yapı özelliğinin farkında olmayan kişilerdir.

Halbuki, Nisa Suresinin 32. ayetinde İslamiyet bir taraftan kadına çalışma hakkı vermekte bir taraftan da ailede ferdiyetçiliği ve kollektifliği birlikte yürütme stratejisini izlemektedir. Kollektiflik stratejisini izlemesi çalışan kadının kazancından bir kısmını aile bütçesine katma mecburiyetini getirmesinde göze çarpar. Ferdiyetçiliği öneren vasfı ise Nisa Suresinin 32. ayetinden de anlaşılacağı gibi kadına ve erkeğe birbirlerinden hesap soramayacakları ve hür bir şekilde kullanacakları birer ferdi bütçeye sahiplik ve ekonomik özgürlük getirme karakterinde ortaya çıkmaktadır.

Bu durum İslamiyet'in kadınlara çalışma hakkı vermekle milli ekonomiye katkı yapmalarının getireceği faydaları dikkate aldığını göstermektedir.

Fakat İslamiyet'in getirdiği bu teşvik, fiili hayatta pek etkili olamamaktadır. Çalışan kadınlarımızın oranı düşük, girişimci olarak çalışanların oranı büsbütün düşüktür. "Bu gün 60 milyona ulaşan nüfusumuzun yansı kadınlardan oluşurken, çalışan nüfus içindeki payı oldukça düşük bulunuyor. Kadınların iş yaşamında en çok tercih ettikleri mesleğin öğretmenlik olduğu, bunun da sosyal güvence arayışından kaynaklandığı öne sürülüyor. Türkiye'de sadece 18 bin girişimci kadın çalışma yaşamında yer alıyor. Gerçekte kadınlar, en yoğun biçimde tekstil ve gıda iş kollarında çalışıyorlar. İş gücü istatistiklerine göre tekstilde çalışan kadın sayısı 220 bine ulaşıyor".⁴⁰

Ülke çapında çalışan kadınlarımızın büyük bir çoğunluğu tarım kesiminde çalışmaktadırlar. Bunu hizmet sektöründe çalışanlar ve 3. sırada ise imalatta çalışanlar izlemektedir. Serbest çalışanların rakamsal hacmi 4. sırada gelmektedir. En kalabalık grup olan tarımda çalışanların da büyük bir kısmı ücretsiz aile işçileri olup tasarruf edecek bir gelirleri yoktur.

Zaten bir taraftan tarımın makineleşmesi diğer taraftan şehirlere göç olgusu tarımda çalışan kadınlar kategorisini daraltmaktadır. "Tarımın makineleşmesi sonucunda tarımsal kesimde kadınların işgücüne katılmaları azalmaktadır. Tarımın

⁴⁰ ANONİM: "Kadınlar Riski Sevmiyor", Sabah Gazetesi, 9.10.1994, sh.8.

makineleşmesi üzerine hayvanların sağılması, yağ, yoğurt ve peynir dışında diğer tarım işlerinde kadınların katılımının azaldığı görülmektedir".⁴¹

Kentleşmenin etkisine gelince; "Kentleşme kırsal toplumda işgücüne katılan kadınların oranının düşmesine neden olmuştur. Kadınların işgücüne katılma oranları zamanla gerileme eğilimi göstermektedir. Bunun başlıca sebebi kentleşmedir. Gerçekten yapılan incelemelere göre, köyünde üretici olan kadın, kasabalaşınca tüketici durumuna gelmektedir."⁴²

Netice itibariyle aile tasarrufu üzerinde en etkili fertler olan kadınlarımız, eğitim düzeylerinin düşüklüğü yüzünden iş bulamayışları, dini hükümlerin yanlış yorumlanması yüzünden çalıştırılmak istenmeyişleri, çalışanlarının ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırılmaları gibi çeşitli faktörlerin etkisi altında tasarruf hacmini yeterince artırıcı bir rol ifa etmede gerektiği kadar başarılı olamamaktadırlar.

⁴¹ OZANKAYA, Ö.: Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür, A.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını: 322, Londra 1965, sh.61.

⁴² MEHTER, F.: Aynı eser, sh.102.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AİLE DIŞINDAKİ ÇEVRE FAKTÖRLERİNİN GENEL OLARAK FERDİN TASARRUF EĞİLİMİNE ETKİLERİ

I. TARİHİ ŞARTLAR AÇISINDAN TASARRUF

Bundan evvelki izahlarımızda aile içi faktörlerin ferdin tasarruf eğilimine etkisini ele alırken meseleyi tarihi bir açıdan inceleme gereğini duymadık. Çünkü Türklerde aile yapısı tarihi karakterlerini çok az kaybetmiştir. Öteden beri çekirdek aile düzenine tabi olan Türkler kadın hakları açısından ve kadının ferdiyet gücü itibariyle modern çağların şartlarına çok uygun bir yapısal özellik gösteriyorlardı. Ailedeki bu ferdiyetçi yapının bozulması İslamiyet'e girişten sonra İslam dininin ana değerlerim yozlaştıran Arap etkisi altında vuku bulmuştur.

Halbuki Türkler İslamiyet'e girmezden önce de tevhitçi bir kültüre sahiptiler. Çünkü tek tanrının varlığına inanıyorlardı. Yer ve gök onlara göre tanrı değildi. Çünkü Göktürk kitabelerinde göğün yaratılması söz konusu edilmektedir. O halde eski Türklere göre yeri ve göğü yaratan tek bir tanrı vardır.

İslamiyet'in ise tevhitçi bir kültür getirdiği hiçbir şekilde münakaşa edilemez. "Tevhit Akidesi ise parçayı bütüne bütünü parçaya feda etmeyen, toplumun unsurlarından hiçbirinin ötekini ezmesine izin vermeyen bütünlükçü bir akidedir. Bundan ötürü gerek eski Türklerde gerek İslamiyet'te kadına ferdiyet gücü atfedilmiştir. Bu da gerek eski Türklerde gerek İslamiyet'in yozlaştırılmadığı

donemdeki İslam kültürüne mensup sosyo-kültürel yapılarda kadına çalışma ve kazancından tasarruf yapma imkanlarını sağlamıştır".⁴³

İşte aile yapımızın dayandırılabilceği potansiyel değerleri itibariyle İslamiyet'in yeniden kadına ferdiyet gücü veren ve çalışma, tasarruf etme hakkı sağlayan değerlerine sahip çıkabileceğimizi düşünerek bundan önceki bölümde aile içi faktörleri tarihi açıdan ele almadık. Çünkü yozlaşmayı düzeltebileceğimiz ana temel olan Kur'an kadının ailedeki statüsü açısından hem son derece elverişlidir, hem de geçmişte olduğu gibi hala gerektiği şekilde yorumlanarak ele alınmış değildir. Bu yorum noksanlığı aile dışı bir faktör değildir.

Halbuki aile dışında İslami yorum yetersizliği faktörü işlerliğini korumakta iken aile çevresi faktörlerinde büyük değişiklikler olmuştur. Teknolojinin gelişmesi, iletişim imkanlarının artması, batı medeniyetinden etkilenme alanımızı genişletmiş buna karşılık etkilendiğimiz alanlar daha ziyade batının kültürel açıdan tenkide layık özellikleri olmuştur. İş hayatında kadının statüsünün erkeğe nazaran düşüklüğü, kadının kendi statüsü ile değil kocasının veya babasının statüsü ile sosyal mevki elde edişi, kendisine tasarruf imkanı sağlayan iş hayatına gönülden bağlanmasını engelleyen sataşmaların varlığı, çalışan kadının ne kadar kabiliyetli olsa da hala 2. sınıf çalışan muamelesine tabi tutulması... gibi bir çok şartlar batı medeniyetinde de göze çarpan şartlardır. Bütün bu şartlar elbette kadının çalışıp para kazanma ve tasarruf yapabilme eğilimini olumsuz yönde etkilemektedir.

İslam'dan önceki çağda ise Türklerin kadına gösterdikleri saygınlık sayesinde aile bütün fertleri çalışabilen bir birim olarak tasarruf etkinliğine sahipti.

Şimdi, meseleyi tarihi şartlar açısından biraz daha ayrıntılı olarak alabiliriz.

Eski Türklerde İslamiyet'in kabulünden sonra, ayrıca Osmanlı döneminde işlerliği olan bazı kültürel değerler onları tasarrufa sevk etmiştir.

⁴³ BİLGİSEVEN, Kurtkan, A.: Türk-İslam Kültüründe Fert ve Cemiyet Kavramları, Filiz Kitabeyi, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1995, sh.48-58.

Ancak, batılı düşünürlerin bu kültürel değerleri bilmeyenleri Türklerdeki bu tasarruf eğilimini yanlış yorumlamışlardır. Şimdi bu konuyu kültürel faktör açısından biraz daha derinlemesine ele alabiliriz.

A. KÜLTÜRÜN TASARRUFU TEŞVİK ETMESİ

Türklerin göçebe hayatı yaşayanları halı, kilim gibi eşyalar açısından çok zengin bir aile yapışma sahip olmalarına rağmen lüks eşyalara sahip olmamışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselme devrinde de lüks tüketimin hor görüldüğünü söyleyebiliriz. Duraklama ve gerileme devrinde de "İmparatorluk dahilinde çok az kişi huzur dolu bir lüks hayat yaşardı. Fakat zenginleşen hükümet memurlarının servetine el konurdu. Eşkiyalar boldu ve cemaat fazla müreffeh görünen herkese düşman kesilmeye hazırды. Osmanlı tipi zenginlik, koruma için kalabalık bir maiyetin toplanmasına, fakat kişisel fazlalık konusunda belirli sınırlara dayanırdı. Zenginleşme olanakları en çok olan memurların hiç bir zaman fazla malları birikemezdi, çünkü bunlar-prensip itibariyle-mücevherleri ile birlikte, sahipleri öldüğü zaman devlete kalırdı. Gayrı menkul alabilirlerdi, fakat bunları da yatırım yapmaktan çok, kira sağlamak için kullanıyorlardı, bu da karın düşmesine sebep oluyordu.

Gösterişçi şekilde hediye vermeler bütün Osmanlı tarihi boyunca görülür; bu devirlerdeki altınların, kürklerin, mücevherlerin hikayesi nefes kesicidir. Fakat lüks eşyalar, aynı zamanda, bir vezirin atanması sırasında yapılan merasimlerin sınırında kalır; aslında bu verişler veya karşılıklı yollanan hediyeler hem sembolik bir mahiyet taşır, hem de rüşvetin en yakın eşdeğerleridir.

Saray –halkın ölçülerine göre– kendilerim zevk ve sefaya biraz fazla kaptırdığı zaman Ahmet Mithat'ın tutumunu hatırlatan homurtular, hatta isyanlar baslardı. Böylece, özellikle gerileme devrinde, akıllı sultanlar gösterişçi israfi denetim altına almaya çalıştılar. Bu, genellikle üst sınıfların denetlenmesi demek oluyordu, çünkü mücevherat ve kürkler kitlelerin benimsemeyecekleri bir statü sembolü idi, fakat ileri görüşlü bazı sultanlar bu denetimi memurlara da uyguladılar".⁴⁴

⁴⁴ MARDİN, Ş.: Tanzimattan Sonra Aşırı Batılılaşma, Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar, 1971'den ayrı baskı, sh.430.

Halk tabakalarının lüks tüketimden kaçınmalarının yanısıra "Kefen Parası" adı altında bir miktar parayı devamlı surette muhafaza etmeleri de Türk kültürünün özelliklerim tanımayan yabancılar tarafından cimrilik olarak anlaşılmıştır. Nitekim, "Comte de Marsigli'nin Türk askeri teşkilatım Avrupa'ya tanıtan "L'etat Militaire de l'Empire Ottoman ses Progress et sa decadence" isindeki büyük eserinin birinci çilelinin 48. sayfasında şu kayda tesadüf edilir.

Türkler ya fitri kanaatkarlıklarından veyahut ticaret sahasındaki maharetlerinden dolayı içlerinde hemen hiçbir dilenci ve sefile tesadüf edilemeyecek bir hale gelmişlerdir; hatta her birinin koynunda her ihtimale karşı daima dolu bir kese vardır. İlk zamanlarda, henüz hallerin! anlayamadan evvel bu hale hayret etmişim. Fakat çok geçmeden anladım. Her hangi bir harpte veyahut diğer bir vak'ada şehit düşmüş hiç bir Türk yoktur ki, koynunda bir muşamba parçasına sanlı ve miktarı mali vaziyetiyle mütenasip birkaç altın bulunmasın. Cimriliklerinden dolayı sakladıkları bu parayı ancak öldükleri zaman el sürülebilir".⁴⁵

Kanaatimizce bu konunun cimrilikte alakası yoktur. Saklanan bu paraya kefen parası dendiğim daha önce belirtmiştir. Bu adet günümüzde hala devam etmektedir. Ne zaman geleceği belli olmayan ölüm karşısında ailenin cenaze işlemleri sırasında para sıkıntısı çekmemesi için yaşlıların bir köşeye sakladığı ve yerini güvendikleri bir yakınma söyledikleri kefen paraları vardır. Nitekim, Comte de Marsigli kitabının ileriki bölümlerinde "Eski Türkler öldükten sonra bile kimseye muhtaç olmamak için kefen paralarını daima üzerlerinde taşımayı milli bir adet haline getirmişlerdir"⁴⁶ demektedir.

Duraklama ve gerileme devri Osmanlı toplumunda ise tasarrufların daha ziyade takı eşyası şeklinde muhafaza edildiği söylenebilir. Kadınlar, kocalarının varlık derecesine göre kolye, küpe, bilezik, yüzük gibi mücevherlere sahip bulunurlardı. Fakir halkın ise tasarruf yapacak bir ekonomik düzeyde olmadığı evlerindeki eşyalardan ve döşeme tarzından da belli oluyordu. "Şehirdeki fakir halkın oturduğu tahta evlerde akşamleyin yayılıp yatak yapılan ve gündüzleri dürülüp bir yüklüğe saklanan yatak ve halılardan başka eşya bulunmaz, bir namaz

⁴⁵ DANIŞMEND, İ.H.: Eski Türk Seciye ve Ahlakı, (". Baskı), İstanbul Kitabevi, İstanbul 1942, Sh.216.

⁴⁶ DANIŞMENT, İ.H.: Aynı eser, sh.218.

seccadesi, yemek pişirmek için bir ocak, bir kaç tencere ve kaşıktan başka pek bir şey olmazdı. Döşeme düzeltilmiş topraklandı ve bir köşede yataklı bir musluk veya yıkanacak bir yer bulunuyordu. Böyle bir evde ihtiyaç belirledikçe yiyecek alındığından erzak saklamak için yer veya dolap yoktu. Yedek giyecekler bohçalara sarılıp duvara asılırdı".⁴⁷

B. TİCARİ SİRKÜLASYONUN YÜKSEKLİĞİ

Türklük dünyasının genellikle ipek yolu üzerinde yer almış devletlerden oluşması Türklerde büyük bir ticari sirkülasyonun varlığına yol açmıştır. Ticari sirkülasyonun yüksekliği tasarruf eğiliminin de arttırmış olmalıdır. Çünkü yüksek gelirlerde tüketim oranının azaldığı bilinen bir gerçektir. Bu yüzden eski Türkler'de iskontoculuk, senetli muamele ile iş hacmini arttırma... gibi işlemler birçok kavimden daha önce başlamıştır.⁴⁸ Bu işlemlerin erkenden başlatılıp ticari hayatta geniş bir yer tutması milli geliri büyütmüş herkeste tasarruf eğilimi artmıştır.

Osmanlı döneminde ise islami değerlerin yozlaştırılmamış olması harcı alem mallarda üretimin artmasına ve tasarruf imkanlarının işlerlik kazanmasına yol açmıştır. "İslam dininin üç mühim prensibi Osmanlı sanayiinin gelişebileceği istikametle belirlenmesinde rol oynamıştır.

Bu prensiplerden birincisi yeryüzünde ne varsa bunların hepsinin bütün kullar için yaratılmış olduğu esasıdır. İkinci mühim prensip, lüks ve ihtişamı önleyen (gösteriş için süslü binalar yapılmasını dahi men eden) prensiptir. Nihayet üçüncü prensip, her türlü ilim ve bilgileri öğrenmek ve başkalarına öğretmek gerektiği ve bunları gizlemenin haram olduğu hususundaki prensiptir".⁴⁹ Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselme safhasında sanat bilgileri devamlı surette inkişaf

⁴⁷ LEWIS, R.: Osmanlı Türkiyesinde Gündelik Hayat (Adet ve Gelenekler), doğan Kardeş Yayınları, İstanbul 1973, sh.112-113.

⁴⁸ ERÖZ, M.: İktisat Sosyolojisine Başlangıç, i.D. Yayınları No.2259, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1977, sh.85.

⁴⁹ BİLGİSEVEN, Kurtkan, A.: Eğitim Sosyolojisi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, (4. Baskı), Flaş Matbaası, İstanbul 1987, sh.166.

etmiş, bu durum iç ticari sirkülasyonu arttırmada etken olurken tasarruf meyilini de arttırmıştır.

Duraklama ve gerileme devrinde ise "Osmanlı sultanları, idarecileri her bakımdan müsrif idiler. İdareciliği devlet umurunda (devlet işlerinde) ve kendi nefislerinde tatbik edemeyenlerin halka tasarruf sever bir fikir verebilmeleri mümkün müdür? Demek ki bunlar ahaliye tasarrufu teşvik ve teşekkül edecek tasarrufları himaye eyleyecek istidatta değillerdir. Zaten dahili ve harici karışıklık, harpler ve memleketin müdafaasında hep Türk unsurların faal olmaları vb. sebepler, halka istikbal için kafi itimat ve emniyet telkininden uzaktılar.

Dinin siyasete karıştırılması, faizin dinen yasak sayılması, tekkeler gibi halka pasif bir ruh aşıl原因an ortaçağa ait müesseseler, memlekette umumi kültürün geriliği Osmanlı tasarrufunun teşekkülünü ve inkişafını baltalayan birer faktördüler.

Bunlardan başka Osmanlı devletinin ekonomik bünyesi de tasarrufun teşekkül ve teessüsüne müsait değildi. Osmanlı ekonomisi, 19. asrın ortalarına yakın bir zamana kadar kendi ihtiyacını karşılamaktan başka, ihracat bile temin eden o zamanın şartlarına uygun bir sanayiye malik iken, bu tarihlerden itibaren bu sanayi, batının yeni makine endüstrisi karşısında tutunamayarak ortadan kalkmış ve yerine, kapitülasyonlar ve diğer muhtelif sebepler dolayısıyla, modern esaslara uygun makine sanayii kaim olamamıştır. Böylece 19. asır ortalarından itibaren Osmanlı devletinin ekonomik bünyesinin vasıfları değişmiş, memleket sadece ziraatçı ve bir hammadde üreticisi olarak kalmıştır. Milli bankaların, milli tasarrufun teşekkülü ve inkişafında kendilerine düşen rol ve vazifenin ehemmiyeti malumdur. Cumhuriyet devrine kadar, geniş Osmanlı İmparatorluğu arazisi üzerinde Ziraat Bankası'ndan başka milli banka mevcut olmaması, Osmanlı tasarrufunun kötü giden talihinin en önemli sebeplerinden olmuştur".⁵⁰

⁵⁰ ÖZBEK, S.E.: Modern Tasarruf Sandıkları, Örnek Matbaası, Ankara 1952, sh.127.

C. TÜRKERLER'DE AİLE YAPISINDA FERDİYETÇİ KARAKTERİN VARLIĞI

Bilindiği gibi ferdiyettecilik, fertçilik demek değildir. Fertçi yapı ferdin toplum aleyhine de olsa kendi ekonomik ve siyasi gücünü arttırabildiği yapıdır. Cemaatçi yapıda ise ferdin hiç önemi yoktur. Halbuki ferdiyetteçi yapı kabiliyetli fertlerin kabiliyetlerinin işlenerek milli geliri, kültürü, teknolojiyi geliştirme imkanlarına kavuşturuldukları yapı tipidir. Üstün kabiliyetlerin ferdiyette kapasitelerini işleyebilmeleri ne kadar teşvik edilirse fert ve cemiyet menfaatleri o ölçüde paralel hale gelir.

İslamiyet fert ve cemiyet menfaatlerini ahenkleştirerek ferdiyetteçi yapıyı öneren bir dindir. Mamafih, İslamiyet'ten önce de Türkler kendi terbiye sistemleri sayesinde ferdiyetteçi bir yapıya sahip olma imkanlarını elde edebilmişlerdi.

Eski Türkler de Anglo Sakson tipine giren bir self-determinasyon ne de Prusya tipine uygun bir otoriterlik terbiyesi vardı. Eski Türk terbiyesinde gaye bir taraftan otorite altına almak üzere çocuğa kuralları öğretmek diğer taraftan bu kurallara uymada önü serbest bırakmak üzere onunla işbirliği yapmak ve böylece onun kendi şahsiyeti meşru sınırlar içinde geliştirerek bir otonomi kazanmasına imkan vermektedir. Bu terbiye hakim olmasaydı kadınlar iş hayatında başarılı olamazlardı. Anglo-Sakson terbiyesinde cemiyet önemsiz, fert önemlidir. İkinci terbiye tipi olan Prusya terbiyesinde cemiyet önemli, fert önemsizdir. Üçüncü de ise hem fert önemli hem cemiyet önemlidir. Cemiyet ferdi ezemez, fert cemiyete kafa tutamaz.

Bu terbiye tarzı İslam'daki Fert+Cem=Tevhit formülüne uygundur. Yani Türkler İslam'dan önce İslam gibiydiler. Fakat İslamiyet döneminde İslam'dan uzaklaştılar. Çünkü Arap kültürünün etkisi altında Osmanlı duraklama ve gerileme devrinde ailede ferdin baskı altına alınması ve bu baskının İslama aykırı olarak gelişmiş örf ve adetlerin etkisi altında ortaya çıkması durumu göze çarpmıştır. Halbuki Fındıkoğlu'na göre Türklerin yabancı kültürlerden etkilenerek ferde şelf determinasyon serbestisini veren Anglo-Sakson veya ferdi inzibat altına alan Prusya tipi terbiyelerden herhangi birini taklit etmeleri tamamıyla yanlıştır.⁵¹

⁵¹ FINDIKOĞLU, Z.F.: "Milli Terbiye Meselesi", İş Mecmuası, C:5, Sayı 35-36, sh.104.

İmparatorluk üç kıtaya yayılarak genişlediği zaman Türk gençlerinden oralara gidecek yeterince idareci çıkmadığı için Enderun mektebinde devşirmelerin okutulması oralara gönderilmeleri zarureti hasıl olmuştur. Çünkü Türk eğitim sistemi Türk gençlerine yeterince teşebbüs terbiyesi verememiştir.

Şu halde duraklama ve gerileme devrinde cemiyette yerleşmiş olan yozlaştırılmış örf ve adetler fertlerin otonomi (ferdi bağımsızlık) terbiyesiyle yetiştirilme imkanını ortadan kaldırmıştır. Böylece fert, değişik memleketlerde, değişik mesleklerde, değişik imkanların peşinde koşarak ferdi gelirini arttırabilme imkanlarından yoksun kalmıştır. Bu da tasarruf eğilimini menfi yönde etkilemiştir.

Yükselme devrinde ise başlangıçta sınırlarımız daha dardı yani yabancı diyarlarda değişik imkanları ferdin arama fırsatları daha sınırlı idi. Ama İslami ahlak daha kuvvetli olduğundan gösteriş tüketimi yoktu. Bundan ötürü yükselme devrinde orta sınıflaşma vardı. Dıştan ziyade iç güzelleştiriliyordu ve neticede dış alem (yani cemiyet) de güzelleşiyordu.

Halbuki duraklama ve gerileme devrinde Avrupaileşmeyi dış görünüşte aradık. Bundan ötürü bu durumun tehlikeleri tasarruf azlığının yarattığı menfi neticelerin taşıdığı önemden kaynaklanmıştır.

II. BU GÜNKÜ ŞARTLAR AÇISINDAN TASARRUF

Günümüzde tasarruf eğiliminin arttırılması bakımından karşılaştığımız başlıca güçlük milli gelirin düşüklüğü ve adil bölünemeyişi problemlerinden kaynaklanmaktadır. Milli gelirin yükseltilmesi ise çağımızda ancak eğitimle mümkündür. Çünkü deniz aşırı ülkelerin sömürülmesi ile ekonomik değer toplama imkanları duraklamaya mahkumdur. Bundan ötürü milli geliri arttırmanın en önemli yolu eğitim vasıtası ile tabiatı yorumlayacak olan süper zekalara işlerlik kazandırılmasıdır. O halde, tasarruf eğilimini arttırma meselesini bu günkü şartlar açısından ele alırken üzerinde durmamız gereken ilk konu eğitim ve tasarruf ilişkisi konusudur.

A. EĞİTİM VE TASARRUF

1- Okul Döneminde Yeni Nesillerin Tasarrufa Yönlendirilmeyişi

Bu günkü Türkiye'de gençlerimizi okul döneminde tasarrufa yönlendirecek tedbirler hemen hemen hiç mevcut değildir. Halbuki üretkenlik kabiliyete ve eğitime bağlı olduğu kadar tasarruf alışkanlığına da bağlıdır.

"Modern toplumları yaratan nitelikli, yaratıcı ve üretken insandır, modern toplumları az gelişmiş ülkelerde ayıran en önemli fark, toplam nüfus içindeki kültürlü insanların oranının yüksek olmasıdır. Gelişmiş toplum ve yaratıcı, nitelikli, üretken insan birbirini tamamlayan iki unsurdur: İnsan, başta zihni olmak üzere bütün güçlerini kullanma imkanım gelişmiş ülkelerde bulabilmektedir. Başka bir deyişle insan, doğuştan getirdiği ve sonradan kazandığı istidat ve kabiliyetlerim kullanabileceği, sosyal, ekonomik bakımlardan gelişmiş toplumlar yaratmaktadır. Sadece iktisadi değil sosyal ve siyasi açılardan da gelişmiş, demokratik, laik ve hukuk devletlerinin ayakta kalması için, kültürlü, aydın, yaratıcı insanların sayısının yüksek olması gerekir. Bir ülkenin kalkınmasında nitelikli, yaratıcı ve üretken işgücü temel şarttır".⁵² Üretkenlik ise tasarruf alışkanlığının geniş ölçüde etkisi altındadır.

2- Yanlış Bir Eğitim Politikasının Uygulanması

Öğrencilerimizin yanlış bir eğitim politikası ile eğitilmeleri mezunların işsizliğe maruz kalmalarına yol açmakta ve Eğitim = Milli Gelir Artışı formülü yerine Eğitim + Fonların İsrافی formülünün geçerlik kazanmasına yol açmaktadır. Çünkü genellikle öğrencilerimizin büyük çoğunluğu sadece elit eğitime yönlendirilecekler için bir basamak olması gereken genel kültür veren liselere sevk edilmektedir. Teknik liselerin açılması çok pahalıdır. Böylece eğitim basamakları arasında bir dengesizlik ortaya çıkmaktadır ki buna **dikey dengesizlik** denmektedir.

⁵² SAYIN, Ö.: İnsan Faktörünün Sosyal ve Ekonomik Gelişmelerdeki Yeri, Önemi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No.27, İzmir 1983, sh. 128-129.

"Dikey dengesizlik, üç eğitim aşaması arasında görülen oranlarda ortaya çıkmaktadır. Yüksek öğrenim görerek formasyonunu tamamlamış bir kişinin tam verim verebilmesi, orta öğretimden çıkan yardımcı personel yüksek öğretimin etkinlik derecesini artırırken, denebilir ki, iktisadi kalkınmanın en vazgeçilmez eğitim aşaması niteliğindedir.

Türkiye, bu dengesizliğin çok tipik bir örneğini oluşturmaktadır. Bir yandan üniversite diplomalarına sahip kişilerin etkinliği azalarak ülkenin iktisadi kalkınması kösteklenmekte ve böylece maddi-manevi büyük kayıplara uğranılmakta, diğer yandan da yakın gelecekte ciddi sorunlar yaratacak "aydın işsizliği" ortaya çıkmaktadır.

Yatay dengesizlik ise eğitim aşamaları içinde görülen oranlarda belirmektedir. Örneğin, orta öğretimde genel nitelikli okullarda okuyanlar, teknik ve mesleki okullarda okuyanların dört katıdır. Yüksek öğrenimde de benzer bir durum vardır. Sosyal bilimlerde okuyanların Oranı % 60'a yaklaşmaktadır. Bazılarına göre, hızlı bir kalkınma için bu oran, en çok % 25 olmalıdır".⁵³

Böylece eğitimdeki yatay ve dikey dengesizlikler mezunların ihtiyaç duyulan sahalarda kendilerine ihtiyaç duyulan kişiler olarak milli gelire katkıda bulunma güçlerini sınırlamakta ve bu da tasarruf meylinin düşük kalmasına yol açmaktadır.

Eğitim sistemimiz öğrencilerin moral bakımdan güçlü olmalarını sağlayacak bir rehberlik müessesesinden de yoksundur. "Okul, gençlere yalnız bilgi kazandırmakla mükellef bir müessese değildir. Ruhi hayatın bütünlüğü içinde göz önünde tutularak okulda gereken tesirin gence yapılması icab eder. Gence kazandırılan bilgilerin, şahsiyetini genişletici, zenginleştirici mahiyette olması keyfiyeti bugün kabul edilmiş bir gerçektir. Ancak okul, yalnız zihni bilgiler vermekle ödevini bitirmiş sayılmaz. Manevi gıdayı da gençlere onun sağlaması gerekir. Yalnız zihni bilgiye sahip olmanın, insan ruhunu harabeye götüreceği bir hakikattir. Okulu tamamen çocukları ve gençleri sosyalleştirici bir çevre haline getirerek bunu temin etmek mümkündür. Okulu demokratik bir hava içinde yaşatırken, her gencin

⁵³ ÜLKEN, Y.: Atatürk ve iktisat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları no.224, Ankara 1981, sh.14.

kendi hayatım tanzim etme zarureti kendilerine hissettirilmelidir. Özellikle gençlere hayatlarını düzenlemeleri için bir ideale bağlanmaları ve değerleri ona göre mertebelenmeleri imkanları verilmelidir.”⁵⁴ Çocuğun psikolojik açıdan güçlü hale getirilerek milli geliri arttırıcı bir eleman haline getirilmesinde rehberlik müessesesi kadar ceza ve ödül politikasının da iyi ayarlanmış olmasına ihtiyaç vardır.

Nitekim, "İbn Haldun, baba-evlat, öğretmen-öğrenci, usta-çırak ilişkilerinde baba, öğretmen ve ustaların terbiye ve eğitim amacıyla aşırı ölçüde otoriter ve sert davranmaktan, ağır cezalar vermekten kaçınmaları üzerinde ısrarla durur. O kadar ki, öğretmenlerin çocuklara aşırı cezalar verip vermediklerini kontrol etmeyi devlet görevleri arasında sayar. Çünkü, bu tür davranışların çocuğun ruhsal yapısında derin ve kötü izler bıraktığı, onların kendilerine güven duygularını, çalışma ve başarıya şevk ve arzularını kırdığı, yaşama sevinçlerini yitirmelerine sebep olduğu ve onları yalancılığa, tembelliğe ve diğer kötülöklere ittiği kanaatindedir. Böyle şartlarda yetişen çocuklar dürüst ve açık fikirli insanlar olmak yerine, cezalandırılma korkusu altında şahsiyetleri ezilmiş, iki yüzlü, zayıf kişilikli ve hilekar tipler haline gelirler. Zamanla bu davranışlar onlarda bir alışkanlık ve karakter şekline alır".⁵⁵

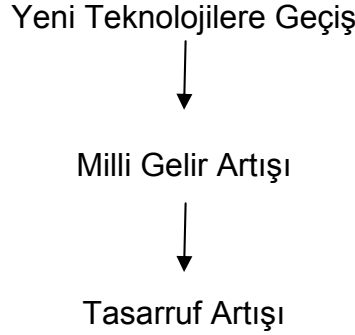
3- Yeni Teknoloji İthalı ve Bunların Öğretiminin Yetersizliği

Tasarruf eğilimi artışı milli gelir artışına bağlı olduğuna göre milli geliri arttırıcı en önemli tedbirlerden biri olan yeni teknoloji ithali meselesinin göz ardı edilmesi mümkün değildir. Milletlerarası piyasada rekabet ederek milli geliri arttırabilmemiz otomasyona geçiş zaruretini meydana getirmektedir. Bu da robot kullanımı şeklinde ortaya çıkmaktadır (Robot grev yapmaz, arkadaşları ile kavga etmez, ücret artışı istemez, izin istemez, çok çalışmaktan sinirleri bozulmaz, az zamanda çok iş çıkarır). Ricardo, makinalaşma teorisi ile aşırı makineleşme olan robot kullanımının zannedildiği gibi işsizliğe yol açmayacağı da belirtmiştir. Çünkü aşırı makineleşme parça basma maliyeti düşürmektedir. Böylece alıcılar kitlesini ve dolayısıyla talebi büyölmektedir. Talep büyöyünce yeni fabrikaların

⁵⁴ ŞERMİN, R.: Aynı eser, sh.168-169.

⁵⁵ KOZAK, İ.E.: Aynı eser, sh.126.

açılması yeni elemanlara ihtiyaç duyurur. Ayrıca makine imal eden fabrikalarında açılması zarureti hasıl olmaktadır. Bu da yeni elemanlara iş imkanı demektir. Ancak, bu değişme, ihtiyaç duyulan elemanların kalitesini değiştirmektedir. Eski tip adale gücü ile çalışan işçi sınıfı yok olup, beyin gücü ve teknik bilgi ile çalışan işçi sınıfı ortaya çıkmaktadır. Bu da teknik eğitim ihtiyacım arttırır. Teknik okullar ise çok pahalıdır. Bundan ötürü yeterince teknik okul açamıyoruz. Üstelik yeni teknolojiler okulun verdiği bilgidan daha da önde gitmektedirler. Bütün bu sebeplerden ötürü;

zinciri işlemektedir.

4- Kabiliyet Potansiyelimizin Zıyan Edilmesi

Milli gelir artışı, tasarruf eğilimini arttırmanın temelinde yer aldığına göre milli gelirin en önemli kaynağı olan ferdi zeka ve kabiliyetler potansiyelinin tam olarak işlenmesi gerekir. Halbuki bu potansiyel Türkiye'de büyük ölçüde zıyan edilmektedir. Çünkü nüfusun oldukça önemli bir kısmı mezralarda ve çok tenha köylerde yaşamaktadır. Buralara okul yapılmaz. Yapılırsa öğrenci basma düşen (öğretmen aylığı, müstahdem masrafları, aydınlatma, ısıtma giderleri gibi öğrenci sayışma göre değişmeyen) sabit masraflardan öğrenci basma düşen pay yükselir. Böylece bu tür yatırımlar kalkınmada dengesizlik yaratır. Ayrıca, okutabildiğimiz öğrencileri dahi kendi kabiliyetlerine göre ve milli ekonominin ihtiyaçları doğrultusunda eğitime yönlendiremediğimiz kabiliyetlerine uygun bir şekilde eğittiklerimizi de aldıkları eğitim doğrultusunda istihdam edemediğimiz bir gerçektir". Devletin nerede ise her devirde, politik sebeplerle ve genellikle "işe göre adam" yerine "adama göre iş" prensibi ile hareket etmesi de büyük bir israftır. Berberi marangozluk işinde, marangozu da berber olarak çalıştırmak nasıl verimsiz

ve israflı bir uygulama ise, bir çok genel müdür, müsteşar ve hatta bakanın da esas eğitim, meslek ve tecrübesi ile ilgili olmayan görevlere" ⁵⁶ atanmış bulunmaları büyük israftır.

5- Kızların Okullaşma Oranının Düşüklüğü

Türkiye'de kızların okullaşma oranı erkeklerden düşüktür. Bu düşüklük kırsal alanda kent alanından daha da önemli düzeydedir. Bu durum milli kabiliyet depomuzun önemli bir kısmının işlenmeden bırakılması ve milli gelir artışının, dolayısıyla da tasarruf eğiliminin kösteklenmesi demektir.

Kızların okutulması konusunda onları iyi ev kadını olarak yetiştirme geleneği de olumsuz bir etki yapmaktadır. Halbuki çağımızda ev kadınlarının yaptığı işlerin büyük çoğunluğu bu işleri piyasa için yapan ihtisaslaşmış firmalar tarafından üstlenilmiştir. İleride bu firmaların sayıları ve üretim alanı çeşitleri de artacağı için kızlarımızı ev kadını olarak yetiştirmek hususunda yapılan eğitim harcamaları büsbütün israf niteliğini kazanacaktır. Üstelik kız sanat enstitüleri son derece pahalı okullardır. Öğretimin mahiyeti gereği bu okullarda bir öğretmene düşen öğrenci sayısı çok azdır. Bundan dolayı bu okullar milli ekonomi için büyük yük teşkil etmektedirler. Buna rağmen, mezunları da başka işlerde çalıştıkları halde ev kadınlığı bilgilerini ağırlıklı olarak veren bu okulların kızlara ait okullaşma oranım arttırmadaki etkisi zannedildiği kadar ekonomik değere sahip değildir. Bundan ötürü bu tip okullarda öğrencileri iş gücü unsuru olarak piyasa faaliyetlerine yönlendirici bir eğitim stratejisine yönelme eğilimi mevcuttur. ⁵⁷

B. LÜKS TÜKETİM VE İSRAF

Bundan evvelki izahlarımızda da belirtildiği gibi tasarruf artışı gelir artışı gerekli kılar. Fakat artan gelir gerekli olmayan tüketim harcamalarına yönlendirilirse tasarrufa temel teşkil edebilmekten uzak kalır.

⁵⁶ ÇARIKÇI, E.: Türkiye'de Ekonomik Güçlükler ve Çözüm Yolları, Adım Yayıncılık, Ankara 1991, sh.26.

⁵⁷ BİLGİSEVEN, Kurtkan, A.: Eğitim Sosyolojisi, sh.270,271.

1- Lüks Tüketim ve İsrâf Faktörünün Etkisi

Ülkemizde israfı engelleyen geleneksel İslami değerlerin terk edilmesi tüketim artışına yol açmış ve bu artış yurtdışındaki Türkler'deki dahi gözle görülür bir patlama noktasına ulaşmıştır. Nitekim bir gazetemizin tesbit ettiği rakamlara göre "Türk insanının ne kadar tüketim çılgını olduğunu Almanya'da yapılan bir anket bir kez daha göstermiştir. Almanya'da çoğunlukla işçi olarak çalışan Türkler, Alman ailelere oranla daha çok Mercedes'e, daha çok video kameraya sahiptir. Buna karşılık tasarruf oranı Almanlar'da % 80.9, Türkler'de ise % 69.3'tür. Almanya'daki Türklerin % 71.62'si bir ya da iki Hifi müzik setine sahiptir. Almanların ise yalnızca % 57.8'i dolaplı müzik sefine sahiptir. Otomobil sahibi Türklerin % 20.4'ü Mercedes marka otomobil tercih ederken, Almanlar'da bu oran % 7.6'yı geçmemektedir." ⁵⁸

Türkiye'de de son zamanlarda eskiden mevcut olmayan yeni adetlerin tüketimi kamçılacağı hususunu göze çarpmaktadır. Lise son sınıf öğrencilerinin üniversite sınavı stresine bir de mezuniyet balosu telaşının eklendiği pahalı tuvaletler, smokinler ile büyük otellerde kutlanacak bu önemli güne tıpkı zengin ABD'de olduğu gibi hazırlanıldığı haberi bazı gazetelerimizde yer almaktadır. ⁵⁹

Tüketimdeki bu ani sıçramalar bazı ailelerin piramidin tabanından birden bire zirvesine yükselmelerinin de etkisini yansıtmaktadır. Gelirin vurgun şeklindeki büyük meblağlardan elde edilmesi tasarruftan ziyade gösteriş tüketimine yol açar. Buna karşılık eskiden beri yukarı tabakaya mensup bulunan **oturmuş** ailelerin hayat üslubu istikrarlıdır. ⁶⁰

Bu istikrara kavuşmada şüphesiz İslamiyet'in gösteriş tüketimi ile ilgili yasağın idrak etmenin de rolü olabilir. "Gazali'nin de naklettiği bir rivayette, bir gün Hz.Peygamber ve ashabı, birlikte giderlerken güçlü kuvvetli bir delikanlının büyük bir şevk ve gayretle çalışmakta olduğunu gördüler. Ashabtan bazıları, "keşke bu

⁵⁸ ANONİM: "Tüketim Çılgınlığının Resmidir", Sabah Gazetesi, 2.1.1995, sh.6.

⁵⁹ ANONİM: "Balo Giysileri Bir Servet", Milliyet-Ekran Dergisi, 28.5.1995, sh.12.

⁶⁰ BİLGİSEVEN, Kurtkan, A.: Maliye Sosyolojisi, (2. Baskı), Filiz Kitabeyi, İstanbul 1974, sh.24.

delikanlı, bu gücünü dünyaya dönük bir işe değil de ahirette ilgili bir işe harcasaydı" dediklerinde Hz.Peygamber şöyle buyurur: "Böyle demeyin; şayet o dilencilığe düşmemek, diğer insanlara muhtaç olmamak için çalışıyorsa Allah yolundadır. İhtiyar anne babası veya çocuklarının geçimlerini sağlamak için çalışıyorsa yine Allah yolundadır. Ama elde edeceği para ile başkalarına gösteriş yapmak, övünmek için çalışıyorsa (gösteriş tüketimi) o zaman Seytan'ın yolundadır." ⁶¹

İbn Haldun'da, İslamın ilk devirlerinde müslümanların, bu arada ileri gelen sahabelerin büyük servetler edinmelerinin, meşru yoldan elde ettiklerinden ve lüks ve israf yolunda değil "hak yolunda, Tanrı rızası amacıyla" sarfettiklerinden onlar için bir kusur sayılamayacağını aksine "ahirette de derece kazanmaları için bir vasıta" olduğunu belirtir. Yeni fethedilen bölgelerde yapılacak binaların büyüklüğü ve yüksekliği konusunda Hz.Ömer'in, ihtiyacı aşan ölçüde, gösterişe dönük büyüklük ve yükseklikte binalar yapılmasını yasakladığı ve bu hususta israfa yaklaşmama ve itidalden uzaklaşmama ölçüsüne göre hareket etmelerini emrettiğini de Mukaddime'de zikretmektedir. ⁶²

2- İç Hedeflere Yönelme Terbiyesinin Yokluğu

İç hedeflere yönelme yani iç alemleri ıslah etme terbiyesi geçmişten günümüze daima önemli olmuştur. Osmanlı yükselme döneminde esnaf teşkilatında bile bu terbiye ile hareket ediliyordu. Bu yönelişin modası geçmiş bir davranış olmadığı en açık delili, günümüzün en gelişmiş cemiyetlerinden biri olan Japonya'da da böyle bir terbiyenin bütün çalışanlara uygulanmasıdır.

Nitekim Amerikalı yazar Thomas P.Rohlen "Bir Japon Bankasında Maneviyat Eğitimi" isimli araştırmasında Amerikan emperyalizminin milliyetçi eğilimleri zayıflatması karşısında gerek halkın gerek çeşitli firmalarda çalışanların nasıl bir maneviyat eğitimine tabi tutulduklarını göz önüne sermektedir. Banka memuru olan kursiyerlerle birlikte bu eğitime katılan Rohlen'e göre eğitimin **birinci safhası**, bir manastırda yapılan gözlemlerdir. Eskiden kendi normal hayatlarını belki de çok mütevazı bularak bundan hoşnut olmayan kursiyerler Zen rahipleriyle

⁶¹ KOZAK, İ.E.: Aynı eser, sh.77.

⁶² KOZAK, İ.E.: Aynı eser, sh.97.

birlikte lezzetsiz yemekler yiyip soğuk salonlarda oturduktan ve çok yorucu işleri yaptıktan sonra kendi hayatlarının konforlu dahi olduğunu anlamaya başlamaktadırlar. Birkaç günlük tatbikat esnasında kursiyerler bencil olmamayı ve ruhlarını ızdırap verici dış etkenlere karşı güçlendirmeyi öğrenebilmektedirler.

Maneviyat eğitiminin **ikinci safhasında**, kursiyerler intihar pilotlarının ve harpte ölmüş diğer subayların resimlerinin ve eşyalarının sergilendiği bir müzeyi gezme programına tabi tutulmaktadır. Başlangıçta pilotların aileleri ve çocuklarıyla çekilmiş mutlu resimlerini seyrettikten sonra vatana hizmet gayesi ile intiharlarını takiben bıraktıkları eşyalarının gösterildiği safhada kursiyerlerin hepsi büyük bir üzüntüye kapılmaktadırlar. Ancak bu üzüntü, eğitime katılanlara gerçek bağımsızlığın zevk peşinde koşmak değil, vatana hizmet için hayatlarından dahi vazgeçebilme bağımsızlığı olduğunu öğretebilmektedir.

Üçüncü safhada, kursiyerler şöhret, mevki, diploma gibi cemiyet sayesinde kazandıkları statülerden hiç birisini kullanmaksızın evden eve giderek iş istemek tatbikatına tabi tutulmaktadır. Bir çok başvurularının geri çevrilmesiyle de cemiyetin verdiği statüler olmadan ne ölçüde bir değer taşıdıklarını öğrenebilmektedirler.

Maneviyat eğitiminin **dördüncü safhasında**, "sabır yürüyüşü" tatbikatı yapılmaktadır. Bir parkın çevresinde yer alan 25 mil uzunluğundaki bir yol boyunca yorularak ve terleyerek yürüyüşlerin! yapan kursiyerlere serinlik veren hiç bir meşrubat içmeme şartı getirilmektedir. Sabırlılıktan hemen vazgeçmek üzere iken bitiş çizgisin! aşmış olanları görmek bazı kursiyerleri sabırlı davranmaya teşvik etmektedir. Bu safhada kursiyer maddi tatminsizliğe rağmen manevi tatmine yönelmenin kazandırdığı başarıdan elde ettiği zevkin ömür boyu sürdüğünü anlamakta, maddi zevkin ise gelip geçici olduğunu idrak etmektedir. Şüphesiz bu idrak, hırsızlık, suiistimal... gibi bir çok gelip geçici maddi zevk yollarının vereceği manevi ızdırabında sürekli olacağının kursiyere öğretilmesidir.

Rohlen'in Japonya gibi modern bir cemiyette bile önemine işaret ettiği bu manevi eğitim bizim Lonca ve Ahi teşkilatlarımızda öteden beri önemi idrak edilen bir eğitimidir.⁶³

Ne yazık ki teşkilatın ortadan kalkması ile birlikte onun ruhunu teşkil eden eğitim ve terbiye tarzı da yok edilmiş ve yerini tutacak müesseseyi bir terbiye getirilememiştir. Halbuki Osmanlı yükselme devrinde Türk orduları Balkanları ve diğer ülkeleri feth etmeden önce tekke teşkilatı oralara gider insan haklarından mahrum olarak yaşayan Avrupalı serflere Osmanlı idaresinin getireceği kültürün ayrıntılarını öğreterek kültürel fetih yapardı. Ayrıca Türk muhaceretinin sistematik bir iskan ve kolonizasyon işi olmasında da vakıflar büyük bir rol ifa ederlerdi.⁶⁴

Vakıfların, nasıl bir iç yönelme terbiyesini geliştirdiği müesseseler olduğu meydandadır. Çünkü insanların iç alemi davranışlar halinde göze çarpan dış alemin, yani sosyal münasebetler ağının bir potansiyel çevre faktörüdür. Bundan ötürü tasarruf ahlakıyatının da bir iç alem unsuru olarak işlenmesini sağlayacak terbiyeyi müesseselerin yokluğu bu günkü Türkiye'de önemli bir problem olarak karşımızda durmaktadır. İç alemin ıslahı meselesi o kadar unutulmuştur ki aileler bile çocuklarına ahlaki hedefler gösterme yerine onların aleme yönelik ihtiyaçlarını karşıladıklarında görevlerinin bittiğini! sanmaktadırlar. Bu durum ise çocuğu israfa alıştırmaktadır.

C. GELENEK, ZİHNİYET VE TASARRUF

Tasarruf motifleri geleneklerden geniş ölçüde etkilenmektedir ve Türkiye'de insanları tasarrufa sevk eden belli başlı motifler gayrimenkul alımı ve zinet eşyası biriktirme eğilimleridir. Ailedeki tasarruf daha ziyade kocanın sahip olduğu gayrimenkulleri arttırmaya yaramaktadır. Özellikle kırsal alanda aile geliri ve bu parayla satın alınan gayri menkuller daha ziyade erkeğin üzerindedir (tapuda).

⁶³ ÖKSÜZ, E.: "Ahilik Müessesesinin Sosyal Gelişmedeki Yeri ve Önemi", Sosyoloji Konferansları, (24. Kitap), 1.0. Yayın No:% 3732, Fakülte yayın no.544, i.Ü.Basımevi, İstanbul 1993, sh.27-35.

⁶⁴ BARKAN, Ö.L.: "Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler", Vakıflar Dergisi, Sayı: 2, sh.279-304.

Bundan ötürü evlilikte mal birliği rejiminin olmayışı yüzünden ayrılma halinde kadın açıkta kalmaktadır. Bu durum kadınları gizli tasarruflarını ziynet eşyasına yatırmaya sevk edebilir. Böylece ziynet eşyası iptidai bir sigorta fonksiyonunu ifa etmektedir. Her ne kadar geleneklerimizde tasarrufu teşvik özelliği varsa da bu teşvik halen lafta kalmaktadır. "Damlaya damlaya göl olur" psikolojisi hemen hemen yok olmuştur. Onun yerini birden bire zengin olmanın cazibesi almıştır. Gerçi taksitlerle mal alan pek çok orta ve alt tabaka mensubu vardır. Buna bakılarak "denilebilir ki, orta hatta az gelirliler sayılabilecek pek çok işçi, memur gibi emekçi kimseler de gelirlerinin bir kısmını tasarruf etmektedirler. O halde bunları da mı yüksek gelirliler kimseler olarak sayacağız? Bu gözlem ve soru yerinde ve doğrudur. Ev sahibi olmak, otomobil, buzdolabı, televizyon gibi dayanıklı tüketim malları alabilmek ya da yazın iyi bir tatil yapabilmek için hemen herkesin gelirinden bir kısmını tasarruf ettiği bilinen apaçık bir gerçektir. Ancak bu gerçek yukarıdaki tanımlamamızın geçerliliğini bozmaz. Çünkü, orta ve daha az gelirliler kimselerin yaptıkları tasarruflar aslında geciktirilmiş tüketim harcaması niteliğindedir. Yani bir süre sonra bu tasarruflarla, mesken, buzdolabı, televizyon gibi tüketim malları satın alınmaz. Bu nedenle, az gelirliler kimselerin tüm gelirlerini tükettikleri, yani hiç tasarruf yapmadıkları ve yalnız yüksek gelirliler kimselerin tasarruf yaptıkları biçimindeki varsayımımız, pek az istisna dışında, gerçeklere uygundur." ⁶⁵

Bu durum ise mütevazı hayat üslubunu bütün sosyal tabakalar için bir ideal olarak gösteren geleneklerimizin ve ekonomi zihniyetimizin yok olmasının bir neticesidir. Özellikle giyimde ve ev döşemede mütevazı yaşama geleneği ve zihniyetinin terkinden doğan tahribat daha belirgin durumdadır. "Orta tabaka özellikle giyimi ile alt tabakadan farklılaşır. Diğer tüketim harcamaları ile yansıttıkları görünüm, onların bir üst sınıfın üyeleri gibi algılanmasına neden olur. Orta tabakanın tüketim harcamalarına bakıldığında, başkalarının yanında yaptıkları harcamaları artırdıkları (Türkiye'de "Misafir odası" döşenişi ile buna iyi bir örnektir) yalnız kendilerinin fark edebileceği harcamaları da (yiyecek, iç çamaşırı vb.) azalttıkları görülür. Bu anlamda tüketim, toplumsal tabakalaşmanın bir göstergesidir. Yüz yüze ilişkilerin giderek azaldığı çağdaş toplumlarda, kişiler statülerini! (toplumsal mevkilerini) yaptıkları tüketim ile belirtirler. Toplumda anonim

⁶⁵ AREN, S.: Bir Dönemden Yazılar 1980-1988, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1988, sh.8-9.

ilişkiler egemen olduğundan ve sanayi öncesi toplumlarında olduğu gibi kimin ne tür giyineceği önceden kurallarla belirlenmediğinden, dolayısıyla da kimin kim olduğu bilinmediğinden, kişiler ait olmak istedikleri tabakanın tüketim normlarına uymaya çalışırlar. Çağdaş toplumlarda tüketimin böylesine önem kazanmasının ve giderek tüketim toplumları adım atmasının önemli bir nedeni de budur. Tüketim, giderek bir yaşam biçimi haline gelir." ⁶⁶

Fakat çağdaşlık dış görünüşte aranacak yerde teknolojik gelişmede, sanayileşmede ve bilgi toplumu haline geçmede aranmalıdır. Bu üç hedefe ulaşabilmek için sermayeye ve dolayısıyla da tasarrufa ihtiyaç vardır. Bundan ötürü bütün sosyal sınıfları (zenginler dahil) orta dereceli mütevazı bir hayat tarzında birleştirecek olan gelenek ve zihniyetlerimizin yeniden canlandırılması çağdaşlaşabilmemizin de ön şartlarından biridir.

D. DİN VE TASARRUF

Zihniyetin temelinde din yatar. Protestanlık insanı çok kazanca ve dolayısıyla tasarrufa teşvik ediyordu. Protestan inancına göre çok kazanan insan Allah'a yakındır. Fakat buna bakarak batı ülkelerinin gelişmesinin esas faktörünün Protestanlık olduğunu öne sürmek doğru değildir. Batı kalkınmasının iki esaslı faktörü; sömürgecilik ile ilim ve teknikte ilerleme faktörleri olmuştur. Böylece insanın insanı sömürmesini doğal karşılayan batı kültürü Avrupa ülkelerine kalkınmanın temel şartlarından biri olan sermaye birikiminin sağlamada bir dayanak teşkil etmiştir. Böylece biriken sermayenin gelişen teknoloji ile birleşmesi sanayileşme akımına yol açmış ve müstemlekecilik ise sanayi ürünlerine iyi pazarlar sağlamıştır.

Bizim dinimiz ise istismara ve sömürgeciliğe müsaade etmeyen bir dindir. Çünkü aşırı zenginlik ve lüks tüketim İslamiyet tarafından engellenmiştir. Lüks tüketimin engellenmesi sermaye birikimini batıdaki ölçüde teşvik edememiştir. Çünkü zekat ve sadaka gibi diğer ekonomik kıymet transferleri aşırı zenginleşmeyi engellemiştir.

⁶⁶ ULUCAN, D.: "Tüketim Harcamaları", Ekonomi Ansiklopedisi (3), Paymaş Yayınları, İstanbul 1983, sh.1031.

"Göçebe-feodal insanın, ufak taviz veya göz yummalarla önünde aralanmış bulunduğu kapıyı omuzlayıp taşkın bir israfa doğru büsbütün açmaya yeltendiğini veya vurucu kuvvetini "batıl"ın hizmetine koşmaya hazırlandığını sezdiği anda İslam o tarata ağırlığını koymakta gecikmemiştir. Bir yanda, adına ister taviz, ister hoşgörü denilsin, dünya haz ve nimetlerine göz kırpan bir ölçü genişliği; ama hemen yanı başında taşkınlığa gidebilecek bütün gedikleri kapamaya kararlı bir uyanıklık: Bir yerde "yiyin,için" diyorsa, emin olmalı ki, arkasında "israf etmeyin!" tembihi hazır (Araf suresi, ayet 30 ve 31). Bir yanda yemek içmeye, cinsiyet hayatına gereken hoşgörü ile beraber bunların makul ve katlanılabilir ölçüleri aşıp taşma haline vardıkları noktada sert ve katı bir baraj ile önlerine dikilme gayreti İslama feodal ve savruk bir yaşama taraflısı olmaktan çok feodalizme ve feodal değerlere karşı mücadeleci bir hüviyet kazandırmıştır." ⁶⁷

Zekat ise aslında yatırıma açılan bir kapı olmuştur. "Zekat, paranın ve malın stok edilmesine karşı muazzam bir tedbirdir. İhtiyaçtan fazla paranın elde tutulması, piyasada darlık husule getirir. Malın elde saklanması veya bu hükme giren stoklar da netice itibariyle para darlığına götürdüğünden, aynı hükmün tesiri altında kalmaktadır.

Zekat veren bir mümin, parasını harcamaya alışıra yatırım yapmakta tereddüt göstermez. Para stokunun mesuliyeti gerektirdiğini bildiği için, onu arsa ve binalara yatırarak cemiyetin istifadesinden kaçırmaz. Paranın arsa ve binalara yatırılması, toplum için önemli bir fayda sağlamadığı gibi, ihtiyaçtan fazlası ekonomik yapıya önemli bir katkıda bulunmaz. Hatta zararlıdır. Mülke yatırılan paralar, yalnız sahibinin ve gelecek neslinin hayatlarını garanti edebilir; fakat cemiyetin ve memleket ekonomisinin zararına ters bir istikamette gelişmelere sebebiyet verir. Piyasada para darlığı meydana gelir.

İslam dini, bu acıklı manzarayı göz önünde bulundurarak toplum yararına yatırılmayan malın, toplum menfaatlerinden kaçırılacak şekilde elde tutulmasını sorumluluğu gerektiren stok hükmüne sokmuş ve bunu kötü bir akıbetle müjdelemiştir.

⁶⁷ ÜLGENER, F.S.: İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı, Der Yayınları, İstanbul 1981, sh.65.

Cenabı Allah bir Ayet-i Kerime'de şöyle buyuruyor: "Biliniz ki, mallarınız ve evlatlarınız, fitneden başka bir şey değildir. Allah katında ise büyük mükafat vardır."

Bu Ayet-i Kerime, malın fitne olduğunu beyan buyuruyor. Burada fitne, imtihan konusu manasına gelmektedir. Yoksa adette kullanılan manası ile düşünülecek olursa, bu takdirde dünya varlığından uzaklaşmak gerekecektir. Halbuki Yüce Rabbimiz, Müslümanların hem dünyaya, hem de ahirete aynı ölçüde çalışmalarını emretmektedir. Malın, fitne konusu olduğunu açıklamakla, onun hakkını vermemenin doğuracağı anarşiye ve çöküntülere işaret etmektedir. Peygamber efendimiz de bir Hadis-i Şerifte bu noktayı şöyle açıklıyor:

"İhtiyaçtan başka bütün binalar, sahibi için vebaldir."

Yukarıda meallerini kaydettiğimiz ayetler, İslam'da iktisadın ve maliyenin ne derece önem taşıdığı açıkça göstermektedir. Mali harcamaların Allah yolunda bir cihad oluşu, dolayısıyla paranın harcanmasının ibadetten sayılması da bu fikri kuvvetlendiriyor.

Zekat, malın cemiyet yararına harcanmasına yardımcı olup insan tabiatındaki yalnız kendini düşünme ve cimrilik gibi kötü alışkanlıklar zincirini kırar. Bu bakımdan değişik bir önem arz etmektedir."⁶⁸

Zekatin belli bir süre sonunda birikmiş sermayeyi önemli ölçüde azaltma özelliği yatırımları teşvik edici bir özellik taşımaktadır. Yatırım ise üretimin ve netice itibarıyla tasarrufun en önemli faktörüdür.

Diğer taraftan zekat orta sınıflaşmayı teşvik etme özelliği ile de üretim için geniş bir iç pazar hazırlaması bakımından önem taşır. Bu açıdan zekat paranın daima tedavülde kalmasını sağlayacak şekilde para istiflemeyi de men etmiş bulunmaktadır. İslamiyet mülkün en büyük erkek evlada bırakılmasını sağlayan miras sisteminden farklı olarak mülkü çok sayıda varisler arasında bölen bir sistem getirmekle de zenginliğin bitkiyi yakan aşırı gübre gibi bir zümrenin elinde toplanmasını engellemiştir.

⁶⁸ YAVUZ V.Y.: İslam'da Zekat Müessesesi, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1972, sh.98-99.

Ayrıca İslamiyet kat kat faiz sebebi ile tüketim gayesiyle borçlananların hürriyetlerini kaybetmelerine de engel olmuştur.

Nihayet mecburi vergiler koymak suretiyle alt üst tezadının ortadan kalkmasında etken olmuştur. Bütün bu özellikleri ile İslamiyet orta tabakalaşmaya yol açarak iç pazarın gelişmesini ve üretimin artmasını teşvik edici bir din olma özelliğine sahiptir.

E. BOŞ ZAMANLARI DEĞERLENDİRME ALIŞKANLIĞI VE TASARRUF

Tasarruf yapabilmek için mutlaka fazla getire sahip olmak şart değildir. Atıl geçen boş zaman değerlendirilerek de tasarruf yapılabilir. Çünkü emek, zaman boş geçirilerek değerlendirilmediği takdirde, ziyan edilmiş bir ekonomik varlıktır. Boş oturanlar kendilerine bir iş veren olmadığı için israf yapmadıkları zannederler. Halbuki vakitlerini boş geçirecekleri yerde bir araya gelip arazi teraslaması, su kanalları açmak, yol yapmak... gibi işleri hallederlerse bu durum tasarrufla aynı anlama gelir. Ama bu idraki insanlara aşılacak gerekir.

Bu aşılama işleminde İslam kültürünün temel teşkil edebilecek değer hükümleri vardır. Bu değerleri çok iyi işleyen Mevlana'ya göre boş oturan veya oyunla vakit geçiren yetişkin, çocuk gibidir. Buna karşılık boş zamanlarını değerlendirebilen çocuk, yetişkin ve olgun bir fert gibidir.⁶⁹ Bundan ötürü tasarrufun teşvikinde çocuk terbiyesi son derece önemlidir.

F. ÇOCUK TERBİYESİ VE TASARRUF

İnsanlarda tasarruf alışkanlığı, çocuklukta başlar. Her iyi veya kötü huyda olduğu gibi tutumluluk ve tasarrufta da çocuklukta göreneğimizin büyük etkisi vardır. "Çocukken ana, babasının kendisine verdiği harçlıktan bir kısmını bir kenara koyup biriktiren insan bunu huy edinir ve alışır, büyüdüğü ve iş gücü sahibi olduğu zaman da kazancının tamamını harcayacak yerde bir kısmını tasarruf eder."⁷⁰

⁶⁹ MEVLANA: Fihi Ma-fih, (Çev.: Meliha Ülker Tarıkahya), MEB Yayını, Maarif Basımevi, Ankara (tarihsiz), sh.87.

⁷⁰ ROSTOW, W.W.: The Stages of Economic Growth, Cambridge University Press, Cambridge 1962, sh.143.

Böylece, "biriken tasarruflar, günü geldiğinde, birikimin büyüklüğüne orantılı olarak tasarruf sahibine sayısız faydalar sağlar." ⁷¹

Mesela, İngiltere'deki Peni bankaları gibi çocuk bankaları ve makineler okullara konduğunda haftalık harçlıklarından arttırdıkları paraları bankaya yatıran çocuklar iyi birer örnek olmakta, ana ve babalarını peşlerinden sürüklemektedirler. "Babası eğer akıllı bir adamsa çocuğunun bu kadar onurlu ve takdire değer bir iş yaptığı görüldükten sonra, o da pekala aynı şeyi yapabilir. İşte böyle düşünen bir baba, çoğu zaman çok küçük miktardaki parasını bile çocuğu ile aynı bankaya göndermektedir." ⁷²

Fakat bir çok ülkede kumar alışkanlığının çocuklar arasında da yaygınlaşması çocuklarda tasarruf eğilimini baltalamaktadır.

Son yıllarda ülkemizde kumar hızla yayılmakta, basında, radyoda, televizyonda her gün yoğun bir biçimde kumarın reklamı yapılmaktadır. "Kumarın reklamının bilhassa çocuklarımız üzerinde nasıl bir tesir meydana getirdiğim çok iyi incelemek gerekir. Çocuğun kafasında, bir şeye sahip olmanın yolunun kumardan veya şanstıan geçtiği hususu yerleşirse, bu çocuk yarın zahmetsiz kazançtan başka bir şey düşünmez. Çalışmadan kazanmak, çalışmadan maaş almak ülkede geçerli bir prensip haline gelmiş olur." ⁷³

Spor-loto veya Milli Piyango'nun yılbaşı talihlileri özel televizyon kanallarının ana haber bültenlerinde ilk haber olarak verilirken, bütün harçlıgım atari salonlarına kaptıran, para bulamayınca anne ve babasının cebinden para çalan, ailesinden gizli etrafa borçlanan ve sonunda çareyi evden kaçmakta bulan bu çocuklarla ilgili haberler artık kanıksandığından değil haber programları, gazetelerin iç sayfalarında bile yer almamaktadır.

Ümit fakirin ekmeğidir, çocuğun da hayatıdır. Dolayısıyla çocuklarla fakirler daha çok bu tür oyunlara katılırlar. Ama kazanma şansı, bir kolon oynayan fakir yerine 100 kolon oynayan zengin için çok daha fazladır. Kumardan hiçbir sosyal

⁷¹ ANONİM: Biriktirmek İçin Kazan Kazanmak İçin Biriktir, sh.12.

⁷² MILES, S.: Aynı eser, sh.81.

⁷³ YAZGAN, T.: Görüşler, Kutsun Yayınevi, İstanbul 1977, sh.329.

fayda beklenemez. Kumar yoluyla gelir büyük çapta fakirlerden zenginlere doğru akar.

Ticari gayeli firmalar ticaretlerini arttırmanın yolu olarak hiçbir suret ve şekilde kumarı seçmemelidirler. Hele kumarın reklamım yapma hakkı devlet dahil hiçbir kuruluştta mevcut olmamalıdır. Kazanmak; çalışmanın, başarılı çalışmanın, daha çok çalışmanın sonucu olmalıdır ve çocuklarımızın kafasına ancak bu prensip reklam yolu dahil her yolla yerleştirilmelidir. Bir ticarethane herhangi bir konudaki yarışta muayyen bir seviyeyi aşanlara mükafat verebilir ve bunu reklam edebilir. Fakat kumar yolu ile ticaretini genişletemez ve kumarın apaçık reklamım yaparken devlet yetkilileri uyuyamaz.⁷⁴

1960'lı yıllarda bankalar mevduat sahipleri arasında çekilişler yaparak ev, araba gibi çeşitli ikramiyeler dağıtıyorlardı. "Biriktirme alışkanlığım aşılamaktan çok, havadan para kazanma hırslarına hitab edilerek mevduat celbine çalışılıyordu. Aslında şöyle bir hafızalarımızı yoklarsak, sadece hesap adedinin artmış olduğunu görüyoruz. Zira gün geçtikçe son derece düşük bakiyeli hesapların adedi bir hayli kabarmaktaydı. Bunlar aslında tasarruf kabiliyeti bulunmayan yahut tasarruf isteği olmayan, sadece ikramiyeye iştirak etmek niyetiyle hareket eden vatandaşların bıraktıkları tortulardı ve mevduata istikrar sağlamak yahut bakiyeyi arttırmaktan çok maliyeti kabartan bir unsurdu."⁷⁵

İşte çocuk terbiyesinde tasarrufun önemli bir hedef olarak gösterilmesi, bütün bu uygulamalarla ters düştüğü içindir ki, bu türlü uygulamaların çeşitli mahzurları yanında çocuğun ekonomik terbiyesi açısından da mahzurlu oldukları söylenebilir.

1- Yerli Malı ve Tasarruf Haftasının Etkisi

Cumhuriyetimizin ilk on yıllarında çocuklarımızın tasarrufa yönlendirilmelerinde iki önemli terbiye vasıtası rol oynamıştır. Bunlardan ilki "tasarruf haftası" tatbikatıdır.

⁷⁴ YAZGAN, T.: Aynı eser, sh.330.

⁷⁵ HATİBOĞLU, Z.: Aynı eser, sh.19.

Tasarrufu arttırmak, yerli mallara rağbet etmek 1923 sonrası sloganları arasında yer alıyordu. Burada amaç halkın gönüllü tasarruflarını arttırmak, serbest tercihleriyle yerli mallara yönelmelerini sağlamaktı. Her ikisi de devlet kesiminde geliştirilen ve toplumun kabul etmesi için çaba harcanan özü ile "normatif" karakter taşıyan fikirlerdi.

"Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri sanayileşmeyi ve kalkınmayı çağın zorunlu şartı kabul edip bunu ulusal bir ideal olarak benimsemişlerdir. Daha sonra bu "ideal"ın, bu "normatif ide"nin gerçekleşmeye aktarılması aşaması gelmiştir. Bu aşamada iki şey yapmak gerekli görülmüş ve bu da yapılmıştır:

1- Ulusal tasarrufu arttırmak,

2- Yatırımlara hız vererek üretim kapasitesini!, özellikle sınai üretim gücünü arttırmak.

Birincisi "Ulusal Tasarruf ve Yerli Malı Haftası" adı ile anılan ulusal tasarruf seferberliği olarak ortaya çıkmış, ikincisi ise sınai yatırımların artırılması için hazırlanan sanayi planları olarak ele alınmıştır. Atatürk, gönüllü tasarrufun kişinin geliri kadar "davranışı"na da bağlı olduğunu bilerek ve tasarrufun, teknik ifade ile "davranışsal bir fonksiyon" olduğu gerçeğine daha o tarihte parmak basarak tasarruf ve yerli malı haftasını kabul etmiştir, ilk tasarruf kaynağı devlet olmuş ve sanayileşme planları ile Sümerbank ve öteki KİT'ler gelişmiş ve "ithal ikamesi prosesi" başlatılmış, tasarruf artışı ve yerli malına dönüş bir devlet aktivitesi, yani devlet eli ile sanayileşme fiili ile gerçekleşmiştir."⁷⁶

"Bu sebeple "Yerli Malı ve Tasarruf Haftası"nın yıllar boyu kutlanması döneminin iktisat politikası ve stratejilerinin seçiminde rol oynayan iktisat felsefesi, iktisadi düşünce hakkında fikir veren bir kaynak olarak kabul edilebilir."⁷⁷ Bu uygulamalar çocukların zihniyeti üzerinde de etkili olmuştur.

⁷⁶ KILIÇBAY, A.: Aynı eser, sh.31.

⁷⁷ KILIÇBAY, A.: Türk Ekonomisinin Son 10 Yılı, Milliyet Yayınları, İstanbul 1991, sh.43.

2- Kumbara Kullanma Alışkanlığının Etkisi

Cumhuriyetimizin ilk on yıllarında çocuklarımızı tasarrufa yönlendirmede kullanılan terbiye vasıtalarından ikincisi kumbara kullandırma tedbiridir.

Tasarruf etmek, bir noktada yarma güvenceyle bakmak, yani atalarımızın dediği gibi "damlaya damlaya göl" oluşmasını sağlamaktır.

Tasarruf fikri, çocuklarda, kumbarayla yerleşir. Çünkü kumbaraya atılan para insanın cebindeki para gibi hemen çıkarılıp harcanmaz. Böylece kumbara sahibi çocuklar, çocukluk ederek sonradan caysalar bile, paralarını geri alamazlar. Bu sayede de, insanın her isteğini yerine getiremeyeceğini, bazı isteklerden sırasında vazgeçmenin ilerisi için çok daha iyi sonuçlar doğurabileceğini öğrenmiş olurlar.

"Her çocuk, az ya da çok bir harçlık alır. Harçlığı az olduğu halde bunun bir kısmını biriktirebilen çocuk, harçlığı çok olduğu halde bunun hepsini harcayan çocuğa göre daha "zengin" ve daha "paralı"dır. Çünkü ötekinin cebinde beş parası kalmadığı zaman bile, diğerinin birikmiş bir parası hazır bulunur." ⁷⁸

Kumbaranın tarihi hiç araştırılmış mıdır acaba? Bu konuda elimizde yeterli kaynak yoktur. Yunan ve Roma dönemine ait arkeolojik buluntular arasında kumbaraya benzer kil kapların ele geçtiği biliniyor.

"Toprak kumbaranın tarihi numunelerinden birisi son defa Akdeniz havzasında kurulu eski bir Fenike şehri olan "Ultica" harabeleri kazıtırken bulunmuştur." ⁷⁹ Diğer bir toprak kumbara İngiltere'de Salisbury'de bulunmuştur. Burada ele geçen tarihi kumbaranın benzerlerine iki bin yıldan beri tesadüf edilmektedir." ⁸⁰

Öyleyse, para arttırmanın ilk aracı toprak kumbaralardı diyebiliriz. Toprak kumbaralara atılan parayı tekrar ele geçirmek onu kırmakla kabildir. "Bu zor bir iş değilse de, kırmakla kırmamak arasında geçecek zamanda insan masraf arzusunu bertaraf edebilir." ⁸¹

⁷⁸ ANONİM, Biriktirmek için Kazan Kazanmak İçin Biriktir, sh.8.

⁷⁹ ÖZBEK, S.E.: Modern Tasarruf Sandıkları, sh.28-29.

⁸⁰ WILLIAMS, M.: Superstition and Folklore, Bossiney Books, Cornwall 1982, sh.79.

⁸¹ ÖZBEK, S.E.: Tasarruf (Ekonomi ilmindeki Yeri), sh.81.

Kumbaranın ilk adı "tasarruf kutusu"dur. Ama çok geçmeden bu kutunun adı kumbara oluvermiştir. "Kimileri-pek inandırıcı olmamasına rağmen-kumbara kelimesinin kökenini "humbara"ya bağlar. Bir zamanların savaş aracı ile tasarruf kutusunun arasındaki ilişki yalnızca bir sözcük yaklaşması değil, onun da ötesinde metal parçacıklarıyla olan içli-dışlı oluşlarıdır. Nasıl ki kumbaranın içi metal parçacıklarıyla doluyorsa, kumbaranın da güllesinin içi aynı işlevi görüyordu. Aralarındaki fark ise yalnızca küçük bir ayrıntıda gizliydi. Birisi insanın yarınım güvence altına alırken, diğeri ise bu güvenceyi tümüyle yok etmeyi amaçlıyordu." ⁸²

Acaba biz Türkler kumbara ile ilk kez ne zaman karşılaştık. Bu sorunun cevabını "Gökhan Akçura'nın "Çünkü kumbaramız var" yazısında bulmak mümkün: Tüm dünyayı kıskacı altına alan 1920-1930'ların ekonomik bunalımı, kendi ayakları üzerinde durmayı benimseyip onur sorunu haline getiren genç cumhuriyetimiz için adeta tasarruf kampanyasının bir ateşleyicisi oldu. 1930 yılında Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin yayınladığı "Tasarruf Nedir?" adlı broşürde tasarrufun bir medenîlik alameti olduğu vurgulanıyor, vahşi ile medeni olmanın kıstasları herkesin kolayca kavrayacağı bir dille anlatılıyordu: Vahşinin hayatı, tesadüfün cilvesine tabidir. Bulur, avlanır, yer. Vahşi için yarın yoktur. Halbuki, medeni bir adam demek, her şeyden evvel biriktiren adam demektir. Bu böyle olunca, medeni cemiyet demek de biriktiren cemiyet demektir.

Daha sonraları, İş Bankası'nın kurucusu Mahmut Celal (Bayar) Bey işin içine girdi ve böylece "Türk halkı tasarruf kutusu ile karşılaştı. 1934'lerde 50 bini aşkın konulara dağıtılmıştı. 1950'li yıllarda İş Bankası'nda çalışan Fikret Adil'e göre bankaların önü vesika ile ekmek dağıtan fırınlara dönmüştü. Herkes biraz meraktan, biraz tasarrufa olan sarsılmaz inancından, biraz da kumbara ilanlarında açıktan açığa tahrik edilen zengin olma düşünden ötürü bu küçücük sihirli kutuya sahip olmak istiyordu." ⁸³

Halkın bu eğilimi çocuk terbiyesine de yansımış ve böylece çocuklar kumbara sevgisi aşılansak tasarruf eğilimine sevk edilmişti.

⁸² EVREN, B.: "Tasarruf Kutuları-Kumbaralar", Votre Beaute dergisi, Yıl: 2, Sayı: 19, İstanbul 1994, sh.36-37.

⁸³ EVREN, B.: Aynı eser, sh.38.

Çocukların tasarruf terbiyesi ile ekonomik açıdan yönlendirilmelerinde bu günde kumbara kullanma alışkanlığının teşvik edilmesi tavsiye edilebilir.

G. KÜLTÜR TİPİ VE TASARRUF

Tasarruf alışkanlığı bir kültürel motiftir. Bundan ötürü tasarruf alışkanlığı ile kültür tipi arasında sıkı bir ilişki vardır.

Sorokin tespit ettiği beş kültür tipini üç ana gruba ayırmıştır. **Birinci gruptaki kültürler maneviyatçı kültürlerdir.** Bu kültürlerde insan dış aleme (dünyaya) karşı duyarsız durumdadır. Bu kültürün en aşırı tipi zahitlik maneviyatçılığıdır. Zahitin zihniyeti kitleye mal edildiği zaman ise kültür tüm toplum için maneviyatçı bir karaktere bürünmüş olur. Bu kültür tipinde insanın gayesi iç hazlarını arttırmak ve sadece rabbini düşünmektir.

İkinci ana grup maddeci kültürlerdir. Bu kültürlerde maddi tatmin ana hedeftir ve insan dış dünyaya yönelmiştir. Bu ana grubun birinci tipi Epikür zihniyetim yansıtan kültürdür ve ihtiyaçların bastırılmasını değil kamçılanarak tatmin edilmesini tavsiye eder. Bunun için de ahlakı arka plana atar. Ancak ahlakın arka plana atılması neticede ikinci maddeci kültür tipinin ortaya çıkmasına yol açar. Bu ikinci tipte dış alem iç alemin isteklerine bütün nüfus tarafından kontrolsüz bir şekilde uydurulur. Aynı ana grubun üçüncü tipi kendilerin! idealist göstererek ve ahlaki bir terbiye maskesini kullanarak dış alemini kullanan bazı kişilerin ortaya çıktığı tiptir. Bu kişilerin sözde ahlaki nitelikteki maskelerinin arkasında kendi maddi istekleri vardır.

Üçüncü ana grup, karma kültürler grubudur. En mükemmel tipi ideal kültürdür. İdeal olarak isimlendirilmesi maddeci ve maneviyatçı değerler arasında dengeli bir bütünleşme sağlamasından kaynaklanır. Karma kültürlerin ikincisi ise ideal kültürün bozulmaya başladığı safhadaki "sahte ideal kültür"dür. Fertlerin bazı yoksunluklara katlanmaları kendi isteklerinden ziyade dış zorlamanın bir neticesidir.⁸⁴

⁸⁴ VEXLIARD, A.: Pitirim A. Sorokin'in Yaratıcı Özgeçilik (Alturizm) Psikolojisi, (Çev.: Nusret Hızır), A.Ü.Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Neşriyatı, C:3, Ankara 1965, sh.177.

Görüldüğü gibi tasarruf terbiyesi açısından en mükemmel kültür tipi karma kültürler grubundaki ideal kültür tipidir. Çünkü maddeci kültürün insanı tamamen dışa dönüktür. Tasarruf yapsa da bu tasarruf kendi maddi tatminini arttırmak gayesine yöneliktir. Maneviyatçı kültürlerde ise fert dış hedeflerden soyutlanmış, bir lokma bir hırka zihniyeti ile tamamen içe kapanmıştır. Halbuki ideal kültürde dış ve iç arasında bir bütünleşme vardır. Vasat bir maddi tatminden sonra tasarruf, yatırım ve artan gelir hayır gayelerine yöneliktir. Ancak bu yönelme dış alemi (yani diğer insanları maddeten hoşnut ederken) buna yönelen ferdi de manen tatmin etmektedir. Böylece madde ve mana hedefleri dengelenmekte ve tasarruf bu konuda rol oynayabilecek bir vasıta rolüne bürünmektedir.

İslamiyet ideal kültürün yaygınlaştırılmasını öneren bir dindir. Çeşitli değer hükümleriyle fert ve cemiyet, madde ve mana, iç alem ve dış alem arasında ahenk ve bütünlük kurar bu ahengi çok güzel izah etmiş olan büyük İslam düşünürleri vardır. Mesela Mevlana'ya göre hayır için harcama emri aynı zamanda çalışıp kazanmak ve biriktirmek için verilmiş bir emirdir. Çünkü hiç kimse çalışıp kazanmaksızın ve biriktirmeksizin hayır için harcama yapamaz.⁸⁵

Bundan ötürü İslamiyet insanlara ve milletlere fakr terbiyesini aşılar.

Fakr, bazı kimselerin yanlış olarak anladıkları gibi fakirlik manasına gelmemektedir. "Tam tersine olarak, bir milletin alt tabakaya mensup fertlerinin fakirlikten kurtulmasını temin edecek en önemli şart, o milletin bir çok azalarının fakr terbiyesi ile ahlaklanmış olmalarıdır. Fakr, ferdin kendini fakir bir hayata mahkum etmesi manasına da gelmez. Fakr hali denilen olgunluk seviyesine yükselebilmiş olan fert, maddi ve manevi hedeflerini ahenk haline getirebilmiş ferttir. Böylece bir şahıs, maddi istekleri putlaştırma ve onları başkalarının ızdırabı pahasına da olsa elde etme seviyesizliğinden kendini kurtarabilmiş insandır. Böylece, o, zengin dahi olsa, ihtiyacından fazlasını hayır gayeleri için harcayacak kadar birlik şuuru'na sahiptir. Fakr terbiyesinin yaygınlık kazandığı bir cemiyet, fakirliği tamamen ortadan kaldırabilmeye ve bütünü ile orta sınıflaşmaya namzet bir

⁸⁵ MEVLANA: Aynı eser, sh.266.

cemiyettir. Çünkü, fakr terbiyesi ile ahlaklanmış olan insan, kendi gam ve kederini arka plana atacak kadar, cemiyetin derdi ve gamı ile yüküdür.⁸⁶

O, tasarrufunu dahi belli bir noktadan sonra toplum için yapan ferttir. Çünkü tasarruflarım hayırlara ve yatırımlara yöneltilir.

H. TÖREDEN KAYNAKLANAN ATASÖZLERİNİN KÜLTÜR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ VE TASARRUF

Türk töresinin izleri Göktürk kitabelerinden beri göze çarpar ve bunlarda tasarrufa sevk edici aşırı harcamadan men edici hükümler vardır. Nitekim, "Bilge Kağan, Orhun Kitabelerinde Türk Milletine düşmanın 'altınına, gömüsüne aldanmadıkça, tatlı sözüne kanmadıkça, kim senin ilini bozabilir' diye hitap etmektedir".⁸⁷

Türkler önceki sayfalarda da belirtmiş olduğumuz gibi, İslamiyet'ten önce de tevhitçi (birlikçi, bütünlükçü) bir kültüre sahiptirler. İslamiyet bu kültürü pekiştirici değer hükümlerin! getirmiş ve İslam'ı değerlerin yozlaştırılmadığı devrede bu değerler atasözlerimize dahi yansımıştır. Böylece tasarrufu destekleyen atasözlerimiz fert fert bütün milletimizin ekonomik güvencesini milli güvenceye çevirecek bir temel oluşturmuştur. Atasözlerimizden birkaç numune ile izahlarımızı noktalamak istiyoruz.

- **Aba vakti yaba, yaba vakti aba.** Kişi tedbirli olmalı ve kendisine gerekli olan şeyleri en ucuz olduğu zamanda almalıdır. Örneğin, odunu, kömürü yaz aylarında alıp kömürlüğe koymalı.
- **Abanın kadri yağmurda bilinir.** Bir şeyin değeri, o şeye gerek duyulduğu zaman anlaşılır.
- **Ak akçe kara gün içindir.** İyi günlerde kazanılan ve bir kısmı biriktirilen para, sıkıntılı günlerde kullanılır.

⁸⁶ BİLGİSEVEN, Kurtkan, A.: Türk-İslam Kültüründe Fert ve Cemiyet İlişkisi ve İslami Kavramları, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, sh.74.

⁸⁷ ÖNAL, T.: "Orhun Kitabelerim Bir Daha Okuyalım". Bayrak Dergisi, Sayı 51, sh.145.

- **Aş taşınca kepçeye paha olmaz.** Sıkışık zamanlarda önemsiz şeylerin değeri çoktur.
- **Ayağım yorganına göre uzat.** Giderini, gelirine uydur. Giderin gelirini aşmasın.
- **Aza kanaat etmeyen çoğu bulamaz.** "Çok" olan şeyler azların birikmesiyle meydana gelir. Az'ı hor görenlerin, çoğu elde etmeleri kolay değildir.
- **Bol bol yiyen bel bel bakar.** Kazandığı ölçüsüz, hesapsız bir şekilde, geleceği düşünmeden yiyip bitirenler, bu davranışlarının açışım, sıkıntısını bir gün çekerler.
- **Cömertle nekesin harcı birdir.** Nokes (cimri) ucuz diye her şeyin en kötüsünü alır. Bunlar ya çabuk eskir, ya da çabuk bozulurlar. Bu yüzden yenilerim almak zorunda kalır. Böylece bir kaç defa aynı şey için para harcar. Cömertse çok para vererek her şeyin en iyisini alır. Sonunda cimri de cömert kadar çok para harcamış olur.
- **Çoğu zarar, azı karar.** Hangi işte olursa olsun, aşırılık insana yarar yerine zarar getirir.
- **Damlaya damlaya göl olur.** Küçük şeyleri küçümsemeyiniz. Çünkü onlar birike birike büyürler.
- **Dünya malı dünyada kalır.** Hiç kimse ölünce malım mezara beraberinde götürmedi. Paramızı, malımızı hem kendi mutluluğumuz hem de hayırlı işler için harcamanın yollarım aramalıyız.
- **Güvenme varlığa, düşersin darlığa.** Zenginliğine güvenme, har vurup harman savurma. Bu günkü bolluk, paralı zamanının böyle devam edeceğini zannetme. Sıkıntılı günlerin gelebileceğin! de düşün.
- **Her çok, azdan olur.** Çoklar azlardan oluşur. Çokları elde etmek için azları biriktirmelidir.
- **İşten artmaz, dıştan artar.** Ne kadar çok kazanırsak kazanalım, tutumlu davranmazsak para biriktirenleyiz.

- **Karıncadan ibret al, yazdan kışı karşılar.** Kişi geleceğin! güvene almak için geçimini şimdiden, eli ayağı tutarken sağlamalı, varlık sahibi olmalıdır.
- **Sakla samanı gelir zamanı.** Değersiz gibi görünen şeyleri almayı saklamalıdır. Günün birinde bakarsınız, büyük bir değer ve önem kazanıverirler.⁸⁸

İşte bütün bu atasözleri birbiri ile çok iyi bağdaşan Türk töresinin ve İslamiyet'in, ideal kültürü teşvik eden hükümleridir.

⁸⁸ SARAÇBAŞI, E.: Türk Atasözleri Sözlüğü, Mimnetoğlu Yayınları, Yayıncılık Matbaası, İstanbul 1978, sh.12-74.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TASARRUF EĞİLİMİ ALAN ARAŞTIRMASI

Ailede alışverişle ilgilenenler daha ziyade kadınlar olduğu için deneklerimizin kadınlardan oluştuğu araştırmamızın metodu, örnekleme ve bulguları aşağıda izah edilmiştir.

I. METOD VE ÖRNEKLEM

Araştırmamız Göztepe, Fikirtepe, Beşiktaş, Gümüşsüyü ve Ataköy'de yürütülmüştür. Çok fakir semtleri örnekleminizde daha fazla temsil edemeyişimiz oralarda yaşayan ailelerin tasarruf yapamayışlarından ötürüdür. Buna rağmen hangi semt ve o semtlerin hangi mahallelerinin ele alınacağı hususu torbalarda bulunan isimlerden seçim yapılmak suretiyle tespit edilmiştir. Her semtin zengin, orta halli ve nispeten fakir mahalleleri de torbalara ismen konulmak suretiyle tesadüflik sağlanmaya çalışılmıştır. Her mahalleden tek bir denekle mülakat yapılmıştır.

İncelediğimiz iki ayrı örneklem kategorisinden biri ev kadınları, diğeri çalışan kadınlar kategorisi olarak anket araştırmasına tabi tutulmuş ve her iki kategoriden de 50'şer denek üzerinde çalışma yapılmıştır.

Ev kadınlarına ve çalışan kadınlara ait faraziyelerimiz, birincilerin **müştak**, ikincilerin **asli** gelir elde etmeleri farkı dışında, yaş, çocuk sayısı, memleket olarak köken ve diğer birçok faktörlerin tasarruf meyline etkisi açısından aynı faktörlere tabi olan deneklerdir.

Bundan ötürü her iki kategori için de faraziyelerimiz müşterektir. Her ne kadar müştak gelir elde edenlerin asli gelir sahiplerinden daha az gelire sahip olacakları tahmin edilse de araya sınıf farkının girdiği hallerde bu düşünceye gerek kalmayacağı gibi, zaten gelir farklılığı başlı basma bir faktör olarak da gelirin miktarı itibariyle ele alınmıştır.

Ev kadınlarına ait araştırmamızın örneklem hacminin çalışan kadınlarla ilgili çalışmamızın hacmi ile aynı olması ilk bakışta mahzurlu görülebilir. Çünkü ev kadınları kitlesi çalışan kadınlar kitlesinden çok daha kalabalıktır. Buna rağmen her iki kitlenin aynı büyüklükte örneklerle ele alınarak incelenmesi mantıksız görülebilir.

Ancak, bu konuda şu gerçekleri belirtmemizde fayda vardır:

İlk olarak, bu kadar büyük bir kitleyi tam anlamıyla temsil edebilecek bir örneklem tespit ederek araştırmaya girişmemizin, hiç bir mali desteğe sahip olmaksızın yürüttüğümüz bu araştırmada sahip olduğumuz imkanların çok üstünde kaldığımız belirtebiliriz.

İkinci olarak, ev kadınları kitlesinin bu kadar büyük olmasına rağmen esinden elde ettiği müştak gelirin aile masraflarına harcadıktan sonra tasarruf edilebilir bir bakiye bırakabildiği ev kadınlarının sayısı ise azdır.

Nihayet, bizi ilgilendiren asıl meselenin tasarruf meylî ile diğer faktörler arasındaki ilişkilerin tipolojisini, önem dereceleri itibariyle değilse bile, hiç olmazsa önem sıralaması açısından ortaya koyabilmek olduğunu belirtmeliyiz.

II. FARAZİYELER

Araştırmamızda başlangıçtaki hareket çizgimizi tayin eden faraziyelerimiz şunlar olmuştur:

- Deneklerimizin yaşça çok genç ve çok yaşlı olanlarının masraflarının daha fazla olması dolayısıyla % 1-10'dan % 61- (+)'ya kadar bütün tasarruf eğilimi sınıflarından tasarruf eğilimlerinin düşük, harcama eğilimlerinin yüksek olacağını tahmin ettik,
- İkinci bir tahminimiz, deneklerimizin yaşları ile çocuk sayısı arasında doğru orantılı bir ilişki olması gerektiğine dair bir tahmindir.
- Üçüncü faraziyemiz, deneklerimizin geliri yüksek olanların tasarruf meylinin de daha yüksek olacağı fikrine dayandırılmıştır.
- Dördüncü faraziyemiz, il merkezlerinde doğanların daha yüksek bir tasarruf meyline sahip, oldukları faraziyesi idi.
- Beşinci faraziyemiz, ev kadını deneklerimizin % 61- (+) tasarruf gücü gösterebilenleri içinde lise ve üniversite mezunlarından ziyade ilk ve ortaokul mezunlarının yer alacağı faraziyesi idi. Çalışan kadınlarımızın ise daha ziyade ücretli çalışanlar olmaları dolayısıyla tasarrufu yüksek olanlarının yüksek tahsilliler olduğu farz edilmiştir.
- Altıncı faraziyemiz, evli deneklerimizin tasarruf meylinin (evlenmemiş, dul ve eşi ölmüş) bekarlara nazaran daha yüksek olabileceği fikridir.
- Yedinci faraziyemiz, aile tipi itibariyle en yüksek tasarruf meylinin çocuksuz evlilerde olduğu faraziyesi olmuştur.
- Sekizinci faraziyemiz, aile büyüklüğü tiplerine göre de en yüksek tasarruf meylinin çocuksuz evlilerde bulunduğu faraziyesidir.
- Dokuzuncu olarak, çocuklu evli deneklerimiz içinde tasarruf eğilimi en yüksek olanların bir çocuklu evliler olacağını tahminidir.

- Onuncu faraziyemiz, çocuklu deneklerimizin çocuklarının yaş dağılımına göre harcamalarının dağılımının da değiştiği ve yiyecek, okul masrafı ve kültür masraflarının yaş büyüdükçe arttığı faraziyesi olmuştur.
- Onbirinci faraziyemiz, evli, bekar, çocuklu ve çocuksuz bütün deneklerimizin gelirlerine oranla en fazla harcama yaptıkları masraf kategorisi olarak puanladıkları masraf nevelerinin parasıyla, yiyecek, giyim ve kira masrafları olacağı faraziyesiydi.
- Onikinci faraziyemizde, deneklerimizin ödedikleri kiranın kendi aile gelirine oranı itibariyle en kalabalık kategorinin % 26-50 kategorisi olabileceği faraziyesi olmuştur.
- Onüçüncü faraziyemizde, elektrik süpürgesi ve firma kıyasla bulaşık makinesi ve diğer mutfak aletleri kullanımının (ve harcamalarının) çok daha az yaygın olduğunu ve kiraların yüksekliği yüzünden ancak buzdolabı, çamaşır makinesi ve süpürge gibi en zor veya zaruri işleri yapan makineler için harcama yapıldığı tahmininde bulduk.
- Ondördüncü faraziyemiz, kumar ve şans oyunları oynayanlar puanının son derece düşük olduğu ve oynamayanlarda tasarruf yapma imkanının fazla olduğu faraziyesi idi.
- Onbeşinci faraziyemizde, anne, baba ve/veya kardeşleriyle oturan ve tasarruf yapabilen deneklerimizin çalışanlarından farklı olarak ev kadını olanlarında tasarrufun tamamını bu yakınların bildikleri farz edilmiştir. Çalışanlarda ise gizli tasarruf puanlarının daha fazla olacağı tahmin edilmiştir.
- Onaltıncı faraziyemiz, eşleri (ve çocukları) ile birlikte yaşayıp tasarruf yapabilen deneklerimizin tasarruflarını eşlerinden kısmen sakladıkları faraziyesi olmuştur.
- Ev kadını olan veya çalışan tasarruf yapabilen çocuklu deneklerimizin tasarruflarını çocuklarından tamamen veya kısmen saklayanlara ait

oranın saklamayanlardan daha yüksek olacağına dair tahminimiz onyedinci faraziyemizi meydana getirmiştir.

- Onsekizinci faraziyemiz, tasarruflarım çocuklarından saklamayanların onlar için sırasıyla en fazla harcamayı giyecek ve ikinci derecede, harcamayı da eğitim masrafları için yapacakları faraziyesidir.
- Tasarruf yapan deneklerimizin tasarruflarım daha ziyade altın ve dövize yönlendirecekleri hususu ondokuzuncu faraziyemizdir.
- Yirminci faraziyemiz, tasarruflarım altına yatıran deneklerimizin aldıkları altın türünün büyük çoğunluğu itibariyle ziynet eşyası olduğu ve bunu alma sebeplerinin birinci olarak zaruret halinde bozdurma ve ikinci olarak da çocuklar için takı hazırlığı sebepleri olduğu faraziyesidir.

III. ÇALIŞAN DENEKLERİMİZE AİT BULGULAR

Çalışan kadınlardan, önceki izahlarımızda belirtildiği gibi seçilmiş olan 50 deneğimizin çeşitli özelliklerinin tasarruf eğilimine etkisini ve bu etkinin daha iyi anlaşılmasını sağlamak üzere örneklem kitlemizin özelliklerini belirten tablolarımız aşağıda gösterilmiştir. Her tablonun yorumu deneklerimizin ailevi ve sınıfla ilgili özelliklerine göre birbirinden farklıdır.

İlk olarak deneklerimizin tasarruf eğilimi ile yaş durumları arasındaki ilişki ele alınmıştır.

Tablo 1

ÇALIŞAN DENEĞİN YAŞI İLE TASARRUF EĞİLİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ							
Deneğin Yaşı	Tasarruf Eğilimi (%)					Toplam Denek Sayısı	%
	1-10	11-30	31-60	60-(+)	Yok		
0-20	1	-	-	-	-	1	2
21-30	5	6	-	-	3	14	28
31-40	11	7	-	-	3	21	42
41-50	2	5	1	-	4	12	24
51-(+)	-	1	1	-	-	2	4
Toplam	19	19	2	-	10	50	-
%	38	38	4	-	20	-	100

Tablo 1'de de görüldüğü gibi, 20 yaşından küçük deneklerimiz, örneklem hacminin % 2'sini ve 51-(+) yaşındakiler de % 4'ünü teşkil etmektedirler. Bundan ötürü yasa göre tabakalaşmanın tasarruf eğilimi üzerindeki etkisi, daha ziyade orta yaş kategorileri açısından belirgin olmuştur. Aslında, 20 yaştan daha küçük kadın nüfusumuz çok kalabalık ise de çalışabilecek yaşta olanlar azdır. Keza 50 yaşından daha büyük olan kadınlarımız da sayıca ve oran itibarıyla toplam nüfusumuzun ve çalışan kadınlar kategorisinin zaten oldukça küçük bir bölümünü meydana getirmektedirler.

Önce % 1-10 tasarruf eğilimi yapabilen deneklerimizin yaş kategorilerine göre bu tasarruf kategorisine girenlerinin sayısından ve çeşitli yaş sınıflarındaki toplam sayılarından bazı sonuçlar çıkarmaya çalışalım:

Yaş Kategorisi	% 1-10 Tasarruf Eğilimi Olan Denek Sayısı	Toplam Denek Sayısı	Tasarruf Eğilimi % 1-10 Olanların Oranı
0-20	1	1	% 100.00
21-30	5	14	% 35.72
31-40	11	21	% 52.38
41-50	2	12	% 16.67
51-(+)	-	2	-

Görüldüğü gibi % 1-10 tasarruf yapabilenlerin her yaş kategorisinde o kategorideki deneklerin toplam sayıya oranının en yüksek olduğu yaşlar 31-40 arasındaki yaşlardır. Daha gençlere doğru gidildikçe 21-30 yaş kategorisinde bu oran % 35.71'e düştüğü halde daha yaşlılarda daha da fazla düşerek % 16.67'ye inmektedir.

% 11-30 tasarruf eğilimi olanlarda ise bu rakamlar aşağıda görüldüğü gibidir:

Yaş Kategorisi	% 11-31 Tasarruf Eğilimi Olan Denek Sayısı	Toplam Denek Sayısı	Tasarruf Eğilimi % 11-31 Olanların Oranı
0-20	-	1	-
21-30	6	14	% 42.86
31-40	7	21	% 33.33
41-50	5	12	% 41.67
51-(+)	1	2	% 50.00

Böylece % 1-10 tasarruf eğiliminden % 11-30 kategorisine dikkatimizi çevirdiğimiz zaman bu oranda tasarruf yapabilenlerin toplam denek sayısına oranının en yükseğe çıktığı yaş kategorisinin 51-(+) kategorisi olduğu

görülmektedir. % 1-10 tasarruf eğilimi gösterenlerin ise en yüksek olduğu yaş kategorisinin 31-40 yaş kategorisi olduğunu az önce göstermiştik.

Yaş Kategorisi	% 31-60 Tasarruf Eğilimi Olan Denek Sayısı	Toplam Denek Sayısı	Tasarruf Eğilimi % 31-60 Olanların Oranı
0-20	-	1	-
21-30	-	14	-
31-40	-	21	-
41-50	1	12	% 8.33
51-(+)	1	2	% 50.00

Özel olarak çıkarılmış yukarıdaki tabloya göre de 0-40 yaşları arasında % 31-60 tasarruf eğilimi olan hiç bir denek yoktur. Tasarruf eğilimi % 31-60 olanların oranı % 41-50 yaş sınıfından itibaren başlamaktadır ve bu yaş kategorisinde % 8.33'den ibaret olan, bu oranda tasarruf yapabilen deneklerin sayısal oranı 51-(+) yaş kategorisinde % 50'ye çıkmaktadır.

Tasarruf eğilimi % 61 ve daha fazla olan hiç bir deneğimiz mevcut olmadığı için bu eğilimi gösterenlerle ilgili özel bir tablo çıkarmamız da mümkün olmamıştır.

Bütün bu bulgular, çalışan kadınların tasarruf eğiliminin daha ziyade % 1-10 ve % 11-30 oranlarında toplandığını ve % 31-60'a çıkıldığında bu oranda tasarruf yapabilenlere ait genç yaş kategorilerinde tasarruf yapanların yok olduğunu göstermektedir. Şu halde, kadınlarımızın çalışmaları, kendi kabiliyetlerini ortaya koyma zevkini tatmin etmekten değil, fakat daha ziyade ailenin fakirliğinden ileri gelmektedir. Bu fakirlik yıllarca çalışmış olma sonunda kısmen alt edilebildiği için 51- (+) yaş kategorisinde % 31-60 oranında tasarruf yapan deneklere de rastlanabilmektedir. Mamafî, bu kategorideki deneklerin tasarruf eğilimlerinin % 60 sınırından ziyade % 31 sınırına yakın olduğu tahmin edilebilir. Çünkü % 61 - (+) oranında tasarruf eğilimi olan hiç bir deneğimiz yoktur.

Çalışan deneklerimizden bekar olmayan, evli, ayrılmış veya dul durumunda ve çocuklu olanlarının yaşları ile çocuklarının yaşları arasındaki ilişki Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2

ÇALIŞAN, BEKAR OLMAYAN ÇOCUKLU DENEĞİN YAŞI İLE ÇOCUKLARININ YAŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ						
Denek'in Yaşı	Yaşlarına Göre Çocuk Sayısı				Toplam Puan	%
	0-6	7-12	13-18	19-(+)		
0-20	-	-	-	-	-	-
21-30	4	3	1	-	8	16.33
31-40	7	7	8	-	22	44.90
41-50	2	6	3	5	16	32.65
51-(+)	-	-	1	2	3	6.12
Toplam Puan	13	16	13	7	49	-
%	26.53	32.65	26.53	14.9	-	100

Çalışan, evli ve çocuklu denek sayımız 38'dir. Diğer deneklerimizin ise 3'ü çocuksuz evli ve 9'u da bekardır. Çocuklu denek sayısı 38 olduğu halde tablodaki çocuklara ait puan sayısının 49 oluşu çeşitli yaş kategorilerinde çocukları olan deneklerin 1'den fazla puan işaretlemiş olmalarından ileri gelmektedir.

Tablo 2'ye dikkat edersek küçük çocuklara sahiplik oranının en ziyade 31-40 ve 41-50 yaş gruplarındaki deneklerimizde toplandığını görürüz. 0-20 yaş kategorisindeki çalışan deneklerimizde hangi yaştan olursa olsun hiç çocukları yoktur. 51-(+) yaş kategorisindeki deneklerimizin ise 13 yaşından küçük çocuğa sahiplik durumu hiç yoktur. Bunların puanlarının 1/3'ü (% 33.33'ü) 13-18 ve 2/3'ü (% 66.67'si) de 19-(+) yaş kategorisindeki çocuklara sahiplik durumunu gösteren puanlardır.

Bu verileri Tablo 1'deki verilerle karşılaştırdığımızda Tablo 1'e göre 0-20 yaşında yalnızca 1 denegimiz mevcuttur ve o da sadece % 1-10 oranında tasarruf

yapabilmektedir. Çalışan kadın durumundaki deneklerimizin yaşları arttıkça bunların bir kısmı % 11-30 oranında da tasarruf yapabilmektedirler. % 31-60 oranında tasarruf yapabilen tek bir denek vardır ve o da 41-50 yaş kategorisindedir. Hangi yaş kategorisinde olursa olsun, çalışan deneklerimizden hiç biri % 61-(+) oranında tasarruf yapamamaktadır.

Şu halde, çalışan deneklerimizin tasarruf imkanlarını sadece masraf çağındaki çocuklara sahiplik durumu değil fakat daha ziyade aile gelirinin yükselişi ve (çeşitli faktörlerle) alçalışı etkilemektedir.

Buraya kadar gösterdiğimiz bulgular aile gelirinin önemini ortaya koymuştur. Fakat gelir ve tasarruf meyli ilişkisin! bozan diğer faktörlerin önemi Tablo 3'de ortaya konulmuştur.

Tablo 3

ÇALIŞAN DENEKLERİN GELİRİ, TASARRUF VE TASARRUF MEYLİ						
Tasarruf Durumu	Tasarruf Meyli	Deneğin Geliri			Toplam	%
		0 – 5.000.000	5.000.000- 10.000.000	10.000.001- (+)		
0-500.000	0-%30	1	2	-	3	6
	%31-(+)	-	-	-	-	-
500.001-1.000.000	0-%30	-	8	4	12	24
	%31-(+)	-	-	-	-	-
1.000.001- (+)	0-%30	-	-	2	2	4
	%31-(+)	-	-	5	12	24
Yok		4	3	5	12	24
Toplam		5	21	24	50	-
%		10	42	48	-	100

Tabloda da görüldüğü gibi çalışan deneklerimizin % 48'i, 10.000.000'dan fazla aylık geliri olan deneklerdir. Aylık geliri 0-5 milyon ara-sında olanlar, çalışan deneklerimizin sadece % 10'udur.

Fakat aylık geliri 10 milyondan fazla olan 24 deneğimizden 5'i yani % 20.83'ü hiç tasarruf yapamamaktadırlar. Yine bu 24 denekten 17'si yani % 70.83'ü % 30'dan daha az tasarruf yapabilmektedir. 0-5.000.000 ve 5.000.001-10.000.000 arasında aylık geliri olan çalışan deneklerimizin içinde ise % 30'dan daha fazla tasarruf yapabilen hiç kimse yoktur.

Bu durum kadının, tasarruf yapabilmek için değil, ailenin zaruri ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çalıştığının en açık kanıtı sayılabilir.

Çalışan deneğin doğum yeri itibariyle kökeni de tasarruf meyli üzerinde etkili olabilir. Bu etki Tablo 4'de gösterilmeye çalışılmıştır:

Tablo 4

ÇALIŞAN DENEĞİN DOĞUM YERİ İLE TASARRUF MEYLİ ARASINDAKİ İLİŞKİ							
Deneğin Doğum Yeri	Deneğin Tasarruf Meyli (%)					Toplam	%
	1-10	11-30	31-60	61-(+)	Yok		
Yaşadığı ilin merkezi	7	8	1	-	3	19	38
Yaşadığı ilin ilçesi	4	3	-	-	1	8	16
Yaşadığı ilin koyu	-	1	-	-	1	2	4
Çevre il merkezleri, ilçeler	2	1	-	-	-	3	6
Çevre illerin köyleri	1	1	-	-	-	2	4
Bölge dışı il merkezleri, ilçeler	2	4	1	-	2	9	18
Bölge dışı illerin köyleri	2	1	-	-	2	5	10
Diğer	1	-	-	-	1	2	4
Toplam	19	19	2	-	10	50	-
%	38	38	4	-	20	-	100

Tabloda da görüldüğü gibi, çalışan kadın durumundaki 50 deneğimiz içinde en kalabalık grup, % 38 oranı ile, çalıştığı ilin yani İstanbul ilinin merkezinde doğanlardır. Oran olarak 2. sırada bölge dışı il merkezlerinde doğanlar gelmektedir.

Merkezi, ilçeleri ve köyleri ile birlikte İstanbul ilinde doğan 29 kişinin içinde % 61-(+) tasarruf meyli olan hiç kimse yoktur. % 31-60 tasarruf meyli olan denek oranı % 3.45, % 11-30 tasarruf meyli olanların % 41,38 ve % 1-10 tasarruf yapabilenlerin oranı da % 37.93'tür. Tasarruf yapamayanların oranı ise % 17.24'tür.

Bölge dışı illerin merkezleri, ilçeleri ve köylerinde doğanların içinde de %61-(+) oranında tasarruf yapabilen hiç kimse yoktur. Bunların % 31-60 tasarruf meyline sahip olanların oranı % 7.14'tür. % 11-30 tasarruf yapabilenlerin sayısal oranı %35.71 ve % 1-10 tasarruf yapanların ise % 28.57'dir.

Şu halde gerek İstanbul ilinde gerek bölge dışı illerde doğan deneklerimizin içinde % 61-(+) tasarruf yapabilen hiç bir çalışan kadın yoktur. Her iki grupta da en yüksek sayısal denek oranı birincilerde % 41.38 ve ikincilerde % 35.71 ile % 11-30 tasarruf yapabilen deneklere ait orandır. Bu oranın İstanbul ilinde doğanlarda daha yüksek olması, onların daha erken yaşta iş bulabilme, iş değiştirebilme, yerleşmişliğin verdiği mesken ve diğer avantajlara sahip olma faktörlerinin etkisini yansıtır olabilir.

Çalışan deneklerimizin öğrenim düzeyleri ile tasarruf meylili arasındaki ilişki de Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5

ÇALIŞAN DENEĞİN ÖĞRENİM DÜZEYİ VE TASARRUF MEYLİ							
Deneğin Öğrenim Düzeyi	Gelirinin % Kaçını Tasarruf Ediyor					Toplam	%
	1-10	11-30	31-60	61-(+)	Yok		
Okur Yazar	1	-	-	-	-	1	2
İlkokul Mezunu	1	1	-	-	3	5	10
Ortaokul Mezunu	1	1		-		2	4
Devlet Lisesi M.	5	4		-	5	14	28
Meslek Lisesi M.	4	-	-	-	1	5	10
Anadolu Lisesi, Kolej, Özel Lise M.	1	5	1	-	1	8	16
Üniversite M.	6	8	1	-	-	15	30
Diğer	-	-		-	-	-	-
Toplam	19	19	2	-	10	50	-
%	38	38	4	-	20	-	100

Çalışan deneklerimizin % 1-10 tasarruf yapabilenleri içinde en kalabalık kitle % 31.58 oranı ile üniversite mezunlarıdır. Bunu % 26.32 oranı ile devlet lisesi mezunları ve % 21.05 oranı ile de Meslek Lisesi mezunları izlemektedir.

% 11-30 tasarruf yapabilenler arasında da % 42.11 oranı ile başta üniversite mezunları gelmektedir. Bunu % 26.32 oranı ile Anadolu Lisesi, Kolej ve Özel Lise mezunları izlemektedir. % 21.05 oranı ile üçüncü sırayı da devlet li-sesi mezunları almaktadır.

% 31-60 oranında tasarruf yapabilenler sadece üniversite ve Anadolu Lisesi, kolej ve özel lise mezunlarıdır. Bunların oranları aynı olup % 50'dir.

Bu sonuçlar çalışan kadınların zenaate dayalı meslekleri ve işçiliği tercih etmediklerini göstermektedir. Bundan ötürü büro işlerinde çalışan deneklerin ve yüksek tahsili gerektiren (eczacılık, doktorluk gibi) çalışan deneklerimizin % 1-10 ve % 11-30 oranında tasarruf yapabilenleri içinde en önemli kategori yüksek tahsillilerdir.

Çalışan deneklerimizin tasarruf meyilleri ile medeni durumları arasındaki ilişki de Tablo 6'da görülmektedir.

Tablo 6, gerek % 1-10 ve % 11-30 tasarruf eğilimi yapabilenlerde hem de hiç tasarruf yapamayanlar kategorisinde en yüksek denek sayısı oranı evlilere ait olduğunu belli etmektedir.

Evlilerin oranı % 1-10 tasarruf yapanlar kategorisinde % 78.95, % 11-30 tasarruf meylili olanlarda % 46.26 ve tasarrufu olmayanlarda ise % 90'dır. Evliler kategorisinin kendi içinde ise, en kalabalık sınıf % 1-10 tasarruf yapanlar olup bunların oranı % 45.55'dir.

% 11-30 tasarrufu olanların içinde evlilerden sonra boşanmışların ikinci derecede büyük oran göstermesi "çalışma"nın boşanma konusunda bir güvence teşkil ettiğini düşündürülebilir.

Tablo 6

ÇALIŞAN DENEĞİN MEDENİ DURUMU İLE TASARRUF MEYLİ ARASINDAKİ İLİŞKİ							
Deneğin Medeni Durumu	Tasarruf Meyli (%)					Toplam	%
	1-10	11-30	31-60	61-(+)	Yok		
Evli	15	8	1	-	9	33	66
Bekar	4	4	-	-	-	8	16
Eşi ölmüş	-	1	1	-	-	2	4
Boşanmış	-	5	-	-	-	5	10
Eşinden yaşıyor	-	1	-	-	1	2	4
Diğer	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	19	19	2	-	10	50	-
%	38	38	4	-	20	-	100

Çalışan deneğin aile tipi ile tasarruf yapabiliyor yapamadığı hususu arasındaki ilişki Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7

Çalışan Deneğin Aile Tipi Ve Tasarruf Yapıp Yapmadığı

ÇALIŞAN DENEĞİN AİLE TİPİ VE TASARRUF YAPIP YAPMADIĞI				
Deneğin Aile Tipi	Tasarruf Yapabiliyor mu?		Toplam	%
	Evet	Hayır		
Tek Başına	1	1	2	4
Eşi ile	4	-	4	8
Eşi ve çocukları ile	15	5	20	40
Eş, çocuklar ve büyük ebeveyn ile	5	2	7	14
Çocukları ile	3	-	3	6
Kendi annesi, babası ve çocukları ile	3	-	3	6
Anne, baba veya anne, baba ve kardeşlerle	7	1	8	16
Diğer	2	1	3	6
Toplam	40	10	50	-
%	80	20	-	100

Tablo 7 çalışan deneklerimizin en kalabalık aile tipi kategorisinin eşi ve çocukları ile oturan çocuklu çekirdek aile tipi olduğunu göstermektedir. Bu tipe giren ailelere sahip 20 deneğimizin 15'i yani %75'i tasarruf yapabilmektedirler. İkinci derecede kalabalık kategori, anne, baba veya hem anne, baba hem de kardeşlerle birlikte oturan ve (herhalde bekar olan) deneklerdir. Bunların tasarruf yapabilenlerinin oranı ise %87.50'dir. Bu durum, bekar deneklerimizin ev geçindirme hususunda anne ve babalarına veya aynı zamanda kardeşlerine sırtlarını dayadıklarını göstermektedir.

Tablo 8, aile büyüklüğü ile tasarruf eğilimi arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Tablo 8

ÇALIŞAN DENEĞİN AİLE BÜYÜKLÜĞÜ İLE TASARRUF EĞİLİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ							
Deneğin Aile Büyüklüğü	Tasarruf Meyli (%)					Toplam	%
	1-10	11-30	31-60	61-(+)	Yok		
Tek Basına	2	-		-	1	3	6
Eşi ile	2	1	1	-		4	8
Eşi ve Çocukları ile	8	6		-	5	19	38
Esi, Çocukları ve Büyük Ebeveyn ile	4	1		-	2	7	14
Çocukları ile	-	2	1	-	-	3	6
Kendi annesi, babası ve çocukları ile	-	3	-	-	-	3	6
Anne, baba ile veya anne, baba ve kardeşler ile	2	5	-	-	1	8	16
Diğer	1	1	-	-	1	3	6
Toplam	19	19	2	-	10	50	-
%	38	38	4	-	20	-	100

Tablo 8, çalışan deneklerimiz arasında % 61-(+) tasarruf gücüne sahip hiç kimse olmadığını göstermektedir. Tasarruf eğilim % 31-60 olan iki deneğimizin ise biri eşi ile oturan çocuksuz evli ve diğeri de çocukları ile oturan bir denektir.

Bu iki istisna dışında gerek % 1-10, gerek % 11-30 tasarruf yapabilen kategorilerde en yaygın aile tipi eşi ve çocukları ile oturan çekirdek aileye mensup deneklerimize aittir.

Çocuk sayısı ile tasarruf eğilimi ilişkisi Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9

ÇALIŞAN ÇOCUKLU DENEĞİN ÇOCUK SAYISI İLE TASARRUF EĞİLİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ							
Deneğin Çocuk Sayısı	Tasarruf Eğilimi (%)					Toplam	%
	1-10	11 -30	31-60	61-(+)	Yok		
1 çocuklu	3	8	-	-	1	12	31.58
2 çocuklu	9	5	1	-	6	21	55.26
3 - (+)	1	1	1	-	2	5	13.16
Toplam	13	14	2	-	9	38	-
%	34.21	36.84	5.26	-	23.69	-	100

Tabloda da görüldüğü gibi çalışan deneklerimizde % 61-(+) tasarruf eğilimi olan hiç kimse yoktur. Bu durum çalışmanın aile bütçesi darlığından kaynaklandığını gösterebilir. Tasarruf yapamayanların en fazla orana sahip olduğu grup % 40 oranı ile 3 ve daha fazla çocuklu olanlar grubudur. Tasarruf yapamayanların oranı, iki çocuklularda % 28.57 ve bir çocuklularda ise % 8.33'dür.

% 1-10 tasarruf eğilimine sahip olanlar kategorisinde en yaygın çocuklu aile tipi % 69.23 oranı ile iki çocuklulardır. % 11-30 tasarruf eğilimi gösterenlerin en kalabalık çocuklu aile tipi ise % 57,14 oranı ile bir çocuklu ailelerdir.

Çocukların yaş dağılımına göre harcama puanlarının çeşitli harcama ne'ilerine dağılımı açısından çalışan deneklerimizin durumu Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10

ÇALIŞAN ÇOCUKLU DENEĞİN ÇOCUKLARININ YAŞ DAĞILIMI İLE EN YÜKSEK HARCAMA NEVİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Ailede En Yüksek Harcama Nev'i	Çocukların Yaş Dağılımına Göre Harcama Puanları				Toplam Puan	%
	0-6	7-12	13-18	19-(+)		
Yiyecek	14	17	12	8	51	33.33
Yakacak, elektrik, su	6	4	5	2	17	11.11
Giyim	6	5	4	5	20	13.07
Kira	10	13	8	3	34	22.2
Çocukların okul masrafı	4	10	7	5	26	17
İçki, sigara, keyif verici madd.	1	1	-	-	2	1.31
Kumar	-	-	-	-	-	
Kültürel masraflar	1	1	-	1	3	1.96
Diğer	-	-	-	-	-	
Toplam Puan	42	51	36	24	153	
%	27.45	33.33	23.53	15.69	-	100

Genel olarak çalışan kadınlarımızın en çok puan verdikleri harcama nev'i % 33.33 oranı ile yiyecek masraflarıdır, ikinci sırada yer alan masraf nev'i ise % 22.22 puan oranı ile kiradır, bu durum çalışan kadınların çalışmalarında kiraların aile bütçesini sarsacak ağırlıkta olmasının etken olduğunu düşündürebilir. Çalışan deneklerimiz açısından üçüncü derecede önemli masraf nev'i ise % 17 oranı ile çocukların okul masraflarıdır. Bu üçüncü masraf nevine puan veren deneklerimizin verdikleri toplam 26 puanın 22'si yani % 84.62'si 7 yaşından büyük çocukların varlığını gösteren puanlardır.

Çocuklu olsun olmasın bütün çalışan deneklerimizin harcamalarının dağılımı ise Tablo 11'de görüldüğü gibidir:

Tablo 11

ÇALIŞAN DENEĞİN AYLIK AİLE HARCAMALARININ AİLE GELİRİNE ORANI' İTİBARIYLA EN YÜKSEK ÜÇ HARCAMA NEVİNİ İŞARETLEYEN DENEK SAYISINA ORANI		
En Yüksek Harcama Nev'i	En Yüksek Üç Harcama Nev'ini İşaretleyen Denek Sayısı	En Yüksek Üç Harcama Nev'ini İşaretleyenlerin Toplam Denek Sayısına Oranı (%)
Yiyecek	48	96.00
Yakacak, elektrik, su	14	26.08
Giyim	29	58.00
Kira	28	56.00
Çocukların okul masrafı	17	34.00
Keyif verici maddeler	3	6.00
Kumar	-	
Kültürel masraflar	8	16
Diğer	-	-
Toplam	147	-

Önem sırasını dikkate almaksızın en önemli üç harcama nev'ini işaretlemelerini istediğimiz çalışan 50 deneğimizin 48'i yani % 96'sı yiyecek masrafım en önemli üç masraf nev'i arasında gördüklerim ifade etmişlerdir. Böylece en fazla puan toplayan masraf nev'i yiyecek masrafıdır. Çalışan deneklerden % 58'inin işaretlemesi ile ikinci derecede puan toplayan masraf nev'inin giyim olması, onların sosyal hayatın daha fazla içinde olmalarından ve giyimlerine itina göstermek zorunda bulunmalarından ötürüdür. Kira ise puanları % 56 oranında olan 3. derecede önemli masraf nev'idir.

Kira masrafının aile bütçesine oranına göre dağılımı ise Tablo 12'de gösterilmiştir.

Tablo 12

ÇALIŞAN VE KİRADA OTURAN DENEKLERİN KİRA MASRAFININ AİLE BÜTÇESİNE ORANI		
Kira Masrafının Aile Bütçesindeki Oranı (%)	Denek Sayısı	%
1-25	12	24
26-50	17	34
51-75	-	-
76-(+)	-	-
Kirada Değil	21	42
Toplam	50	100

Tablo 12'den anlaşıldığına göre 50 denegimizden 29'u yani % 58'i kirada oturmaktadırlar. Bu 29 denegin 12'sinin (% 41.38) kiralari aile bütçesinin % 1-25'ini kapsamaktadır Söz konusu 29 denekten 17'si veya % 58.62'sinin ise aile bütçelerinin % 26-50'si kiraya gitmektedir. Bu durum dahi kiranın, deneklerimizin çalışma hayatına atılmalarında önemli bir etken olduğunu düşündürebilir.

Kiranın aile bütçesindeki ağırlığı ile ailenin ev eşyaları alabilme gücü arasındaki ilişki, Tablo 13'de görülmektedir:

Tablo 13

ÇALIŞAN DENEĞİN EVİNDEKİ EŞYALAR VE KİRA MASRAFI ORANI							
Ev Eşyalarına Ait Puanlar	Bu Puanları İşaretleyenlerde Kira Masrafının Aile Bütçesine Oranı (%)					Puan	%
	1-25	26-50	51-75	76-(+)	Kirada Değil		
TV	14	16	-	-	20	50	18.25
Buzdolabı	14	16	-	-	20	50	18.25
Fırın	14	16	-	-	19	49	17.88
Elektrik Süpürgesi	14	14	-	-	19	47	17.15
Çamaşır Makinası	14	16	-	-	20	50	18.25
Diğer	7	7	-	-	14	28	10.22
Toplam Puan	77	85	-	-	112	274	-
%	28.10	31.02	-	-	40.88	-	100

Kira masrafının aile bütçesinin 76-(+)'sını ve hatta % 51-75'ini meydana getiren denekler hiç yoktur, bundan ötürü toplam 274 puanın dağılımı kira

masrafının aile bütçesinde % 1-25 ve % 26-50 oranında yer aldığı deneklere ve kirada oturmayanlara ait puanlardır.

50 deneğimizin hepsi de televizyona, buzdolabına ve çamaşır makinasına sahiptirler. Deneklerin kirada olup olmamaları ve kirada iseler kiranın aile bütçesinin ne kadarım kapsaması gibi hususlar bu üç ev aletine sahiplik durumu üzerinde etkili değildir. En az puan alan şık diğer şikkı olup, bunun içinde bulaşık makinası da vardır.

Kumar ve tasarruf ilişkisi Tablo 14'de gösterilmiştir.

Tablo 14

ÇALIŞAN KADINA AİT AİLEDE KUMAR VE TASARRUF İLİŞKİSİ				
Kumarın Cinsi	Tasarruf Yapılıyor mu?		Toplam Puan	%
	Evet	Hayır		
Kağıt oyunları	2	2	4	7.02
Taş oyunları	1	2	3	5.26
At yarışları	2	1	3	5.26
Piyango tipi	18	5	23	40.35
Diğer	-	-	-	-
Kumar yok	21	3	24	42.11
Toplam puan	44	13	57	
%	77.19	22.81		100.00

Çalışan 50 deneğimizden Tablo 1'de sadece 10 ailede kumar oynanmadığını bildirmişlerdi. Halbuki kumarın cinsine ait sorumuza verilen cevaplarda tasarruf yapılamayan ailelerdeki deneklerden 3'ü "ailede kumar yok" cevabını vermişlerdir. Bu durum kumarla ilgili sorumuza verilen cevapların pek de sağlıklı cevaplar olmadığını göstermektedir. Piyango ise en yaygın kumar olarak göze çarpmaktadır.

Çalışan kadınlara ait örneklemimizde (Tablo 7'de de görüldüğü gibi) anne, baba ve kardeşleri ile yaşayan denek sayısı 8 olarak gözükmektedir. Annesi, babası ve çocukları ile yaşayan 3 ve sadece çocukları ile oturan 3 deneğimiz vardır. Bu deneklerimizin anne, baba ve/veya kardeşlerinin deneğin tasarrufunu

bilip bilmedikleri durumu ile, bunların tasarruf elde ediş tarzları arasındaki ilişki Tablo 15'de gösterilmiştir.

Tablo 15

TASARRUF YAPAN ÇALIŞAN DENEĞİN TASARRUFUNU ELDE EDİP TARZI İLE ANNE, BABA VE KARDEŞLERİN BU TASARRUFU BİLİP BİLMEYİKLERİ					
Tasarrufu Elde Ediş Tarzı	Anne, Baba ve Kardeşlerin Tasarrufu Bilip Bilmedikleri			Toplam Puan	%
	Evet	Hayır	Kismen		
Gelirinden arttırarak	11	1	2		66.66
Para günü, altın günü yaparak	3	1	2	6	28.58
Diğer		1	-	1	4.76
Toplam Puan	14	3	4	21	
%	66.66	14.29	19.05	-	100.00

Söz konusu deneklerimizin bazıları hem altın günü yapıp hem de gelirlerinden tasarruf yaptıkları için toplam puan sayısı 14'den fazla olmuştur. Deneklerimizin çoğunluğunun anne, baba ve kardeşleri tasarruf yaptıklarını bilmektedirler. Kismen bilenlerin bulunduğu ailelerde denek, tasarrufunu kısmen saklamaktadır. Bu saklayış, yakınların kendisinden fazla talepte bulunmalarını engelleme gayesinden kaynaklanıyor olabilir.

Boşanmışlar hariç olmak üzere çalışan evli deneklerimizin tasarruf yapanlarının bu tasarrufu elde ediş tarzı ile eşin tasarruftan haberli olup olmadığı hususu Tablo 16'da görülmektedir.

Tablo 16

ÇALIŞAN EVLİ DENEĞİN TASARRUFU ELDE EDİŞ TARZI VE EŞİNİN BU TASARRUFU BİLİP BİLMEYİĞİ					
Tasarrufu Elde Ediş Tarzı	Eşin Bu Tasarrufu Bilip Bilmediği			Toplam Puan	%
	Evet	Hayır	Kismen		
Gelirinden arttırarak	13	-	9	22	70.97
Para günü, altın günü yaparak	3	-	6	9	29.03
Diğer	-	-	-		-
Toplam Puan	16	-	15	31	-
%	51.61	-	48.39	-	100

Tablo 16'nın gösterdiği gerçek, çalışan evli deneklerimizin, yarıya yakın kısmının yaptıkları tasarrufu eşlerinden kısmen saklamalarıdır. Bu durum birikmiş paranın kullanımımız hususunda eşin bazı isteklerini engelleme gayesinden ileri geliyor olabilir.

Anketlerimizi doldururken gördüğümüz önemli bir husus çalışan deneklerimizin altın gününü iş yerinde yapmalarıdır. Ev kadını denekler altın gününü kendi evlerinde yaparken, bunu aynı zamanda bir kabul günü olarak yapmaktadırlar. Böylece onlar misafirlerine bazı şeyler ikram etmekte ve onların getirdikleri altını almaktadırlar.

Gerçi bu davranış pek mantıklı değildir. Çünkü altın günü sıra ile herkese gelmekte ve bu adete uyanların her biri, her toplantıda bir miktar para vererek altının alımına iştirak etmektedir. O parayı bankaya yatırarak bankada bekletip faizini almak daha akıllıca bir iş olsa gerektir.

Çalışanların iş yerinde altın günü yapmaları ise büsbütün mantıksız sayılabilir. Çünkü onların ikramlı kabul günü niteliğinin taşımayan bir altın günü uygulamaları vardır. Yapılan iş sadece, çalışma yerinde para toplayarak önceden aldıkları altını belli bir günde belli bir arkadaşlarına vermeleridir. Bu uygulama ferdin kendi kendine altın alarak saklamasından daha da zararlıdır. Çünkü bu durumda sadece alınan altın piyasadan çekilen bir değer olmamakta, onu almak için harcanan para da milli ekonomi açısından uzun bir süre atıl hale gelmektedir.

Tasarruf yapan, çocuklu durumdaki çalışan deneklerimizin tasarruflarına ait çocukların bilgi durumu ile onların bu tasarruftan annelerince kendilerine harcama yapılması istekleri arasında da bir ilişki vardır.

Tablo 17

TASARRUF YAPAN, ÇOCUKLU ÇALIŞAN DENEĞİN TASARRUFUNU ÇOCUKLARIN BİLİP BİLMEDİĞİ VE TASARRUFUN ÇOCUKLAR İÇİN KULLANILIP KULLANILMADIĞI					
Tasarruftan Çocuklar İçin Harcama Yapıyor mu?	Tasarruftan Çocukların Haberi Var mı?			Toplam Puan	%
	Evet	Hayır	Kısmen		
Evet	4	7	5	16	57.14
Hayır	5	5	2	12	42.86
Toplam	9	12	7	28	-
%	32.14	42.86	25	-	100.00

Çocuklu deneklerimizin tasarruf yapabilenlerinin Tablo 17 ile ilgili bütün sorularımıza verdikleri cevaplara göre, tasarruf yaptığı çocukları tarafından bilinen ve kısmen bilinen denek sayısı 16 ve oranı % 57.14'dür. Bunlardan 9'u veya % 56.25'i çocuklarına bu tasarruftan harcama yapmaktadırlar. Tasarruflarım çocuklarından gizli tutan denek sayısı ise 12'dir ve bunların sadece 5'i veya % 41.67'si çocukları için harcama yapmayan deneklerdir.

Çocukları için kendi tasarruflarından harcama yapan ve sayıları 9 olan çalışan deneklerimizin çeşitli harcama nevelerine verdikleri puanların dağılımı Tablo 18'de gösterilmiştir.

Tablo 18

ÇALIŞAN DENEKLERİN TASARRUFLARINDAN ÇOCUKLARI İÇİN HARCAMA YAPANLARIN HARCAMALARININ DAĞILIMI		
Harcamanın Nev'i	Puan	%
Giyecek masrafları	6	31.58
Eğitim masrafları	10	52.63
Harçlık	1	5.26
Çeyiz hazırlama	2	10.53
Toplam Puan	19	100

Çalışan kadınlar, çocukları için yaptıkları harcamaların % 52.63 oranı ile en büyük bölümünü eğitim masraflarına ayırmaktadırlar. Bunu % 31.58 oranı ile giyecek ve çeyiz masrafları izlemektedir. Harçlık masrafı % 5.26 oranı ile sonda gelmektedir.

Halbuki sonraki tablolarımızdan Tablo 38'de ev kadını durumundaki deneklerin çocukları için en fazla masraf yaptıkları harcama nev'inin % 38.89 ile harçlık olduğunu, bunu % 33.33 oranı ile giyecek masraflarının izlediğini ve eğitim masraflarının % 22.22 oranı ile ancak üçüncü sırada geldiğini göreceğiz.

Bu durum, çalışan deneklerimizin ev kadını deneklerimize kıyasla eğitime daha fazla önem verdiklerin! ve aşırı harçlık vermenin çocuğu kötü harcamalara yönlendirme ihtimalin! daha iyi bir şekilde dikkate aldıklarım gösterir.

Tablo 19 deneklerimizin tasarruflarım değerlendirme konusundaki eğilimlerini göstermektedir.

Tablo 19

ÇALIŞAN DENEĞİN TASARRUFUNU DEĞERLENDİRME TARZI VE BU TARZINI DEĞİŞTİRMEK İSTEYİP İSTEMEDİĞİ				
Tasarrufu Değerlendirme Tarzı	Bu Tarzı Değiştirmek İstiyor mu?		Toplam Puan	%
	Evet	Hayır		
Bankada hesap açma	3	16	19	29.69
Lüks tüketim	1	4	5	7.81
Altın	3	8	11	17.91
Döviz	3	21	24	37.50
Ev kooperatifi	-	5	5	7.81
Diğer	-	-	-	-
Toplam puan	10	54	64	-
%	15.62	84.38	-	100

Çalışan deneklerimizin tasarruflarım en çok tercih ettikleri değerlendirme tarzı % 37.50 oranı ile döviz'dir. Dövize puan verenlerin % 87.50'si bundan vazgeçmek niyetinde olmayanlardır. % 29.69 puan oranı ile bunu banka hesabı izlemektedir. Banka hesabım tercih edenlerin de % 84.21'i bunda ısrarlı olanlardır. Üçüncü sırada ise % 17.19 puan oranı ile altın'a verilen puanlar gelmektedir. Altını tercih edenlerin de % 72.72'si bundan vazgeçmek niyetinde olmayanlardır. Altının vazgeçme açısından da zayıf bir tercih olduğu görülmektedir.

Çalışan deneklerimizin altın alış sebepleri Tablo 20'de gösterilmiştir.

Tablo 20

ÇALIŞAN DENEKLERDEN ALTIN ALANLARININ ALIŞ SEBEPLERİ VE NE TÜR ALTIN ALDIKLARI					
Altın Alma Sebepleri	Alınan Altının Türü			Toplam Puan	%
	Ziynet Eşyası	Cumhuriyet Altını	Reşat Altını		
Enflasyon	2	1	-	3	15
Zaruret halinde bozdurma	5	5	1	11	55
Çocuklar için takı hazırlığı	2	2	2	6	30
Diğer	-	-	-	-	-
Toplam Puan	9	8	3	20	-
%	45	40	15	-	100

Bundan önceki 19 no.lu tabloda kendi tasarruflarım altınla değerlendirdiğini bildiren 11 deneğimiz vardır. Fakat 20 no.lu tabloda hediye olarak da altını tercih edenlerle birlikte toplam 20 deneğimiz altın aldıklarına dair puanlama yapmışlardır.

Bunlardan, altını ziynet eşyası olarak tercih edenlerin oranı % 45'dir. % 40'ı Cumhuriyet altını ve % 15'i de Reşat altını almayı tercih etmektedirler. Tercih sebeplerinden en önemlisi % 55 oranı ile "zaruret halinde bozdurma" isteğidir. Bunu % 30 oranı ile "çocuklar evleniyorken gerekli takı hazırlığı" sebebi izlemektedir. Deneklerimiz "enflasyon"u ancak üçüncü bir alış sebebi olarak % 15 oranı ile işaretlemişlerdir. Halbuki, zaruret halinde bozdurmak ve takıları çocukların evlenme çağından önce hazırlamak hususunda duyulan istekler de enflasyonun etkisini yansıtmaktadır. Ancak enflasyon, başta hayati ihtiyaç mallarının satın alınmasında doğuracağı güçlüğü yenebilmek için de, altın alım sebebi olarak rol oynamaktadır.

IV. EV KADINI DENEKLERİMİZE AİT BULGULAR

Ev kadını deneklerimizin geliri, aile reisinden elde ettikleri müştak gelirdir. Denek bu gelirin bir kısmını harcıyıp, bir kısmını da tasarruf edebilme durumundadır. İstanbul'un zengin, orta halli ve fakir semtlerinden seçilen deneklerin tabakalaşma piramidi içindeki durumları, müştak gelirlerinin düzeyi de tablolarımızda belirginleşmiştir.

Şimdi, deneğin yaşı ile tasarruf eğilimi arasındaki ilişkiyi bir tablo ile göstermeye çalışalım. Şüphesiz, tasarruf eğilimini etkileyen başka faktörler de vardır ve bunlardan en önemlisi deneğin mensup olduğu ailenin tabakalaşma piramidindeki yeridir. Ancak, çeşitli yaş kategorilerindeki ev kadını deneklerin her sosyal tabakada olduğu gibi araştırmamızda da çok gençler ve çok ihtiyarlar kategorisinde az temsil edilip orta yaş derecelenmesi gösterenleri daha fazla temsil edildikleri için Tablo 21 yaş ve tasarruf eğilimi ilişkisini! 21-50 yaş kategorileri açısından ortaya koyabilmiştir.

Tablo 21

EV KADINI DENEĞİN YAŞI İLE TASARRUF EĞİLİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ							
Deneğin Yaşı	Tasarruf Eğilimi (%)					Toplam Denek Sayısı	%
	1-10	11-30	31-60	61-(+)	Yok		
0-20	4	-	1	-	1	6	12
21-30	4	2	-	1	3	10	20
31-40	2	3	4	1	3	13	26
41-50	3	3	4	1	4	15	30
51-(+)	-	4	2	-	-	6	12
Toplam	13	12	11	3	11	50	-
%	26	24	22	6	22	-	100

Şimdi, çeşitli yaş kategorisindeki deneklerimizin % 1-10 tasarruf gücü olanlarının kendi kategorilerindeki oranım belirgin bir şekilde göstereyim.

Yaş Kategorisi	% 1-10 Tasarruf Eğilimi Olan Denek Sayısı	Toplam Denek Sayısı	Tasarruf Eğilimi % 1-10 Olanların Oranı
0-20	4	6	66.67
21-30	4	10	40.00
31-40	2	13	15.38
41-50	3	15	20.00
51-(+)	Yok	6	-

% 1-10 tasarruf eğilimi düzeyine ait bu özel tablonun belli ettiği durum bu tasarruf eğilimi kategorisinde deneklerin yaşı arttıkça % 1-10 tasarruf eğiliminin düşmesidir.

% 11-30 tasarruf eğilimini gösteren deneklerimizin yaş durumuna göre gösterdiği değişiklik ise yaş ilerledikçe bu oranda tasarruf yapabilenlerin 51-(+) yaşları itibaren arttığını gösteren bir değişikliktir.

Yaş Kategorisi	% 11-30 Tasarruf Eğilimi Olan Denek Sayısı	Toplam Denek Sayısı	Tasarruf Eğilimi % 11-30 Olanların Oranı
0-20	-	6	-
21-30	2	10	20.00
31-40	3	13	23.08
41-50	3	15	20.00
51-(+)	4	6	66.67

% 31-60 tasarruf eğilimi, yaş kategorilerine göre hafif bir artış göstermektedir.

Yaş Kategorisi	% 31-60 Tasarruf Eğilimi Olan Denek Sayısı	Toplam Denek Sayısı	Tasarruf Eğilimi % 31- 60 Olanların Oranı
0-20	1	6	16.67
21-30	-	10	-
31-40	4	13	30.77
41-50	4	15	26.67
51 - (+)	2	6	33.33

% 61 - (+) tasarruf eğilimi ise aşağıda da görüldüğü gibi 0-20 yaş grubunda ve 51-(+) yaş grubunda hiç yoktur. Bunun sebebi aile reisi kıdemsiz veya emekli olmuş yaşlılardan oluşan ailelerde tasarrufa bu derecede yüksek bir eğilim gösterilemeyişi olsa gerektir. Diğer yaş kategorilerinde % 61-(+) tasarruf eğilimi varsa da çok az denek bu eğilime maruzdur.

Yaş Kategorisi	% 61- (+) Tasarruf Eğilimi Olan Denek Sayısı	Toplam Denek Sayısı	Tasarruf Eğilimi % 61- (+) Olanların Oranı
0-20	-	6	-
21-30	1	10	10.00
31-40	1	13	7.69
41-50	1	15	6.67
51 - (+)	-	6	-

Çalışmayan evli ve çocuklu deneklerimizin kendi yaşları ile çocuklarının yaşı arasındaki ilişki, örneklemimizde yer alan deneklerde çocukların yaşlarına göre artan masraflarının tasarruf eğilimine temel teşkil eden bir faktör olabilmesi açısından önem taşıyabilir. Tablo 22 bu konuda bir fikir vermek üzere aşağıya alınmıştır. Herhangi bir denek aynı yaş kategorisinde 1'den fazla çocuğa sahip olabildiği için tablodaki toplam çocuk sayısı 50 olmakla beraber bu sayı, evli ve çocuklu 38 denekimizin puanlarını yansıtmaktadır. Çünkü 50 denekimizin 6'sı bekar ve 6'sı da çocuksuz evlidir.

Tablo 22

EV KADINI, BEKAR OLMAYAN ÇOCUKLU DENEĞİN YAŞI İLE ÇOCUKLARININ YAŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ						
Deneğin Yaşı	Yaşlarına Göre Çocuk Sayısı				Toplam Puan	%
	0-6	7-12	13-18	19-(+)		
0-20	1	-	-	-	1	2
21-30	7	2	-	-	9	18
31-40	5	6	5	1	17	34
41-50	2	2	5	8	17	34
51-(+)	-	-	1	5	6	12
Toplam Puan	5	10	11	14	50	
%	30	20	22	28	-	100

Tablo 22'nin ilk bakışta gösterdiği gerçek, genç yaş kategorilerinde 7'den yukarı yaşta çocuğa sahiplik durumu hiç olmadığı, 21-30, 31-40 yaş kategorilerinde ise fazla olduğudur. 51-(+) yaş kategorisinde en küçük çocuk yaşı 13 olup 0-6 ve 7-12 yaşlarında çocuklara sahip hiç bir deneğimiz yoktur.

Bu bulguların tasarruf meyli ile ilgisini! dikkate alırsak 0-20 denek yaşı kategorisinde 7 ve daha yukarı yaşta çocuğa sahip hiç bir deneğimiz yoktur. Bu yaş kategorisindeki deneklerimizin % 66.67'si ancak % 1-10 tasarruf meyl-line sahiptirler. Yani masraf çağındaki büyük çocuklara sahip olmayışları onların yüksek oranda tasarruf yapmalarına imkan vermiş değildir. 51-(+) yaş kategorisindeki deneklerimiz ise % 83.33 oranında 19-(+) yaş kategorisinde çocuğa sahiplik durumunu puanlamışlardır. Tasarrufa temel teşkil etmek üzere aile gelirin büyüklüğü de rol oynamaktadır. Genç yaşlarda aile reisinin kıdemsizliği ve ihtiyarlıkta çalışamayışı yahut emekliliği ve çalışan yetişkin çocukların evlenip aileden ayrılmış olmaları tasarruf meylini azaltıcı etki yapmaktadır.

Ev kadını deneklerimizin geliri (ki bu gelirin eşten intikal eden bir müştak gelir olduğunu belirtmiştik) miktarı ile tasarruf meyli arasındaki ilişki, Tablo 23'de gösterilmiştir.

Tablo 23

EV KADINI DENEKLERİN GELİRİ, TASARRUFU VE TASARRUF MEYLİ						
Tasarruf Durumu	Tasarruf Meyli	Deneğin Geliri			Toplam	%
		0-5.000.000	5.000.001-10.000.000	10.000.001-(+)		
0-5.000.000	0-% 30	4	-	-	4	⁸
	% 31 -(+)	-	-	-	-	-
5.000.001-10.000.000	0-% 30	5	4	1	10	20
	% 31-(+)	-	1	-	1	2
10.000.001-(+)	0-% 30	5	1	6	12	24
	% 31-(+)	4	5	4	13	26
Yok		6	1	3	10	20
Toplam		24	12	14	50	-
%		48	24	28	-	100

Gerçi tasarruf meyli, gelirin yüksekliğinden başka, diğer birçok faktörün de etkisine tabidir. Bu faktörler arasında lüks tüketim, ailenin kalabalıklığı gibi faktörlerin sayılması mümkündür. Zaten, bizim Tablo 23'ü düzenlemekle güttüğümüz gaye gelir düzeyi faktörünün belirgin etkisine rağmen diğer faktörlerin de etkili olabildiğini göstermektedir.

Nitekim Tablo 23'ü tetkik ettiğimiz zaman aile geliri arttıkça her gelir düzeyinde 0-% 30 tasarruf meyli olanların oranı o kategorideki % 31-(+) meylli olanlardan yüksek olduğu halde 5.000.001-10 milyon gelir kategorisinde birincilerin ikincilerden yüksek ve dört misli olduğunu görüyoruz. 5 milyon ve daha aşağı aylık gelire sahip deneklerimizde 0-% 30 tasarruf meyli gösterenlerin oranı % 100'dür ve % 31-(+) tasarruf meyli gösteren hiç kimse yoktur. Demek ki, bu deneklerimizden (yani aylık müştak geliri 5 milyon ve daha aşağı olan deneklerimizden, 5 milyona çok yakın bir müştak gelir elde edenler 500.000 li-raya kadar tasarruf yapabilmektedirler. Elde ettikleri müştak gelir 5 milyondan çok az olan ise tasarruf imkanları yoktur. 5.000.001-10.000.000 aylık müştak geliri olan ve 500.001-1 milyon arasında tasarruf yapan 5 kişinin de 4'ü yani % 80'i 0-% 30 tasarruf meyli gösterebilenlerdir. Aynı müştak gelir diliminde olup da 1.000.001 ve daha fazla

tasarruf yapan 6 kişinin ise ters bir durum gösterdikleri göze çarpmaktadır. Bu 6 kişiden 5'i yani % 83.33'ü % 31'den daha yüksek tasarruf meyli olanlardır.

Deneklerimizin doğum yeri olarak kökenleri ile tasarruf meyli arasında da bir ilişki olabilir. Tablo 24 bu ilişkiyi göstermek üzere düzenlenmiştir.

Tablo 24

EV KADINI DENEĞİN DOĞUM YERİ İLE TASARRUF MEYLİ ARASINDAKİ İLİŞKİ							
Deneğin Doğ. Yeri	Deneğin Tasarruf Meyli (%)					Toplam	%
	1-10	11-30	31-60	61-(+)	Yok		
Yaşadığı ilin merkezi	3	5	5	-	2	15	30
Yaşadığı ilin ilçesi	1	1	1	-	1	4	8
Yaşadığı ilin köyü	-	1	1	-	2	4	8
Çevre il merkezleri, ilçeler	3	2	1	-	2	8	16
Çevre illerin köyleri	1	1	-	1	1	4	8
Bölge dışı il merkezleri, ilçeler	3	1	2	2	1	9	18
Bölge dışı illerin köyleri	3	1	-	-	1	5	10
Diğer	-	-	1	-	-	1	2
Toplam	14	12	11	3	10	50	
%	28	24	22	6	20		100

Tablo 24'de de görüldüğü gibi, ev kadını olan 50 deneğimizden yaşadığı ilin (İstanbul denekleri üzerinde araştırma yapıldığına göre İstanbul'un) merkezinde, ilçesinde veya köyünde doğmuş olan ve halen İstanbul'da yaşayan deneklerin sayısı 23'tür.

Bu 23 denek içinde % 61-(+) tasarruf meyli olan hiç kimse yoktur. Fakat % 1-10, 11-30 ve 31-60 tasarruf meyli kategorilerinin hepsinde de İstanbul il merkezinde doğanların tasarruf yapabilenlerinin sayısı, İstanbul'un ilçe ve köylerinde doğanların sayısından birkaç misli fazladır.

Tabloda da görüldüğü gibi, İstanbul ilindeki tasarruf meyli % 1-10 olan 4 deneğimizden 3'ü (% 75) merkez doğumludur. Tasarruf meyli % 11-30 olan 7 kişiden de 5'i yani % 71.43'ü merkez doğumlu deneklerdir. % 31-60 tasarruf meyli kategorisinde de oran aynı olup % 71.43'tür. Çevre illerin merkezlerinde doğanlar da çevre il köylerinde doğanlara nazaran % 0-10 tasarruf kategorisinde 3 misli, % 11-30 kategorisinde iki misli fark göstermektedir.

Ancak, bölge dışı illerin merkezlerinde, ilçelerinde ve köylerinde doğanların, köy dışı ve köy kökenli olanları arasında % 1-10 ve 11-30 tasarruf meyli kategorilerinde hiç bir rakkamsal fark yoktur. Hatta tabloda ilçe merkezleri ile ilçeler ayrı gösterilseydi % 1-10 tasarruf kategorisinde köy kökenlilerin sayısının ve oranının daha yüksek olduğu görülebilirdi. Buna karşılık bölge dışı il merkezlerinde doğanların, % 61-(+) tasarruf kategorisine girebilme bakımından İstanbul ve çevre illerin merkezlerinde doğanlara nazaran başarılı oldukları görülmektedir. Bu durum İstanbul'a sonradan gelen bu şahısların lüks tüketime yönelme eğilimlerinin daha zayıf olmasından kaynaklanabilir. Daha düşük tasarruf meyli kademelerinde İstanbul kökenli olanların daha başarılı olmalarında ise İstanbul'da öteden beri yerleşmişliğin sağladığı avantajların etkili olduğu tahmin edilebilir.

Deneklerimizin öğrenim düzeylerinin tasarruf eğilimlerine etkisi de önemli bir konudur. Bu mesele Tablo 25'de incelenmiştir.

Tablo 25

EV KADINI DENEĞİN ÖĞRENİM DÜZEYİ VE TASARRUF MEYLİ							
Deneğin Öğrenim Düzeyi	Gelirinin % Kaçını Tasarruf Ediyor					Toplam	%
	1-10	11-30	31-60	61-(+)	Yok		
Okur Yazar	2	1	1	-	2	6	12
İlkokul Mezunu	1	4	1	1	1	8	16
Ortaokul Mezunu	3	2	3	1	2	11	22
Devlet Lisesi M.	2	1	2	-	4	9	18
Meslek Lisesi M.	2	2	-	-	1	5	10
Anadolu Lisesi, Kolej, Özel Lise M.	1	1	-	-	-	2	4
Üniversite M.	2	1	4	1	1	9	18
Diğer	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	13	12	11	3	11	50	-
%	26	24	22	6	22	-	100

Deneklerimizin 11'inin yani 50 kişilik örneklememizin % 22'sinin hiç tasarrufu yoktur. Hiç tasarrufu olmayan bu 11 deneğin 4'ü yani % 36.36'sı lise mezunlarıdır. Tasarruf yapmayanlar kitlesinde meslek lisesi mezunlarının oranı ise % 9.09'dan ibarettir.

Ev kadını deneklerimizden % 1-10 oranında tasarruf yapanlar kitlesinde en yüksek oran gösterenler % 23.08 oranı ile ortaokul mezunlarıdır. % 11-30 tasarruf yapanlar kitlesinde ise en yüksek oran arzeden kategori % 33.33 oranı ile ilkokul mezunlarıdır. Ortaokul ve ilkokul mezunu ev kadını deneklerimizin kendilerinden daha tahsilli deneklerden daha yüksek oranla her iki tasarruf eğilimi kategorisinde temsil edilmeleri, elbette onlara eğitimin verdiği bir ileriye görüşün neticesi değildir. Bu netice olsa olsa onların kendileri gibi az tahsilli fertlerle evli olmaları dolayısıyla eşlerinin ya ticaret erbabı veya sendikalı bir meslek kategorisi mensubu olmasından kaynaklanabilir. % 31-60 tasarruf eğilimi kategorisinde ise % 36.36 oranı ile en yüksek temsil düzeyine sahip olan denekler, yüksek tahsillilerdir. Bunlarda eğitim düzeyinin gösterişten men eden ileriye görüş psikolojisi etkili olmuş bulunabilir. % 61-(+) tasarruf eğilimi kategorisinde, ilkokul ve ortaokul ile üniversite mezunu deneklerimizin % 33.3 oranı ile aynı düzeyde olmaları dikkate değer bir husustur. Bu ayrılık muhtemelen yüksek tahsillilerin (kendileri gibi yüksek tahsilli fakat) serbest meslek erbabı kişilerle evli olmaları itibariyle orta ve ilkokul mezunları ile aynı refah düzeyinde olmaları hususunu yansıtabilir.

Tablo 26

EV KADINI DENEĞİN MEDENİ DURUMU İLE TASARRUF MEYLİ ARASINDAKİ İLİŞKİ							
Deneğin Medeni Durumu	Tasarruf Meyli (%)					Toplam	%
	1-10	11-30	31-60	61-(+)	Yok		
Evli	8	9	9	3	7	36	72
Bekar	6	-	-	-	-	6	12
Eşi ölmüş	-	2	-	-	2	4	8
Boşanmış	-	1	2	-	-	3	6
Eşinden Ayrı Yaşıyor	1	-	-	-	-	1	2
Diğer	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	15	12	1	3	9	50	-
%	30	24	22	6	18	-	100

Tablo 26'dan bütün tasarruf meyli kategorilerinde en yüksek tasarruf meylinin hangi medeni duruma sahip fertlerde olduğunu anlayabilmemiz için, önceki tablolarımızdan birini izah ederken belirtmiş olduğumuz bekar denek sayışım hatırlamamız gerekecektir. 50 deneğimizden 4'ü hiç evlenmemiş, 2'si eşi ölmüş (dul) bekarlardır. Deneklerimizin üçü boşanmış ve biri de henüz boşanmamış olmakla beraber esinden ayrı yaşayan deneklerdir. Evli deneklerimizin sayışı ise 36'dır.

Evli deneklerimiz, her, tasarruf meyli kategorisinde ve tasarruf yapamayanlarda temsil gücüne sahip deneklerdir. Evlilerin çeşitli tasarruf meyli kategorilerine dağılım oranları şöyledir: Evliler, % 1-10 tasarruf meyli kategorisinde % 22.22, % 11-30 tasarruf meyli grubunda % 25, keza 31-60 kategorisinde de % 61-(+) tasarruf meyli bölümünde % 8.33 ve tasarruf yapamayanlarda ise % 19.44 oranı ile temsil edilmektedirler.

Bu oranlar evlilerin tasarruf yapamayanlarının % 1-10 tasarruf meyli olanlardan bile daha az olduğunu göstermektedir. Gerçi evlilerde tasarruf yapamayanların oranı % 19.44 olarak eşi ölmüş deneklerin % 50'den ibaret oranından daha düşüktür. Ama medeni durum kategorilerinde tasarruf yapamayan denek yoktur.

Evlilerin en fazla oranla temsil edildikleri tasarruf meyli kategorileri ise % 25 oranı ile % 11-30 ve % 31-60 gibi orta seviyeli tasarruf meyli kategorileridir. Bekarlar ve esinden ayrılmış olanlar ise % 1-10 tasarruf meyli kategorisin-dedirler. Bu durum bekarların evde oturan işsizler olmalarından, esinden ayrı yaşayan tek deneğimizin ise, eskiden eşi ile birlikte sağladığı hayat düzeyim artık tek basma sağlamasından ileri gelebilir.

Aile tipi de tasarruf meyli ile ilgili bir özelliktir.

Tablo 27

EV KADINI DENEĞİN AİLE TİPİ VE TASARRUF YAPABİLİP YAPAMADIĞI				
Deneğin Aile Tipi	Tasarruf Yapabiliyor mu?		Toplam	%
	Evet	Hayır		
Tek Başına	3	2	5	10
Eşi ile	4	-	4	8
Eşi ve çocukları ile	20	6	26	52
Eş, çocuklar ve büyük ebeveyn ile	4	-	4	8
Çocukları ile	-	1	1	2
Kendi annesi, babası ve çocukları ile	-	-	-	-
Anne, baba veya anne, baba ve kardeşlerle	6	4	10	20
Diğer	-	-	-	-
Toplam	37	13	50	-
%	74	26	-	100

Tablo 27'de de görüldüğü gibi, ev kadını deneklerimizin en çok rastlanan tipi olan eşi ve çocukları ile oturan yani çekirdek aileye sahip olanlar en kalabalık kategoridir. Bu 26 kişilik kategorideki deneklerin 20'si yani % 76.92'si tasarruf yapabilmektedirler. Tasarruf yapabilenler oranının en yüksek olduğu kategori ise eşi ile oturan çocuksuz evlilerdir. Bu dört kişinin tasarruf yapabilenlerinin oranı % 100'dür. Fakat, diğer taraftan eş, çocuklar ve büyük ebeveyn ile birlikte oturanlarda da tasarruf yapabilenlerin oranı % 100'dür. Bu durum, ebeveyn ailesi ile deneğimize ait ailenin birlikte oturmalarının, kira, yakacak, aydınlatma gibi aile büyüklüğüne göre değişmeyen sabit masraflardan sağlanan tasarruftan ileri gelmektedir.

Çocukları ile birlikte oturan, eşi olmayan deneğimiz ise ailenin bütün yükünü tek basma taşıdığı için tasarruf yapamamaktadır. Anne, baba veya anne, baba ve kardeşleri ile birlikte oturanlar kategorisinde de çok kalabalık ailelere sahip olanlarda sabit masrafların nisbi önemi azaldığı için tasarruf yapılamamaktadır. Bunların oranı % 40'dır. Buna karşılık bu kategoridekilerden nispeten تنها ve

çalışanlar sayısı fazla olanlarda, kendisi çalışmamakla beraber ev kadrlinin tasarruf imkanı vardır ve tasarrufa imkan bulanların oranı % 60'dır.

Bu izahlarımız ev kadrlının tasarrufunda aile büyüklüğünün önemini göstermektedir. Şimdi aile büyüklüğü ile ev kadrlının tasarruf oranı arasındaki ilişkiyi görelim. Tablo 28 bu konuda bize bir fikir verebilir:

Tablo 28

EV KADINI DENEĞİN AİLE BÜYÜKLÜĞÜ İLE TASARRUF EĞİLİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ							
Deneğin Aile Büyüklüğü	Tasarruf Meyli (%)					Toplam	%
	1-10	11-30	31-60	61-(+)	Yok		
Tek Başına	-	3	-	-	2	5	10
Eşi ile	1	-	2	1	-	4	8
Eşi ve Çocukları ile	5	8	7	1	6	26	2
Eşi, Çocukları ve Büyük Ebeveyn ile	2	-	-	1	1	4	8
Çocukları ile	-	-	-	-	1	1	2
Kendi annesi, babası ve çocukları ile	-	-	-	-	-	-	-
Anne, baba ile veya anne, baba ve kardeşleri ile	5	1	2	-	2	10	20
Diğer	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	13	12	11	3	11	50	-
%	26	24	22	6	22	-	100

Tabloda da görüleceği gibi, % 61-(+) tasarruf gücü olan deneklerimiz sadece eşi ile, eşi ve çocukları ile, eş çocuklar ve büyük ebeveyn ile yaşayan deneklerdir. Sadece çocukları ile yaşayan deneklerin 61-(+) tasarruf gücünde olanlarının sayısal oranı % 100, eşi çocukları ve büyük ebeveyn ile yaşayanların % 25 ve eşi ve çocukları ile yaşayanların ise % 23.08'dir. Diğer aile büyüklüğü kategorilerinde ise 61-(+) tasarruf gücüne sahip olan hiçbir deneğimiz yoktur. İkinci derecede yüksek tasarruf gücünü ifade eden % 31-60 tasarrufa imkan bulanlarda ise sayısal yüzde oranı sırası itibariyle % 50 oranı arzeden sadece eşi ile oturanlar, % 26.92

oranı ile eşi ve çocukları ile oturanlar ve % 20 oranıyla da anne, baba ile veya anne, baba veya kardeşleriyle yaşayanlardır.

Çocuk sayısı da çocuklu evli deneklerimizin tasarruf eğilimi üzerinde etkilidir. Tablo 29 çocuk sayısı ile, çocuklu evli deneğin tasarruf eğilimi arasındaki ilişkiyi göstermektedir ve çocuklu evli deneklerimizin toplam sayısı 38'dir.

Tablo 29

EV KADINI ÇOCUKLU DENEĞİN ÇOCUK SAYISI İLE TASARRUF EĞİLİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ							
Çocuk Sayısı	Tasarruf Eğilimi (%)					Toplam	%
	1-10	11-30	31-60	61-(+)	Yok		
1 çocuklu	1	6	2	1	2	12	31.58
2 çocuklu	4	5	5	1	6	21	55.26
3 - (+)	2	1	1	-	1	5	13.16
Toplam	7	12	8	2	9	38	-
%	18.42	31.58	21.05	5.26	23.69		100.00

Çocuklu evli 38 deneğimizden 5'i yani % 13.16'sı 3 ve daha fazla çocukları olan deneklerdir. Bunların içinde % 61-(+) oranında tasarruf meyli olan hiç bir denek yoktur. Bu derecede fazla tasarruf yapabilenlerin oranı 2 çocuklularda % 4.76 ve 1 çocuklularda ise % 8.33'tür.

En düşük tasarruf eğilimi açısından ise çocuk sayısı arttıkça düşük oranda tasarruf yapanlar oranının arttığı görülmektedir. Nitekim 3 çocuklu deneklerimizin % 40'ı % 1-10 tasarruf oranına puan vermişlerdir. İki çocuklu deneklerimizde bu ölçüde tasarruf yapabilenlerin oranı % 19.05'e ve bir çocuklularda ise % 8.33'ü düşmektedir. Şu halde az çocuklu denekler daha fazla tasarruf eğilimi kategorisine geçme imkanım bulabilmektedirler.

Çocukların yaş dağılımı harcamaların dağılımım da etkilemektedir.

Tablo 30

EV KADINI ÇOCUKLU DENEĞİN ÇOCUKLARININ YAŞ DAĞILIMI İLE EN YÜKSEK HARCAMA ARASINDAKİ İLİŞKİ						
Ailede En Yüksek Harcama Nev'i	Çocukların Yaş Dağılımına Göre Harcama Puanları				Toplam Puan	%
	0-6	7-12	13-18	19-(+)		
Yiyecek	12	10	10	18	50	33.56
Yakacak, elektrik, su	8	5	3	9	25	16.78
Giyim	6	2	5	5	18	12.08
Kira	11	7	3	6	27	18.12
Çocukların okul masrafı	2	4	7	5	18	12.08
İçki, sigara, keyif verici madd.	-	-	-	1	1	0.67
Kumar	-	-	-	-	-	-
Kültürel masraflar	3	2	2	2	9	6.04
Diğer	-	-	-	1	1	0.67
Toplam Puan	42	30	30	47	149	-
%	28.19	20.13	20.13	31.55	-	100.00

Tablo 30'un genel olarak değerlendirilmesi halinde % 33.56 oranı ile en yüksek harcama puanı toplayan masraf nevinin yiyecek masrafları olduğu görülmektedir. Bunu % 18.12 puanı ile kira masrafı izlemektedir. Kültür masrafı puanları % 6.4 oranı ile sondan ikinci gelen bir kategoridir.

Aynı denek hem 0-6 hem de diğer yaş kategorilerine giren çocuklara sahip olabilir ve puan işaretleyebilir. Bundan ötürü çocuklu deneklerimizin sayısı 38 olduğu halde tablomuzdaki puan sayısı 149'dur.

Yiyecek masrafının tablomuzda en yüksek oranla temsil edilmiş olması, deneklerimizin çocuklarının hemen hemen her yaş kategorisine dağılmış olmasının etkisini yansıtmaktadır. Çünkü, çocuklu 38 denekimizin yiyecek şikkına verdikleri 50 puan bu şikkın her yaşta çocukları olanlar tarafından tekrar tekrar işaretlendiğini göstermektedir.

Gazete, kitap, ... gibi kültür masraflarına ait puanların oranı ise çocuklar 0-6 yaş grubunda olanlarda diğer yaş gruplarına giren çocuklara sahip olanlardan biraz daha yüksektir. Kültür masrafı puanlarının oranı 0-6 yaşta çocukları olanlar için % 33.33 ve diğer bütün yaş kategorilerinde çocukları olanlarda ise % 22.22'dir. Ancak bu oranlar bütün masraf puanlarının sadece % 6.4'ünü oluşturan 9 kişilik kategoriye ait oranlardır. Küçük çocukların büyük çocuklara ait okul kitaplarını okudukları tahmin edilebilir. Büyük çocukların ise ders kitabından başka kültür masrafı yoktur.

Ev kadını deneklerimizin aylık aile harcamalarının çeşitli masraf ne'ileri itibarıyla kendi müştak gelirlerine olan oranı ise Tablo 31'de görülmektedir.

Tablo 31

EV KADINI DENEĞİN AYLIK AİLE HARCAMALARININ AİLE GELİRİNE ORANI İTİBARIYLA EN YÜKSEK ÜÇ HARCAMA NEVİNİ İŞARETLEYENLERİN DENEK SAYISINA ORANI		
En Yüksek Harcama Nev'i	İşaretleyenlerin Puanları	İşaretleyenlerin Toplam Denek Sayısına Oranı (%)
Yiyecek	50	100
Yakacak, elektrik, su	22	44
Giyim	26	52
Kira	19	38
Çocukların okul masrafı	6	12
Keyif verici maddeler	2	4
Kumar	-	-
Kültürel masraflar	9	18
Diğer	1	-
Toplam	135	-

İlgili soruda 50 deneğimizden her birinin en fazla harcama yaptıkları üç masraf ne'ini (önem sırası gözetmeksizin) işaretlemeleri istenmiştir.

Eğer deneklerimizin hepsi üç puan işaretlemiş olsalardı 50 deneğimizin 150 puan işaretlemeleri gerekirdi. Ancak deneklerimiz sadece 135 puan işaretlemişlerdir. Yiyecek masrafı 50 deneğin 50'si (yani % 100'ü) tarafından

işaretlenmiştir. Hiç işaretlenmeyen masraf kategorisi ise kumardır. Tablo 30'daki puanlarla bu tablomuzdaki puanların birbirine denk olmayışının sebebi ise Tablo 30'da çocukların yaş kategorilerine göre aynı masraf kategorisine birden fazla defa puan veren deneklerin varlığıdır.

Kira masrafı Türkiye'nin hemen her yerinde tasarruf eğilimini azaltan harcamalardan biridir. Kiranın aile bütçesine oranım gösteren puanların dağılımı Tablo 32'de gösterilmiştir.

Tablo 32

EV KADINI OLAN VE KİRADA OTURAN DENEKLERİN KİRA MASRAFININ AİLE BÜTÇESİNE ORANI		
Kira Masrafının Aile Bütçesindeki Oranı (%)	Denek Sayısı	%
1-25	11	22
26-50	18	36
51-75	1	2
76-(+)	-	-
Kirada Değil	20	40
Toplam	50	100

Tablodan anlaşılan husus 50 ev kadını deneğimizden 30'unun kiralık evlerde oturduklarıdır. Halbuki bu 30 denekten sadece 19'unun kirayı en yüksek harcama nev'ileri arasında kabul ettikleri hususu Tablo 31'de gösterilmişti. En düşük harcama yapılan aletler, bulaşık makinasının da girdiği diğer kategorisidir. Kirada oturanlardan 11 deneğimiz herhalde eski kiracı olup nispeten az kira ödemektedirler. Zaten Tablo 32'de görülen en kalabalık kategori, kira masrafı bütçenin % 26-50'sini teşkil edenlerdir. 11 deneğin ise kira masrafı (Tablo 32'ye göre) bütçesinin % 25'inden azdır. Bütçesinin % 75'inden daha fazlasını kiraya veren hiç bir denek yoktur. Deneklerimizin beyaz eşya sahibi olanları da çoğunluğu itibariyle kirada oturmayan ve kirası gelirin % 1-25 ve % 26-50'si oranında olan deneklerdir.

Tablo 33, bu gerçeği açık bir şekilde göstermektedir.

Tablo 33

EV KADINI DENEĞİN EVİNDEKİ EŞYALAR VE KİRA MASRAFI ORANI							
Ev Eşyalarına Ait Puanlar	Bu Puanları İşaretleyenlerde Kira Masrafının Aile Bütçesindeki Oranı (%)					Toplam Puan	%
	1-25	26-50	51-75	76-(+)	Kirada Değil		
TV	11	18	1	-	20	50	100
Buzdolabı	11	18	1	-	20	50	100
Fırın	11	17	-	-	19	48	96
Elektrik Süpürgesi	11	16	1	-	20	48	96
Çamaşır makinası	11	18	1	-	20	50	100
Diğer	3	3	-	-	4	10	20
Toplam Puan	58	90	5	-	102	255	-
%	22.75	35.29	1.96	-	40	-	100

Tabloda da görüldüğü gibi kira masrafı gelirinin % 51-75'i oranında olan deneklerin çeşitli beyaz eşyalara sahip olanlarının sayısı son derece azdır.

Beyaz eşyanın "diğer" şikkına işaret eden, kirası aile bütçesinin % 51'i ve daha fazla oranında olan hiç bir denek yoktur. Kirası aile bütçesinin % 1-25'i ve % 26-50'si oranında olan deneklerin, birincilerde % 5.17'si ve ikincilerde % 3.33'ü diğer eşyaya da sahip olduklarını işaretlemiştir. Bu durum, ev kadını deneklerimizin, bulaşık makinasını en sonda gelen tercihleri arasına aldıklarını gösterir.

Ev kadını deneklerimizin ailelerindeki kumar ve tasarruf ilişkisi Tablo 34'de görüldüğü gibidir:

Tablo 34

EV KADININA AİT AİLEDE KUMAR VE TASARRUF İLİŞKİSİ				
Kumarın Cinsi	Tasarruf Yapıyor mu?		Toplam Puan	%
	Evet	Hayır		
Kağıt oyunları	9	1	10	14.29
Taş oyunları	10	2	12	17.14
At yarışları	3	1	4	5.71
Piyango tipi	18	6	24	34.29
Diğer	1	-	1	1.43
Kumar yok	15	4	19	27.14
Toplam puan	56	14	70	-
%	80	20	-	100.00

Bilindiği gibi, önceki tablolarımızdan Tablo 21'de, örneklemimizi oluşturan 50 denekten sadece 11'inin tasarruf yapamadıkları 39'unun ise tasarruf yapabildikleri gösterilmişti.

Tasarruf yapamayan 11 deneğimizden sadece 4'ü (Tablo 34'de) şans oyunları oynamadıklarını bildirmişlerdir. Tablo 34'de ise tasarruf yapamadığını bildiren deneklerin işaretledikleri puanlar 14'dür. Bu durum, 3 deneğimizin tasarruf yapamadıklarını bildirdikleri halde şans oyunu oynadıklarını göstermektedir. Su halde bu denekler tasarruflarının tamamını şans oyunlarına harcamaktadırlar.

Aslında "kumar yok" cevabını işaretlemiş olanlara ait puanların da, Tablo da gözükenden daha düşük olduğu tahmin edilebilir. Çünkü şans oyunları da bir nevi kumardır. Bunları oynayanların hiç kumar oynamadıklarını bildirenlerinin kumarbaz sıfatını taşımaktan çekindiklerin! ve beyanlarını buna göre yaptıklarını tahmin edebiliriz.

% 34.29 puanla piyango, şans oyunu ve kumar puanları toplamı içinde önde gelen sırayı işgal etmekte ve % 12 oranı ile taş oyunları, % 10 oranı ile de (parasız oynanan!) kağıt oyunları bunu izlemektedir.

Örnekleme kitlemizde kendi basma yaşayan denek sayısı 5'dir. Kalan 45 deneğimizden de sadece 13'ünün evlerinde anne, baba ve/veya kardeşler vardır. Bu 13 deneğin hepsi birlikte yaşadıkları anne, baba, kardeş gibi yakınlarının, kendisinin tasarruf yaptığını bildiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 35

TASARRUF YAPAN EV KADINI DENEĞİN TASARRUFUNU ELDE EDİŞ TARZI İLE ANNE, BABA VE KARDEŞLERİN BU TASARRUFU BİLİP BİLMEDİKLERİ					
Tasarrufu Elde Ediş Tarzı	Anne, Baba ve Kardeşlerin Tasarrufu Bilip Bilmedikleri			Toplam Puan	%
	Evet	Hayır	Kısmen		
Gelirinden arttırarak	9	-	1	10	76.92
Para günü, altın günü yaparak	2	-	-	2	15.39
Diğer	1	-	-	1	7.69
Toplam Puan	12	3	1	13	-
%	92.13	-	7.69	-	100.00

Tabloda da görüldüğü şekilde, 13 denekten sadece 2'si para günü ve altın günü gibi ev halkının bileceği ve göreceği şekilde yapılan tasarruf faaliyetim ev halkından zaten saklayamazlardı. Ama gelirinden yaptığı para tasarrufunu anne, baba ve kardeşlerden saklayabilmek mümkün olduğu halde 9 deneğimiz, böyle bir saklama işlemine gerek görmediklerini bildirmişlerdir.

Halbuki tasarrufu eşten hiç değilse kısmen saklama eğiliminin evli deneklerimizde pek de düşük bir oran göstermediği Tablo 36'da görülmektedir.

Tablo 36

EV KADINI EVLİ DENEĞİN TASARRUFU ELDE EDİŞ TARZI VE EŞİNİN BU TASARRUFU BİLİP BİLMEDİĞİ					
Tasarrufu Elde Ediş Tarzı	Eşin Bu Tasarrufu Bilip Bilmediği			Toplam Puan	%
	Evet	Hayır	Kısmen		
Gelirinden arttırarak	12	-	6	18	52.94
Para günü, altın günü yaparak	10	-	4	14	41.18
Diğer	1	-	1	2	5.88
Toplam Puan	23	-	11	34	-
%	67.25	-	37.35	-	100.00

Bazı deneklerimiz, hem gelirinden arttırarak, hem de altın ve para günleri yaparak tasarruflarım arttırdıklarından her iki şıkka da puan vermiş olabilecekleri için toplam rakamlar, puan toplamım göstermektedir. Eşin tasarrufu bilmediği hallerde, deneğin bu durumu saklayarak, soruyu cevapsız bırakması ihtimalini dikkate almazsak, tasarrufunu esinden hiç olmazsa kısmen sakladığını bildiren deneklerin oranı dahi % 32.35'lik oldukça önemli bir orandır.

Bu durum, çalışmayan kadına eşin, hiç hesabım sormayacağı ve ekonomik bir özgürlükle dilediği harcamayı yapabileceği veya kendi hesabına tasarruf edebileceği belli miktarda bir harçlık vermesinin önemli bir ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır.

Tasarruf yapabilen evli deneklerimizin çocuklarının bu tasarruftan haberli olup olmamaları durumunun, çocukların kendileri için harcama yapılması isteğini ne ölçüde etkilediği hususu Tablo 37'de gösterilmiştir.

Tablo 37

EV KADINI VE TASARRUF YAPAN, ÇOCUKLU DENEĞİN TASARRUFUNU ÇOCUKLARIN BİLİP BİLMEDİĞİ VE TASARRUFUN ÇOCUKLAR İÇİN KULLANILIR KULLANILMADIĞI					
Tasarruftan Çocuklar İçin Harcama Yapıyor mu?	Tasarruftan Çocukların Haberi Var mı?			Toplam Puan	%
	Evet	Hayır	Kismen		
Evet	10	-	-	18	62.07
Hayır	2	6	3	11	37.93
Toplam	12	6	11	29	-
%	41.38	20.69	37.93	-	100.00

Tabloda da görüldüğü gibi çocuklu evli 38 deneğimizden tasarruf yapabilen 29'unun her iki konuya verdikleri cevapların neticesine göre, annenin tasarruf yaptığım çocukların bilmeleri ile annelerinden bazı masraflar talep etmeleri arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Şöyle ki, deneklerimizin çocukları tasarruf yaptığım bilen ve kısmen bilenlerinin toplam oranı % 62.07'dir ve bunların hepsi de çocukları için tasarruftan harcama yapan deneklerdir.

Çünkü bu kategoride çocukları için harcama yapmadığım bildiren hiç bir denek yoktur. Kendi tasarruflarından çocuklarının tamamen haberli olduğunu bildiren 12 deneğin de 10'u (% 83.33'ü) çocukları için harcama yapan deneklerdir. Çocukları tasarrufu kısmen bilenlerde çocukları için harcama yapanların oranı % 72.73'den ibarettir. Çocuklarının kendi yaptıkları tasarrufu hiç bilmediğim belirten 6 deneğin 6'sı da çocukları için harcama yapmayan deneklerdir.

Bu son kategoriye girenlerin tasarruflarım gizli tuttıkları için, çocukları tarafından harcama talebine maruz kalmayışlarından ziyade, böyle bir taleple karşılaşmamak için yaptıkları tasarrufu gizli tuttıkları tahmin edilebilir.

Tasarruflarını çocuklarından gizli tutmayan ve onlar için tasarrufun bir kısmım veya tamamım harcayan deneklerimizin çocuklarına karşı cömertlikleri en yüksek harcama oranının harçlık kategorisine ait olmasından da belli olmaktadır. Zira çocuğun giyecek, eğitim ve çeyiz masrafları eş tarafından karşılandığı halde, anne olarak deneklerimizin daha ziyade çocuklarının harçlıklarım kendi tasarrufları ile destekledikleri anlaşılmaktadır. Tablo 38 bu durumu göstermektedir:

Tablo 38

EV KADINI DENEKLERİN TASARRUFLARINDAN ÇOCUKLARI İÇİN HARCAMA YAPANLARIN HARCAMALARININ DAĞILIMI		
Harcamanın Nev'i	Puan	%
Giyecek masrafları	6	33.33
Eğitim masrafları	4	22.22
Harçlık	7	38.89
Çeyiz hazırlama	1	5.56
Toplam Puan	18	100.00

Mamafi, çocuklarına kısmen harcama yapan, yani onlar için tasarruflarının sadece bir kısmını harcayan deneklerin ve tasarruflarını çocuklarından saklayanların bunu kendi hesabına değerlendirdikleri, hatta belki de gizlice değerlendirdikleri tahmin edilebilir. Çünkü, Tablo 39'da, tasarruf yaptığını bildiren deneklerin puan toplamı bir hayli yüksek bir rakam olan 44'tür. Şimdi, Tablo 39'dan tasarruf yapan deneklerimizin bunu değerlendirme tarzını ve bu tarzı değiştirmek isteyip istemedikleri hususunu izleyelim:

Tablo 39

EV KADINI DENEĞİN TASARRUFUNU DEĞERLENDİRME TARZI VE BU TARZINI DEĞİŞTİRMEK İSTEYİP İSTEMEDİĞİ				
Tasarrufu Değerlendirme Tarzı	Bu Tarzı Değiştirmek İstiyor mu?		Toplam Puan	%
	Evet	Hayır		
Bankada hesap açma	1	14	15	34.09
Lüks tüketim	-	1	1	2.27
Altın	2	11	13	29.55
Döviz	3	11	14	31.82
Ev kooperatifi	-	1	1	2.27
Diğer	-	-	-	-
Toplam puan	6	38	44	-
%	13.64	86.36	-	100.00

Tabloda da görüldüğü gibi toplam 44 puanın % 34.09'u bankada TL hesabı açanlara aittir. Bunu % 31.82 ile döviz ve % 29.55 ile altın almayı tercih edenler izlemektedir. Kooperatif gibi muntazam yatırımlara ihtiyaç hissettiren değerlendirmelere cesaret edebilen hiç bir denek yoktur. Çünkü ev kadını olan ve kendileri çalışmayan bu deneklerin gelirleri, asli gelir olmayıp, müştak gelirdir. Gizli tasarrufun varlığını düşünmeye bizi sevkeden hususlardan biri de Tablo 40'da tespit ettiğimiz durumdur:

Tablo 40

EV KADINI DENEKLERDEN ALTIN ALANLARININ ALIŞ SEBEPLERİ VE NE TÜR ALTIN ALDIKLARI					
Altın Alma Sebepleri	Alınan Altının Türü			Toplam Puan	%
	Ziynet Eşyası	Cumhuriyet Altını	Reşat Altını		
Enflasyon	2	1	-	3	13.64
Zaruret halinde bozdurma	8	1	-	9	40.91
Çocuklar için takı hazırlığı	5	2	-	7	31.81
Diğer	3	-	-	3	13.64
Toplam Puan	18	4	-	22	-
%	81.82	18.18	-	-	100.00

Önceki tablolarımızdan Tablo 39'da altın aldıklarını bildiren denek sayısı 13 olduğu halde, yukarıdaki 40 no.lu tabloda bu sayı 22 olarak gözükmektedir. Bunun sebebi Tablo 39'da deneklere kendi tasarruf ettikleri paradan aldıkları altın hakkında sorulan sorunun işlenmiş olmasıdır. Halbuki Tablo 40'da deneklerimiz eşlerinin hediye ettiği altınları da dikkate alarak cevaplandırmaları gereken daha geniş anlamlı bir soruyu cevaplamışlardır.

Tablo 40, deneklerimizin hiç Reşat altını almadıklarını ve Cumhuriyet altını alanların oranının da, altın ziynet eşyası alanların oranından çok daha düşük olduğunu göstermektedir. Nitekim, ziynet eşyası olarak altın takmak gayesinden ziyade, zaruret halinde bozdurmak ve çocuklarının evlenmeleri esnasında takı hediyesi olarak kullanmak gayeleri ile satın almaktadırlar.

IV. EV KADINI VE ÇALIŞAN DENEKLERE AİT BULGULARIN MUKAYESESİ

Şimdi, iki kategori ile ilgili olarak elde ettiğimiz bulguları karşılaştıralım.

Ev kadını deneklerimizde tasarruf yapabilenlerin belli kategorilerdeki toplam denek sayısına oranının en yüksek düzeye vardığı yaş kategorileri % 1-10 tasarruf eğilimi açısından 0-20 yaş sınıfı, % **11-30** tasarruf eğilimi olanlarda **51-(+)** yaş sınıfı ve % **31-60** tasarruf eğilimi gösterenlerde **31-40** ve % **61-(+)** tasarruf eğilimi sahibi olanlarda ise **21-30** yaş kategorisi olduğu tespit edilmiştir.

Halbuki çalışan kadın durumundaki deneklerimizde tasarruf yapabilenlerin belli yaş kategorilerindeki toplam denek sayısına oranı en yüksek düzeye % 1-10 tasarruf eğilimi olanlarda **0-20**, % 11-30 tasarruf eğilimi kategorisinde **51-(+)**, % 31-60 tasarruf yapabilenlerde yine **51-(+)** yaş kategorilerinde ulaşmaktadır. Çalışan kadınlarda % 61-(+) oranında tasarruf eğilimi olan hiç kimse yoktur.

Ortaya koyduğumuz bu bulgular ev kadınlarının tasarruf eğilimindeki artışın veya azalışın intizamsız olmasında deneğin yaşına göre muhtemelen artan aile gelirinden ziyade deneğin eşinden elde ettiği müştak gelirden yaptığı gizli tasarrufun denekten deneğe değişmesinin etkisi olduğunu göstermektedir. Bazı denekler gizli tasarrufu az veya çok yapabilmekte ve bize bildirmemiş olmaktadır. Bazıları ise hiç gizli tasarruf yapamamaktadırlar.

Çalışan deneklerimizin tasarruflarının daha ziyade % 1-10 ve % 11-30 tasarruf eğilimi kategorilerinde toplanması ve % 61-(+) oranında tasarruf eğilimi olan hiç bir deneğimizin mevcut olmaması ise, kadının çalışmasının, kendi şahsi kalitelerini ortaya koyma arzusundan ziyade, aile bütçesinin darlığından ileri geldiğini göstermektedir.

Gerek çalışan gerek ev kadını durumunda olan deneklerimizin tasarruf meylini etkileyen faktörler arasında masraf çağındaki (yani 7-18 yaşlarındaki) çocuklara sahiplik durumu yanı sıra ve muhtemelen bu faktörden daha da kuvvetli olarak aile gelirinin düşüklüğü rol oynamaktadır. Bu durum yetişkin çocukların çalışarak aileye yardımcı olmalarının yanı sıra (kıdemle) aile gelirinin artışına

paralel olarak (çocuk sayısı arttığı halde) tasarruf oranının arttığını ve ihtiyarlıkta çalışan çocukların evlenerek aileden kopmaları, deneğin ve eşinin emekli olmaları gibi sebeplerle aile gelirinin düşmesi yüzünden tasarruf meylinin de azaldığını göstermektedir.

Çalışan deneklerimizin % 48'ini teşkil eden 10 milyondan fazla aylık geliri olanlar içinde dahi sadece % 29.17'si % 30'dan fazla tasarruf yapabilmektedir. Ev kadını deneklerimizde ise örneklemin içinde 14 kişi yani % 28'i on milyondan fazla gelire sahiptir. Bu 14 kişinin ise 7'si yani % 50'si % 30'dan fazla tasarruf yapabilmektedir. Halbuki % 30'dan fazla tasarruf yapabilen 10.000.001-(-f) aylık gelirli çalışan kadınlarımızın % 30'dan fazla tasarruf yapabilenlerinin oranı sadece % 29.17'si bu derecede fazla tasarruf yapabilmektedir. Bu durum kadının çalışmasının ihtiyaçlardan doğduğunu göstermektedir.

Deneklerimizin doğum yeri itibarıyla kökenleri de tasarruf meyli üzerinde etkilidir. Gerek çalışan gerek ev kadını durumunda olan deneklerimizin İstanbul ilinde (merkez ilçeler ve köyler dahil) doğmuş olanlarının tasarruf meyli bölge dışı illerde doğmuş olanlarına oranla hayli yüksektir. Her iki kategoride de en yüksek sayısal oran % 11-30 tasarruf meyli gösteren deneklere ait orandır.

Ev kadını deneklerimizin % 31-60 tasarruf oranı dışındaki diğer tasarruf kategorilerinde sayısal oranı en çok olanlar ilkökul ve ortaokul mezunları olduğu halde, çalışan deneklerimizde sayı oranları itibarıyla hemen her tasarruf oranı kategorisinde en çok oranla temsil edilenler üniversite mezunlarıdır. Bu durum, çalışan kadınlarımızın daha ziyade ücretli işleri tercih etmelerinden ve ev kadınlarının da yüksek tahsile yönelmiş kimseler olmayışlarından ileri gelmektedir.

Çalışan deneklerde medeni durum ile tasarruf eğilimi arasındaki ilişki, çalışmanın tasarrufa yol açması yanı sıra, tasarruf yapamayacak kadar fakirliğin de çalışmaya yol açtığını gösteren bir ilişkidir. Çünkü çalışan evli deneklerin % 45.45'i % 1-10 tasarruf yapabilenlerdir. % 27.27'si ise tasarruf yapamadan çalışanlardır. Ev kadını deneklerimizdeki tasarruf ise müştak gelirden yapılan tasarruftur. Bundan ötürü evlilerde % 19.44 olan tasarruf yapamayanlar kategorisinin ne kadarının fakirlikten ötürü, ne kadarının da aşırı harcamadan ötürü, tasarruf yapamadıkları

hususunu dikkate almak gerekir. Çünkü müştak gelir, çok defa sahibini sorumsuzca harcamalara da itebilir.

Gerek ev kadını gerek-çalışan deneklerimizin arasında aile tipi en fazla olanlar eşi ve çocukları ile oturan çocuklu çekirdek aile tipine sahip olanlardır. Bunların tasarruf yapabilenlerinin oranı ev kadınlarında % 76.92 ve çalışanlarda % 75'dir. ikinci derecede yaygın aile tipi çalışan ve çalışmayan deneklerimizde anne baba veya bunlara ilaveten kardeşlerle oturanlardır. Bunların oranı da ev kadınlarında % 60 ve çalışanlarda % 87.50'dir. Bu çalışan bekar deneklerimizden tasarruf yapanlar oranının çalışmayanlardakinden daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Deneklerimizin aile büyüklüğü ile tasarruf eğilimi arasındaki ilişki de gerek ev kadını gerek çalışan deneklerde aşağı yukarı aynıdır. Her iki grupta da % 1-10 ve % 11-30 tasarruf yapabilen denekler içinde en yaygın denek tipi eşi ve çocukları ile oturan, çekirdek ailelere mensup deneklerdir.

Çocuk sayısı ile tasarruf eğilimi arasındaki ilişkiler açısından çalışan ve ev kadını olan deneklerimizin durumu bazı benzerlikler göstermektedir. Şöyle ki, her iki grupta da tasarruf yapamayanların oranı % 23.69'dur ve en yaygın tasarruf oranı kategorisi çocuklu ev kadınlarında % 31.58 ve çocuklu çalışan kadınlarda ise % 36.84 oranı ile % 11-30 tasarruf yapabilenler kategorisidir.

Gerek çalışan, gerek ev kadını olan deneklerimizin en çok puan verdikleri harcama nev'i yiyecek masraflarıdır ve bu masraf kategorisinin oranı çalışanlarda % 33.33, ev kadınlarında % 33.56'dır. Her iki kategoride de ikinci derecede puan toplayan harcama nev'i kira olup, çalışan kadınlarda bunun oranı % 22.22 ve ev kadınlarında % 18.12'dir. Bu oranların önem derecesinde çalışan kadınlar aleyhine olan fark kadının çalışmasında kira yüksekliğinin önemli bir faktör rolünü oynadığım düşünmeye bizi sevk edebilir. Keza çocukların okul masrafları da kadının çalışmasında önemli bir etken olarak kabul edilebilir. Çünkü çocuklara ait okul masrafları ev kadını deneklerimizde % 12.18 puan oranı 4. derecede önemli

olduğu halde, çalışan deneklerimizde % 17 oranı ile 3, derecede önemlidir. Bu puanları işaretleyen alışan

Deneklerimizin aylık aile harcamalarının aile gelirine oranı itibariyle en önemli üç masraf nev'i olarak işaretledikleri masraftan (puan adedinin denek sayışma oranına göre) **sırasıyla** alışan kadınlarda yiyecek, giyim ve kira, ev kadını deneklerde de yiyecek, giyim ve kiradır. Ancak ikinci derecede puan toplayan giyim masrafının puan sayışı çalışan kadınlarda 29 olduğu halde ev kadınlarda 26'dır. Bu fark sosyal hayatın daha fazla içinde olmalarından ötürü giyime önem verenlerinin daha çok olmasını yansıtmaktadır.

Kira, aile bütçesi içinde kapladığı yer itibariyle gerek çalışan gerek ev kadını durumunda olan deneklerimizin aileleri için önem taşımaktadır. Her iki grupta da aile bütçesinin % 75'inden fazlasını kiraya veren hiç bir denek yoktur. Hatta alışan deneklerimizde aile bütçesinin % 50'sinden fazlasını kiraya veren herhangi bir denek de yoktur. Bu durumda olan denek sayışı ev kadınları kategorisinde de 1 kişiden ibarettir. Kiranın aile bütçesinin % 1-25'ini kapsadığı ailelerin kirada oturan aileler içindeki oranı, çalışanlarda % 41.38 ve ev kadınlarda % 36.67'dir. Kirası aile bütçesinin % 26-50'sini kapsayan deneklerin kirada oturan tüm deneklere oranı ise çalışanlarda % 58.62 ve ev kadınlarda % 60'dır. Ev kadınları kategorisinde 1 denek (yani deneklerin % 33.33') bütçenin % 51-75'ini kiraya vermektedir.

Kiraya harcanan para açısından çalışan deneklerin aile bütçelerine göre daha düşük oranda kira ödedikleri görülmektedir. Ama buna rağmen kira masrafı önem puanları itibariyle çalışanlarda daha önde gelen bir sıra tutmaktadır (Masraf puanları olarak çalışanlarda % 22.22 ve ev kadınlarda % 18.12 puan almaşı bunu gösterir). O halde örneklem kitlemizdeki çalışan kadınlara aile bütçesindeki kira payı ev kadınlara nazaran daha düşük olsa da önemi daha fazladır. Bu da kadının çalışmasında düşük gelirli aileler açısından kiranın önemli bir rolü olduğunu gösterir.

Gerek ev kadını gerek çalışan kadın durumundaki deneklerimizin bazı kalemlerde 1 veya 2 noktası ile hemen hepsi bütün ev aletlerine sahiptirler. Bunlar TV, buzdolabı, fırın, elektrik süpürgesi ve çamaşır makinesidir. Ancak **diğer** şikkına giren bulaşık makinesi ve mutfak aletlerine sahiplik durumunu gösteren puanlar

toplamı her ikisi de 50 kişilik olan örneğimizde ev kadınlarında 4'ten ve çalışan kadınlarda 7'den ibarettir.

Ev kadını ve çalışan deneklerimizin tasarruf yapamayanları arasında en yaygın kumar tipi piyangodur. Çeşitli şans oyunlarını oynayanlar aynı zamanda tasarruf yapabilenlerdir. Bu durum, kumar ve şans oyunlarının zenginlikle birlikte var olduğunu göstermektedir.

Gerek çalışan, gerek ev kadını durumunda olan ve anne, baba ve/veya kardeşleriyle birlikte yaşayan deneklerimizin, çalışanlarda % 19,05'i ve ev kadınlarında % 7,69'u, kısmen veya tamamen tasarrufunu saklayan deneklerdir. Saklayanların oranının çalışanlarda, ev kadınlarından daha yüksek olması, onların gelirlerinin müştak gelir olmayışından ileri gelmektedir.

Altın günü uygulaması adı altında çalışan ve çalışmayan kadınların uyguladıkları yeni bir adet milli ekonomi için, sadece altının değil, onu almak üzere ayrılan paranın elde bekletilmesi açısından da zararlı olmaktadır. Ev kadını deneklerimizde bu adet ikramlı kabul günlerinde yapıldığı halde çalışan kadınlarımız bu adeti ikramsız para ve altın değiş tokuşu halinde iş yerlerinde uygulanmaktadırlar, bu uygulamaya iştirak edenlerin tasarruf yapanlar içindeki oranı çalışan deneklerimizde % 29,03 ve ev kadını deneklerimizde % 41,18'dir. Bu deneklerin eşlerinin çalışanlarda % 33,33'ü ve ev kadınlarında % 71,42'si bu uygulamadan habersizdir.

Çocukları tarafından tasarrufları tamamen bilinen deneklerin oranı ev kadınlarında % 62,07 ve çalışan kadınlarda % 57,14'tür. Şu halde tasarruflarını saklama eğilimi çalışan kadınlarda, müştak gelir sahibi olan çalışmayan kadınlara kıyasla daha fazladır. Buna karşılık tasarruf yaptıklarını çocuklarından saklayan ev kadını deneklerden hiç biri çocukları için harcama yapmadıkları halde, bunu saklamayı tercih eden çalışan deneklerimizden % 58,33'ü çocukları için harcama yapmaktadırlar. Bu durum çalışmayan kadının gizli tasarrufunun bilinmesinden çekinme hususunda çalışan kadına nazaran daha dikkatli olduğunu göstermektedir.

Tasarruflarından çocukları için harcama yaparken çalışan kadınların çalışmayanlardan daha rasyonel hareket ettikleri anlaşılmaktadır. Çünkü **çalışmayan kadınlarda** önem sırasına göre çocuklara yapılan harcamalar **harçlık**,

giyim ve eğitim masraflarıdır. Halbuki çalışan kadınların harcamalarında bu önem sıralanması **eğitim, giyecek, çeyiz** ve nihayet, **harçlık** şeklinde beliren bir sıralanmadır.

Çalışan ve ev kadını durumunda olan deneklerimizin tasarruflarını değerlendirme tercihleri, önem sırası itibarıyla birbirinin aynıdır ve bu sıralanma **döviz, banka hesabı** ve **altın** sıralanmasıdır. Fakat altından vazgeçmek istemeyenlerin altını tercih edenler içindeki oranı çalışanlarda % 72.72 olduğu halde, ev kadınlarında % 84.61'dir.

Altın alan deneklerimizin altını tercih etme sebeplerine verdikleri önem sırası gerek ev kadını ve gerekse çalışan deneklerimizde aynı olup, birinci derecede "zaruret halinde bozdurma isteği", ikinci derecede "çocuklar için takı hazırlığı" ve üçüncü derecede ise "enflasyon"un önemli ihtiyaçları karşılama konusunda çıkardığı güçlüğü yenebilme arzusudur.

Fakat alınan altının türleri arasında yapılan tercihler ev kadını ve çalışan deneklerimizde farklılık göstermektedir. Çalışan deneklerimizde altının ziynet eşyası olarak seçilmesi % 46 oranı ile ilk sırada gelmektedir. Ziynet eşyası türünü tercih etme durumu ev kadını deneklerimizde de birinci sırada gelmekle beraber, bu tür altın aldıkları işletleyen denek oranı ev kadınlarında, çalışan kadınlarınkinden çok daha yüksek olup % 81.82'dir.

VI. NETİCE

Ev kadını ve çalışan kadınların tasarruf meylini etkileyen faktörler üzerinde yaptığımız bu araştırmanın metod ve örneklem hacmi açısından yeterince büyük olmayan, sadece 100 kişiden ibaret bir kitle üzerinde yapılmış olduğunu belirtmiştik. Buna rağmen **metod ve örneklem** başlığı altında hemen başlangıçta öne sürdüğümüz fikirler dikkate alınırca, araştırmamızın yine de önemli bazı sebep-netice ilişkilerini ortaya koyabildiğini kabul edebilmek mümkündür. Bu son bölümde söz konusu neticelerin en önemli olanlarını ortaya koymamız faydalı olabilir.

İlk olarak, şu noktaya işaret etmemiz gerekir: ev kadını deneklerimizle, çalışan deneklerimizin yaptıkları tasarrufun niteliği aynı değildir. Ev kadını deneklerin tasarruflarında gizliliğin daha fazla etkili olduğunu ifade etmemiz gerektiğini alanda müşahade etmiş bulunuyoruz. Bu durum, bizi, çalışan kadının kendi kazancından bir kısmını kendine alıkoyma ihtiyacı gibi, çalışmayan kadının da 'sırf kendine ait bir bütçeye sahip olma ihtiyacında olduğunu düşünmeye sevk etmiştir.

Tespit ettiğimiz **ikinci önemli nokta**, müştak gelir üzerinde harcama yapan ev kadını deneklerimizin harcamalarında, çalışan kadınlardan daha az rasyonel davrandıkları neticesidir. Çalışmayan kadınlar, çocuklarına çalışanlardan daha yüksek bir oranla harçlık vermektedir. Çalışan kadınların çocuklarına yaptıkları harcamalarda ise eğitim masrafları gibi rasyonel masraflar önem itibarıyla daha ön sırada yer almaktadır.

Üçüncü olarak, kira masrafının, tasarrufu engelleyen en önemli masraf kalemlerinden biri olduğunu tespit etmiş bulunuyoruz.

Dördüncü önemli tespitimiz, aile geliri ister az ister çok olsun, aile tenha veya kalabalık bir nitelik taşıyın, bütün bu farklılıkların etkisini! hiç yansıtmayacak şekilde, hemen bütün deneklerimizin çamaşır makinesi, elektrikli süpürge gibi ev aletlerine sahip olduğunu farketmiş olmamızdır. Bu durum ekonomik gücü ne olursa olsun, her ailenin, kadına ev işlerinde kolaylık sağlama ihtiyacını ve arzusunu taşımakta olduğunu göstermektedir. Şimdilik bu arzunun bulaşık makinası açısından da gerçekleşmiş olduğunu söyleyemeyiz.

Kadınlarımızın tasarruf yapma şekillerinde "altın günü" gibi rasyonel olmayan tarzlar yaygınlık kazanmış ve kazanmaktadır. Bu türlü uygulamaların, faiz kaybı ve tasarrufun milli ekonomiye yansıtılmaması gibi mahsurları olduğu, iletişim araçları vasıtasıyla halka öğretilmelidir. Bu öğretim faaliyeti ev kadınları için daha da faydalı olacaktır.

Çocuk sayısı ile tasarruf oranı arasında tam bir ters orantı bulacağımızı zannettiğimiz halde böyle bir tespiti yapamamış olmamız bir çok faktörün etkisini yansıtmaktadır. Bu faktörlerden birincisi, ısınma, aydınlatma ... gibi bazı önemli masrafların çocuk sayıya göre değişmemesidir. Ayrıca büyük çocukların ufalan giysileri küçüklere giydirilebilmektedir. Nihayet, çocuğun okulu bitirerek veya terkederek çalışma hayatına atılması da, çocuk faktörünün, kadının tasarruf meylı üzerindeki olumsuz etkisini telafi edebilmektedir.

Araştırmamızın bize telkin ettiği en önemli son iki neticeden biri, nüfusumuzun yaklaşık yarısını meydana getiren kadınlarımızın, üretken bir şekilde çalışma hayatına ve özellikle serbest mesleklere katılmaları sağlanmadıkça milli tasarruf oranımızda ciddi bir artışın beklenmemesi gerektiğidir. Çünkü, kadınlarımız, ya ev kadını olmayı tercih etmekte veya ücretli olarak çalışmaktadırlar. Ev kadınlığı tercih etmeleri halinde, müştak gelir elde ettikleri için, gizli tasarruf yapmayanlarının harcama eğilimleri fazladır. Çalışmayı tercih edenlerinin ise büyük çoğunluğu ücret karşılığı çalıştıkları için gelirleri az ve tasarruf eğilimleri düşüktür.

Araştırmamızın ortaya koyduğu **son önemli netice**, tasarruf meylı kavramının sadece aile çevresinde değil, milli ekonominin çerçevesi içinde, yani daha geniş kapsamlı olarak de ele alınması gerektiğidir. Bir ülkede üretim artmadığı halde çalışıp, ücret geliri olarak bir gelir elde eden ve bazıları gizli işsiz durumunda bulunan fertlerin sayısı ve oranı artarsa, enflasyonun yaratacağı baskının tasarruf eğilimini aşağıya doğru çekmesi engellenemez. Bundan ötürü erkeklerimiz gibi kadınlarımızın da üretken olarak çalışabildikleri işlerde istihdam edilmeleri veya serbest işler yaparak Milli geliri arttırmaları teşvik edilmelidir.

Vardığımız bu netice, tasarrufu teşvik edici terbiyevi tedbirlerin önemini küçümsediğimiz anlamına gelmez. Milli gelir artsa bile, bir ülkede fertler lüzumsuz harcamalarla gelirlerini aşırı ölçüde tüketim yoluna saptıkları takdirde, neticede tasarruf ve yatırım hacmi azalacağı için bir süre sonra milli gelir artışı nisbi olarak

duraklamaya maruz kalabilir. Bundan ötürü iletişim araçlarında uygulanacak terbiyevi ve öğretici programlarla halkın tasarruf eğilimini olumlu yönde etkilemek gerekir.

Halen, memleketimizde, bir taraftan "iş'e adam" prensibi yerine "adam'a iş" prensibi uygulanarak, kamu işyerlerinde adeta gizli işsizlik yaygınlaştırılmakta, diğer taraftan iletişim araçlarında aşırı tüketim teşvik edilmektedir. Bu şartlar altında fertlerin ve ailelerin tasarruf meylini artırabilmenin ne kadar güçlüğüle mümkün olabileceği de meydandadır.

KAYNAKÇA

(KİTAPLAR VE MAKALELER)

ANONİM: "1994'de Paranızı Nasıl Çoğaltabilirsiniz?", Tempo Dergisi, Ocak 1994.

ANONİM: "Altını Çok Seviyoruz", Sabah Gazetesi, 26 Ekim 1991.

ANONİM: "Altın Gününüz Var Mı?", Hürriyet Gazetesi, 1 Aralık 1991.

ANONİM: Biriktirmek İçin Kazan ve Kazanmak İçin Biriktir, Türkiye İş Bankası Yayınları, Doğu Matbaası, Ankara (tarihsiz).

ANONİM: "Kadınlar Riski Sevmiyor", Sabah Gazetesi, 9 Ekim 1994.

ANONİM: "Tüketim Çılgınlığının Resmidir", Sabah gazetesi, 2 Ocak 1995.

ANONİM: "Balo Giysileri Bir servet", Milliyet-Ekran Dergisi, 28 Mayıs 1995.

AREN, Sadun: Bir Dönemden Yazılar 1980-1988, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1988.

BARCAN,Ömer Lütfü: "Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler", Vakıflar Dergisi, sayı:2.

BİLGİSEVEN,Kurtkan Amiran: Maliye Sosyolojisi, (2. Baskı), Filiz Kitabevi, İstanbul 1974.

BİLGİSEVEN,Kurtkan Amiran: Türkiye'de Sosyal Çözülme Tehlikeleri, Filiz Kitabevi, İstanbul 1990.

BİLGİSEVEN,Kurtkan Amiran: Genel Sosyoloji, (3. Baskı), MEB Yayını, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1980.

- BİLGİSEVEN, Kurtkan Amiran: Maliye Bölümü İçin Sosyal Psikoloji Ders Notları (teksir).
- BİLGİSEVEN, Kurtkan Amiran: Eğitim Sosyolojisi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, (4. Baskı), Flaş Matbaası, İstanbul 1987.
- BİLGİSEVEN, Kurtkan Amiran: Türk-İslam Kültüründe Fert ve Cemiyet İlişkisi ve İslami Kavramlar, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.
- BLAUG, Michael: Economics of Education, Penguin, Harmondsworth 1970.
- BUCHANAN, Kevin: Reflections on Education in the Third World, Spokesman Books, Nottingham 1975.
- CALDWELL, Martin: The Wealth of Some Nations, London 1977.
- ÇARIKÇI, Emin: Türkiye'de Ekonomik Güçlükler ve Çözüm Yolları, Adım Yayıncılık, Ankara 1991.
- DANIŞMEND, İsmail Hami: Eski Türk Seciye ve Ahlakı, (3. Baskı), İstanbul Kitabevi, İstanbul 1942.
- DEMİRGİL, Demir: "Gönüllü Tasarruf", Ekonomi Ansiklopedisi (2), Paymaş Yayınları, İstanbul 1983.
- ERKAL, Mustafa E.: Sosyoloji (Toplum Bilimi), (İlaveli 5. Baskı), Der Yayınları, İstanbul 1993.
- ERÖZ, Mehmet: İktisat Sosyolojisine Başlangıç, İ.Ü. yayınları no:2259, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1977.
- EVREN, Burçak: "Tasarruf Kutuları-kumbaralar", Votre Beaute Dergisi, Yıl:2, Sayı:19, İstanbul 1994.
- FRANK, Alan: Sociology of Development and Underdevelopment of Sociology, Pluto Press, London 1971.
- Fındıkoğlu, Fahri Z.: "Milli Terbiye Meselesi", İş Mecmuası, C:5, sayı:35-36.
- HARGREAVES, David H.: interpersonal Relations and Savings, Routledge & Kegan Paul, London 1972.

- HATİBOĞLU,Zeyyat: "Türkiye Ekonomisinde Bankacılığın Yeri ve Problemleri", Türkiye Bankacılığının Başlıca Sorunları Semineri, Başnur Matbaası, Ankara 1969.
- HELLER,William; Savings in the Modern Economy, Published by the University of Minnesota Press, Minneapolis 1953.
- KAFAOĞLU.Arslan Başer: Bankerler ve Kastelli Olayı, (2. Baskı), Alan Yayıncılık, İstanbul 1982.
- KILIÇBAY,Ahmet: Türk Ekonomisinin Son 10 Yılı, Milliyet Yayınları, İstanbul 1991.
- KILIÇBAY,Ahmet: Türk Ekonomisi (Modeller, Politikalar, Stratejiler), (4. Baskı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları no:263, Ankara 1992.
- KORKUT,Adil: "Gold Lending Nedir?", Sabah Gazetesi, 28 Ekim 1991.
- KOZAK,Erol İ.: İbn Haldun'a göre İnsan-Toplum-İktisat, Pınar Yayınları, İstanbul 1984.
- LEWIS,Raphaela: Osmanlı Türkiye'sinde Gündelik Hayat (Adet ve Gelenekler), Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul 1973.
- MAÇ İVER ve PAGE: Cemiyet, (Çeviren: Amiran Kurtkan), MEB Yayını, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul (tarihsiz).
- MANİSALI,Erol: İktisada Giriş, İ.Ü. Yayınları no:2698, İktisat Fakültesi Yayın No:455, Gülyay Matbaası, İstanbul 1980.
- MARDİN,Şerif: Tanzimattan Sonra Aşırı Batılılaşma, Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar (1971'den ayrı baskı).
- MERTER,Feridun: 1950-1988 Yılları Arasında Köy Ailelerinde Meydana Gelen Değişmeler, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Bilim Serisi:2, Ankara 1990.
- MEVLANA: Fihi Ma-fih, (Çeviren: Meliha Ülker Tankahya), MEB Yayını, Maarif Basımevi, İstanbul 1970.

ORAL,Zeynep: "Akdeniz ve Avrupa Kadın Zirvesi", Milliyet Gazetesi, 8 Haziran 1994.

OZANKAYA.Özer: Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi yayın no:322, Londra 1965.

ÖKSÜZ,Enis: "Ahilik Müessesesinin Sosyal Gelişmedeki Yeri ve Önemi", Sosyoloji Konferansları, (24. kitap), İ.Ü. Yayın no:3732, Fakülte Yayın no;544, İ.Ü. Basımevi, İstanbul 1993.

ÖNAL,Tahsin: "Orhun Kitabelerini Bir Daha Okuyalım", Bayrak Dergisi, Sayı:751.

ÖZBEK,Sait Emin: Tasarruf (Ekonomi İlimindeki Yeri), Aydınlık Basımevi, İstanbul 1937.

ÖZBEK,Sait Emin: Modern Tasarruf Sandıkları, Örnek Matbaası, Ankara 1952.

ROSTOW,Nicholas W.: The Stages of Economics Growth, Cambridge University Press, Cambridge 1962.

SARAÇBAŞI,Engin: Türk Atasözleri Sözlüğü, Minnetoğlu Yayınları, Yayıncılık Matbaası, İstanbul 1978.

SAYIN,Önal: insan Faktörünün Sosyal ve Ekonomik Gelişmelerdeki Yeri ve Önemi, E.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayın no:27, İzmir 1983.

SMILES,Samuel: Tasarruf veya Para Biriktirme Sanatı, (Çeviren: Mustafa Ertem), Akbank Kültür Yayınları, Doğan Kardeş Basımevi, İstanbul 1975.

ŞERMIN,Refia: Gençlerin Psiko-Pedagojik Problemleri, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını No:1086, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1973.

TOKGÖZ,Erol: "Negatif Tasarruf", Ekonomi Ansiklopedisi (3), Paymaş Yayınları, İstanbul 1983.

ULUCAN,Doğan: "Tüketim Harcamaları", Ekonomi Ansiklopedisi (3), Paydaş Yayınları, İstanbul 1983.

ÜLGENER,Sabri F.: İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı, Der Yayınları, İstanbul 1981.

ÜLGENER,Sabri F.: İktisadi Çözölmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası, (Genişletilmiş 2. Baskı), Der Yayınları, İstanbul 1981.

ÜLGÜRAY,Metin: Teknoloji Çağında Kalkınma Sorunu, Varlık Yayınevi, İstanbul 1974.

ÜLKEN,Yüksel: Atatürk ve İktisat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları no:224, Ankara 1981.

WILLIAMS,Michael: Superstition and Folklore, Bossiney Books, Cornwall 1982.

VEXLIARD,Alexandie: Pitirim A.Sorokin'in Yaratıcı Özgeçilik (Alturizm) Psikolojisi, (Çeviren: Nusret Hızır), A.ü. Dil, Tarih Coğrafya Fakültesi Neşriyatı, C:3, Ankara 1965.

YAVUZ,Yunus Vehbi: İslamda Zekat Müessesesi, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1972.

YAZAN, Ümit Meriç: "19: Yüzyıldan Günümüze Kadar Avrupa Sosyolojisindeki Değişmeler Üzerine Bir Çalışma", I. Aile Şurası Bildirileri, Ankara.

YAZGAN,Turan: Görüşler, Kutsun Yayınevi, İstanbul 1977.

EK 1: ANKET

() EV KADINI

() ÜCRET karşılığı ÇALIŞAN KADIN

1. Kaç yaşındasınız?

- 1- 0-20
- 2- 21-30
- 3- 31-40
- 4- 41-50
- 5- 51 +

2. Öğrenim düzeyiniz?

- 1- Okuryazar
- 2- İlkokul mezunu
- 3- Ortaokul mezunu
- 4- Devlet lisesi mezunu
- 5- Meslek lisesi mezunu
- 6- Anadolu lisesi, Kolej, Özel lise mezunu
- 7- Üniversite (Ön lisans ve lisans)
- 8- Diğer

3. Doğum yeriniz neresidir?

- 1- Yaşanılan il merkezi
- 2- Yaşanılan ilin ilçesi
- 3- Yaşanılan ilin köyü
- 4- Çevre il merkezleri, ilçeler
- 5- Çevre illerin köyleri
- 6- Bölge dışı il merkezleri, ilçeler
- 7- Bölge dışı illerin köyleri
- 8- Başka

4. Medeni durumunuz?

- 1- Evli
- 2- Bekar
- 3- Eşi ölmüş
- 4- Boşanmış
- 5- Eşinden ayrı yaşıyor
- 6- Diğer

- 5. Şu anda evinizde kimlerle beraber yaşıyorsunuz?**
- 1- Tek basma
 - 2- Eşi ile
 - 3- Eşi ve çocukları ile
 - 4- Eşi, çocukları, kendinin veya esinin anne ve/veya babası ile
 - 5- Çocukları ile
 - 6- Annesi ve/veya babası, çocuğu ile
 - 7- Anne ve babası ile veya anne, baba ve kardeşleri ile
 - 8- Diğer
- 6. Çocuk sayınız (Eşinizin önceki evliliğinden olan çocukları kendileriyle beraber oturuyorsa, kendi çocuğu gibi sayılacak)**
- 1- Çocuksuz
 - 2- 1
 - 3- 2
 - 4- 3 ve +
- 7. Çocuklarınızın yaşları (Birden fazla cevap olabilir. Aynı yaş grubunda birden fazla çocuk varsa o şıkkın yanına toplam kaç çocuk olduğu yazılacak)**
- 1- 0-6
 - 2- 7-12
 - 3- 13-18
 - 4- 19(+)
- 8. Aylık şahsi geliriniz ne kadar?**
- 1- 0-5.000.000
 - 2- 5.000.001 - 10.000.000
 - 3- 10.000.000-(+)
- 9. Harcamalarınızın ailenin aylık gelirinə oranı itibariyle en yüksek üç kalem hangileridir?**
- 1- Yiyecek
 - 2- Yakacak, elektrik ve su
 - 3- Giyim
 - 4- Kira
 - 5- Çocukların okul masrafları
 - 6- İçki sigara gibi keyif verici maddeler
 - 7- Kumar
 - 8- Kültür (eğlence, sinema vb.)
 - 9- Diğer

10. Evinizde aşağıdaki eşyalardan hangisi var?

- 1- TV
- 2- Buzdolabı
- 3- Fırın
- 4- Elektrik süpürgesi
- 5- Çamaşır makinası
- 6- Diğer

11. Kira masrafınız aile bütçenizin (%) kaçıdır?

- 1 - % 1 - 25
- 2- %26-50
- 3- % 51-75
- 4- %76-(+)
- 5- Kirada oturmuyor

12. Ailenizde kumar oynayan varsa aşağıdakilerden hangisini oynuyor.

- 1- Kağıt oyunları
- 2- Taş oyunları (okey, tavla vb.)
- 3- At yarışları
- 4- Piyango tipi (spor toto, loto vb.)
- 5- Diğer
- 6- Yok

13. Tasarruf yapabiliyor musunuz?

- 1- 0-500.000
- 2- 500.001 - 1.000.000
- 3- 1.000.0001 -(+)

14. Tasarruflarınızı nasıl elde ediyorsunuz?

- 1- Gelirinizden arttırarak
- 2- Para günü, altın günü yaparak
- 3- Diğer

15. Tasarruflarınızı birlikte yaşadınız kişiler biliyor mu? (anne, baba, kardeş)

- 1- Evet
- 2- Hayır
- 3- Kısmen

16. Tasarruflarınızı eşiniz biliyor mu?

- 1- Evet
- 2- Hayır
- 3- Kısmen

17. Tasarruflarınızdan çocuklarınız haberdar mı?

- 1- Evet
- 2- Hayır
- 3- Kısmen

18. Tasarruf ettiğiniz tutan nasıl harcıyorsunuz?

- 1- Bankada hesap açma
- 2- Lüks tüketim
- 3- Altın
- 4- Döviz
- 5- Ev kooperatifine yatırma
- 6- Diğer

19. Bundan sonra tasarruflarınızı değişik bir şekilde değerlendirmeyi düşünüyor musunuz? (Cevabınız evet ise lütfen ne yapmak istediğinizi belirleniz)

- 1- Evet
- 2- Hayır
- 3- Açıklama:

20. Tasarruf ettiğiniz tutardan çocuklarınızın ihtiyaçları için harcama yapıyor musunuz?

- 1- Evet
- 2- Hayır

21. 20. soruya cevabınız evet ise harcama kalemlerim belirleniz.

- 1- Giyecek masrafları
- 2- Eğitim (kitap, kurs, özel ders)
- 3- Harçlık
- 4- Çeyiz hazırlama

22. Ne tür altın alıyorsunuz?

- 1- Zeynet eşyası
- 2- Cumhuriyet altını
- 3- Reşat altını

23. Altın biriktirmeniz hangi sebeplerden kaynaklanıyor?

- 1- Enflasyon
- 2- Zaruret halinde bozdurma
- 3- Çocuklar için takı hazırlığı
- 4- Diğer

24. Tasarruf meyliniz (tasarruftan gelire oranı) ne kadar?

- 1 - % 1 - 10
- 2- % 11 - 30
- 3- % 31 - 60
- 4- % 61 - (+)
- 5- Yok